oda
YAYINLARI

SORGU

H. ALLEG / P. KOROVESSIS

SORGU

32

1. basım haziran 1972
2. basım haziran 1972
3. basım kasım 1976
4. basım ekim 1979

SORGU/orijinal adları: La QUESTION, THE METHOD/türkçesi, h. çelik/tashih, olcay göçmen - nurten satar/kapak, mustafa delioğlu/kapak filmi, ebru grafik/kapak basımı, tekin ofset/doyuran matbaasında dizilip basılmıştır/cilt, günsan mücellithanesi/oda yayınları, babıâli cad. sıhhiye apt. 19/3, cağaloğlu/haberleşme, posta kutusu 57, sirkeci-istanbul/tel: 27 39 53

HENRI
ALLEG

PERICLES
KOROVESSIS

türkçesi
H. Çelik

SORGU

HAPİSTE YATACAK OLANA BAZI ÖĞÜTLER

Dünyadan, memleketinden, insandan
umudun kesik değil diye
ipe çekilmeyip de
atılırsan içeriye,
yatarsan on yıl, onbeş yıl
daha da yatacağından başka,
Sallansaydım ipin ucunda
bir bayrak gibi keşke»
demiyeceksin,
yaşamakta ayak direyeceksin.
Belki bahtiyarlık değildir artık,
boynunun borcudur fakat,
düşmana inat
bir gün fazla yaşamak.

İçerde bir tarafınla yapayalnız kalabilirsin,
kuyunun dibindeki taş gibi.
Fakat öbür tarafın
dünyanın kalabalığına
öylesine karışmalı ki,
sen ürpermelisin içerde,
dışarda kırk günlük yerde yaprak kımıldasa
içerde mektup beklemek,

yanık türküler söylemek bir de,
bir de gözünü tavana dikip sabahlamak
                    tatlıdır ama tehlikelidir.
Tıraştan tıraşa yüzüne bak,
unut yaşını
koru kendini bitten,
          bir de bahar akşamlarından;
          bir de ekmeği
          son lokmasına dek yemeği,
bir de ağız dolusu gülmeyi unutma hiç bir zaman.
Bir de kimbilir,
sevdiğin kadın seni sevmez olur,
ufak bir iş deme,
yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir,
                                    içerdeki adama.
İçerde gülü bahçeyi düşünmek fena,
dağları deryaları düşünmek iyi.
Durup dinlenmeden okumayı yazmayı,
bir de dokumacılığı tavsiye ederim sana,
bir de ayna dökmeyi.
Yani içerde on yıl, on beş yıl,
                        daha da fazla hattâ
                        geçirilmez değil,
                        geçirilir,
                        kararmasın yeter ki
                        sol memenin altındaki cevahir!

NÂZIM HİKMET

SUNUŞ

1943 yılında, Paris'teki Gestapo Karargâhı Rue Lauriston'dan Fransızların acı çığlıkları yükseliyordu. Ve tüm Fransa bu çığlıkları dinliyordu. O günlerde savaşın sonucu kestirilemiyor, gelecek karanlık görünüyordu. Her şey olabilirdi. Ama tek bir şey sanki hiç gerçekleşemez gibiydi: Halkın, halk adına çalışanlarca işkence görmesi.

Dünyada olmayacak iş yok. İşte 1958 yılı ve bugün Cezayir'de halka, sürekli, yöntemli işkence yapılıyor. Bunu her bir kişi, validen köylüye herkes biliyor, ama hiç kimse bu konuda konuşamıyor. Arada tek-tük zayıf bir ses işitiliyor. Ama bir önemi yok bunların. Fransa işgal altındaymışcasına suskun.

Birtakım kişiler 1939'dan beri zaten çökmekte olduğumuzu söylüyorlar, kimileri daha ileri giderek 1918'den beri, diyorlar. Bence böyle kolay yargılar geçerli değil. Bir ulusun çözülüp dağılması kolay iş mi? Bu yalnızca miskinlik, başka bir şey değil. Son savaşta İngiliz radyolarından ve gizlice çıkan gazetelerden Oradour'daki katliamı öğrenir, sonra da yolda kendi halinde giden Alman askerlerine bakar: «Aynı bize benziyorlar, bu işleri nasıl

yapabiliyorlar acaba?» derdik. Bir de nasıl yaptıklarını anlayamadığımız için gururlanırdık.

Bugün anlaşılamayacak bir şeyin olmadığını biliyoruz artık. Çünkü Fransızlar şu gerçeği kavradılar: Eğer bir ulusu, kendi öz benliğine karşı koruyacak gelenekleri ve yasaları yoksa ve eğer 15 yıl, dünün kurbanlarını bugünün cellatları haline getirebiliyorsa, o ulusun olaylar karşısındaki tutumu ve davranışı yalnızca fırsat ve rastlantılara bağlıdır.

«Tırnaklarımı sökerlerse söyleyecek miyim?» Kendilerine bu soruyu sormak gereğini duymadan ölenler şanslı kişiler. Ama şu soruyu sormak zorunda kalmayanlar daha da şanslı: «Dostlarım, silah arkadaşlarım, yöneticilerimiz gözümün önünde bir düşmanın tırnaklarını sökerlerse ne yapacağım?»

Güç koşullar altında olan genç askerler kendilerini tanıyabiliyorlar mı acaba? Kolayca verdikleri yargıların gerçekler karşısında geçersiz olduğunu gördüklerinde nasıl davranıyorlar. Savaş sırasında tek başlarına karar verme durumu doğuyor kimi zaman. O temelsiz düşüncelerinin hiçbir işe yaramadığını kavrıyorlar ve yurtlarına çaresizlik içinde dönüyorlar. Bunun için çoğu zaman acı bir suskunluğa dalıyorlar. İşte bu korkudur. Bugün Fransa'da korku toplumun tüm katlarına işlemiş. Kurban da cellat da tek bir kişidir: kendimiz. Gerçekten de açık seçik söylemek istersek su çıkıyor ortaya; bu rollerin birinden kaçınmak için ötekini benimsemek gereklidir.

Bu seçme işi - hiç değilse şimdilik - Fransa'daki Fransızları zorlamıyor. Ama kararsızlık üzerimizde kurşun gibi. Artık ya işkence eden ya da işkence gören kişi olma noktasına yaklaşıyoruz. Bunun için de birinin dehşeti, ötekinin korkusu bizi bir karar-

dan ötekine sürükleyip duruyor. 15 yıl önce Direniş' in en güçlü üyeleri çekecekleri acıdan çok işkence altında çözüleceklerinden korkarlardı. Konuşmayanlar arkadaşlarının yaşamlarını kurtardı. Ama konuşanları işkenceyi yenenler bile suçlamıyor. Çünkü işkence gerçekten korkunçtu. Bugün o korkunç işkence El Biar'da yenileniyor. Ve biz Fransa'da yaşayanların yüreğine oturuyor. Fısıltı ile yayılan propaganda ise bizi «herkesin konuştuğuna,» inandırmaya çalışıyor. Ve tatlı sesler bu işkencenin Fransa'nın onuru için yapıldığını söylüyor. İyi yurttaşın içi rahat olsun, yalnız bozguncular utansın...

Eğer bunlara karşı koymazsak üzerimize daha çullanacaklar. Öteki uluslara, susmamızın kabullenme demek olmadığını anlatmalıyız. Susmamız bize zorla yüklenen ve ardı kesilmeyen bir kâbus sonucudur. Bunu çoktan biliyordum fakat kesin bir kanıt bekliyordum.

İşte kanıt:

İki hafta önce, Editions de Minuit Yayınevi bir kitap çıkarttı: LA QUESTİON - SORGU. Yazarı bugün hapiste olan bir kişi. Henri Alleg. Yazar gereksiz eklemeler yapmadan, yalın bir dille, «sorgu» sırasında başından geçenleri anlatıyor. İşkenceciler «özen göstereceklerine» söz vermişler. Tutmuşlar da sözlerini. Ta Ortaçağ'dan kalma işkenceleri günümüzün üstün tekniğiyle de donatarak uygulamışlar. Sinirleri zayıf olanlara salık verilecek bir kitap değil. İlk yirmi binlik basımı hemen tükenmiş, acele yapılan ikinci basımı da isteği karşılayamamış. Günde elli-yüz kitap satan kitapçılar var.

SORGU'nun yayınlanması ile her şey değişti. Alleg bizi umutsuzluk ve utançtan kurtardı. Çünkü

o da bir kurbandı ve işkenceyi yenmeyi başardı. Aslında bu olayda büyük bir alay gizli. O bizim adımıza kurban ediliyor bizse onunla yitirdiğimiz gururumuzun bir bölümünü yeniden buluyoruz. Bir de onun Fransız oluşuyla övünüyoruz. Okuyucu kendisini kitap boyunca onunla birlikte görüyor. Acısının en yoğununu paylaşıyor. Burada biraz düşünsek. Başımıza böyle şeyler gelse biz de dayanabilir miydik? İşte bu ayrı sorun. Burada önemli olan, kurbanın bize dayanma gücü aşılaması, umutsuzluktan kurtarması. O dayandığına göre biz de dayanabiliriz her şeye. Bizim de gücümüz var, üstelik dayanmak, görevimiz de...

Birbiri ardından gördüğümüz olaylar sanki kendimizi kaybettirmişti bize. Ama kararlı ve güçlü bir adamın ortaya çıkması, dostlarına olan görevini gözünü kırpmadan üstlenip yenmesi, bizi kendimize getirdi. Evet, «sorgu» insan dışı değildir. Yalnızca insanların tek bir insana karşı işledikleri adi ve iğrenç bir suçtur. Karabasanların var ettiği korkulardan başka insan dışı bir şey yoktur. Bunu işkence gören kişinin telaşsız yürekliliği, alçak gönüllülüğü ve direnci anlatıyor bize. Alleg gecenin karasında işkenceye dayandı, biz de gün ışığına çıkarmaya çalışalım bu olayı.

Önce işkence edenlere bakalım, kim bunlar? Sadist mi? Yeryüzüne inmiş azrail mi? Korkunç amaçları olan savaş tanrısı mı? Kendilerine kalırsa bütün bunların karışımıdırlar. Fakat Alleg bu sözlere inanmıyor. Anlattığı olaylardan çıkartılabilen sonuca göre bunlar kendilerini ve kurbanlarını üstün güçlerine inandırmak istiyorlar. Kimi zaman üstün insanı oynuyorlar. Kimi zaman da insanın

evcilleştirilmesi görevinin verildiği güçlü ve sert kişiler olarak görüyorlar kendilerini. Her şeyden önce tutsaklara kendileri ile aynı cinsten olmadıklarını duyurmak istiyorlar. Bunun için de onları soyuyor, dövüyor, küçümsüyorlar. Fakat Alleg, kendinden önceki kurbanın kusmuklarıyla simsiyah, yapış yapış bir sehpaya bağlı, çıplak ve soğuktan titrerken bile gerçeği görebiliyor. Bütün bunlar delilerin oynadığı komediden başka bir şey değildir. Faşizmin o korkunç maskesiyle oynanan bir güldürü. Günü gelince «Cumhuriyeti de toza dumana karıştıracaklarını» övünerek söyledikleri bu güldürü General Massu'nun yaverinin sözleriyle sonlanıyor: «Senin için yapılacak tek şey intihar etmek.» İyi iş yapmaya bayılıyorlar; gereğine inanırlarsa cinayete bile razı oluyorlar. Alleg'in öyküsünde en göze çarpan noktalardan biri de şu: yüzlerindeki o bitkinlik maskesi ardında kendilerini hatta efendilerini de aşan inatçı bir gayretkeşlik var. Alleg anlatıyor: «Elektrik fenerleri bir kurbanı aydınlattığı zaman, 'ne korkunç!' diye mırıldanan şaşkın ve çaresiz bir genç var. Sonra usta işkencecilerin yardımcıları geliyor. Bunlar kurbana el sürmüyor, yalnız ayak işlerinde kullanılıyor. Kimileri bu işte pişmiş, kimileri pişmemiş. Kuşkusuz bunların hepsi de artık doğru yoldan çıkmış. Bir kez kaptırmışlar ölüm makinesine yakalarını, kurtulmaları ya da bağışlanmalarına olanak yok.»

Sonra kuzeyli sarışın delikanlı... «Bana yapılan işkencelerden sanki unutamadığı bir futbol maçından konuşur gibi söz ediyordu. Bu genç, bir as oyuncuymuşum gibi dayanıklılığımdan ötürü kutluyordu beni...» Birkaç gün sonra Alleg yeniden o genç delikanlıya rastladığında: «nefretten ve hid-

detten ağzı gözü birbirine karışmış, merdivende bir Arabı tekmeliyordu...»

Çünkü bunların bir teki bile ilk halleriyle kalmayacaklar. Yavaş yavaş değişecekler. En iyileri ile en kötüleri arasında tek fark var: ilki bu işte yeni, ikincisi eski. Zamanı gelince gidecekler ve eğer savaş sürüyorsa yerine yenileri gelecek. Kuzeyli sarışınlarla güneyli esmerler aynı çıraklık devresinden geçecek ve zulmün tadını, getirdiği sinir bozukluğu ile birlikte tadacaklar.»

Bu durumda önemli olan kişiler değil. Cellatlar da kurbanlar da ortak nefrete kaptırmışlar kendilerini. İşkence biçimine dönüşen ve işkence yöntemlerini oluşturan, her iki tarafı da birbiri aracılığıyla alçaltan müthiş bir nefret.

Tutuklanmalar rasgele yapılıyor. Her Arap «sorguya» çekilebilir. İşkenceden kurtulmak için yalancı tanıklık etmeyi ya da işlemedikleri suçu kabullendikleri durumlar dışında işkence görenlerin çoğu konuşmuyor. Söyleyecek şeyleri olanların ise ağızlarını bile açmadıklarını biliyoruz. Ne Audin, ne Alleg ne de Guerrauj kenetlenen dişlerini bir an olsun açmadılar. Hoş bunu El-Biar'daki işkenceciler daha iyi bilirler... Bunlardan biri Alleg' in ilk sorgusundan sonra, «Ne de olsa arkadaşlarının kaçmaları için bir gece kazandırdı,» diyor. Bir başkası da, «On yıl on beş yıl kafalarında hep aynı düşünce; yakalanırlarsa hiçbir şey söylememe. Bu durumda elimizden ne gelir...»

İşkence, korkudan doğan anlamsız bir şiddet. Ereği, çığlıklar ve kusmuklar arasında tek ağızdan her şeyi öğrenmek. Kurban konuşsa da, dayanamayıp ölse de sakladığı sır hep başka ve ulaşılamayacak bir yerde. İşkence her zaman akıntıya kürek

çekiyor. Ama sorguya bir kez başlandı mı sonu da gelmeli...

Birbirimizi öldürmemiz doğaldır. İnsanoğlu sürekli ortak ya da kişisel çıkarları için savaşır. Ama işkencede amaç başka türlü görünüyor. İşkenceci kurbanıyla bir erlik savaşına girdiğini düşlüyor ve sanki ikisinin birden yaşaması olanaksızmış gibi bir ölüm düellosu başlıyor. İşkencenin ereği kişiyi yalnızca söyletmek değil, dostlarına ihanet ettirmek. Kurban böylece hem herkesin gözünde hem kendi gözünde aşağılanmış oluyor. İhaneti onu mahvetmeli ve insanlık onurunu yok etmelidir.

Cezayir'de zıtlıklar uzlaştırılamaz durumda. Her iki taraf da ötekinin silinmesini istiyor. Arapların ellerinden her şeyi aldık, şimdi de ana dillerini konuşmalarını yasaklıyoruz. Elde yok, avuçta yok. Hem uygarlığımızdan bir nebze koklatmıyoruz, hem de uygarlıklarını ortadan kaldırmak için var gücümüzle çalışıyoruz. Zaten yerli halk Fransızlarla eşit haklara sahip olsaydı, onları böylesine sömürebilir miydik? Uyguladığımız sistem aç, çıplak ve cahil halkı insanoğlunun yaşayamayacağı çöllere yönelmek zorunda bıraktı. Ve de efendilerin gün geçtikçe artan baskılarıyla günden güne daha beter oldular, dayanılmaz duruma düştüler. Umutsuzluk içinde başkaldırmaya zorladığımız bu insanlar ya mahvolacak ya da bizim gibi insan olduklarını dünyaya kanıtlayacaklar. Pek tabii ki, üstünlüğüne bu denli inandığımız değer yargılarımızı, kültürümüzü tanımayacak, insanlıklarını kanıtlamak için Fransızları hiçe sayma isteği güçlü bir erek olacak. Ancak bu başarılırsa yerli halk sömürücülerin boyunduruğundan kurtulacak ve ırkçılık ortadan kalkacak.

Cezayir'de yaşayan Avrupalıları korkutan yalnızca kölelerin özgürlüğe kavuşması değildir. Bu yeni durumun doğuracağı ekonomik sonuçlardır. Bir de suratına takındığı üstün insan maskesinin tehlikeye girmesidir. Kızdığı zaman kime bağıracak, kimi aşağılayacak, kimi dilediği gibi çalıştırabilecektir. Çünkü yerli halkı küçük düşürdüğü, gururlarını kırdığı ve hayvan durumuna indirdiği zaman ancak kendini gerçek bir insan, bir Avrupalı görebilmektedir. Vücut sağ kalabilir ama ruh mutlaka ölmelidir. Eğitmek, disipline sokmak, cezalandırmak. İşte Avrupalının üç tutkusu. Cezayir bunun için iki sınıf insanı bir arada barındıramaz. Birinden birini mutlak seçmesi gereklidir.

İşkenceyi Cezayirli Avrupalıların bulduğunu söylemek istemiyorum pek tabii. Tersine işkence biz farkına bile varmadan günlük emir halini alıverdi. Önceleri işkence ırkçılığın belirtisiydi. İstedikleri yüreklilik, istenç, bağlılık, zekâ gibi insanca yanlarıyla birlikte kurbanı yok etmekti. Çünkü bu nitelikleri sömürücüler yalnız kendilerine yakıştırıyorlardı. Eğer sonunda Avrupalı kendi yüzünden nefret eder duruma geldiyse bunun nedeni yüzünü bir Arapta yansır gördüğündendir.

Sömüren-sömürülen, cellat-kurban; bu iki uzlaşmaz ortaklığa bakınca ikincisinin, ilkinin değişmesiyle oluştuğunu görüyoruz. Ve ne celladın sömürgeci, ne de sömürgecinin cellatlığı üzerinde en küçük bir kuşkunuz olmasın. Cellatlar çoğu zaman, Cezayir sorunuyla hiç ilgilenmeden ömrünün yirmi yılını Fransa'da geçiren gençlerdir. Fakat nefret, bir çıkar ortaklığının ürünüdür. Bunun için onlara da bulaşmış, onları da tutsak etmiştir.

Alleg'in dayanıklılığı ve serinkanlılığı sonucu, işte bütün bunlar gözle görülür duruma geldi. Başka bir şey yapmasa da ona borçlu kalırdık, ama o çok fazlasını yaptı. İşkencecilerine boyun eğmeyerek Cezayir'deki Avrupalıların ırkçılığına karşı insanlık adına büyük bir zafer kazandı. Gençlikleri, güçleri ve çokluklarıyla övünen bu kişilerin ortasında onun adı insanın gözlerini yaşartmaya yetiyor. Gerçekte babayiğit olan yalnız Alleg'dir.

Onun söylemediği bir şeyi biz söyleyelim: O, insanlar arasında insan kalabilmek için doğal bir hak için en yüksek ücreti ödedi. İşte bunun için kitabının şu bölümü dokunuyor kişiye: «Kendimi birden gururlu ve mutlu hissettim. Çözülmemiştim. Yeniden başlasalar bile dayanacağıma, sonuna dek dayanacağıma, kendimi öldürerek işlerini kolaylaştırmayacağıma emindim artık...»

İşkencecilerin hiç değilse birtakım önemli açıklamalar bekledikleri için bunları yaptıkları düşünülebilir. Ama bir de kurbanları kazandı mı oyunu, sınır tanımayan güçleri ve üstünlükleri bitiveriyor. İnsan üstü varlıklara yakışacak olan kanatları suya düşüveriyor. Ve herhalde şu soruyu soruyorlar durmadan kendi kendilerine: «Ben de dayanabilir miyim acaba, işkence edildiğinde ben ne yaparım?» Çünkü zafer anında bir değerler sistemi hemen ötekiyle yer değiştiriveriyor. Yeter ki sıra gelsin... Fakat bunların kafaları da boş. Düşünme gibi bir alışkanlıkları olmadığı gibi ne yaptıklarını, ne için yaptıklarını da bilmiyorlar.

Öyleyse işkencecileri uyarmaya çalışmak neden? Nasılsa birisi görevini hatalı yaparsa şefi bir yenisini kor yerine. Biri gider onu gelir nasılsa. Al-

leg'in kitabının belki de en büyük erdemi bu konudaki son yanlış görüşlerimizi de aydınlığa çıkarmasıdır. Artık bu işin birtakım kişilerin cezalandırılmaları ya da eğitilmeleri sonucu olmadığını öğrendik... Cezayir savaşında, savaştan çok koşullar gerektiriyor işkenceyi, ırkçılık da körüklüyor bunu. Aslında savaşın özü bu. En büyük gerçek bu...

JEAN-PAUL SARTRE

Henri Alleg

SORGU

En attaquant les Français corrompus,
c'est la France que je défends.

Jean Christophe (*)

Her hücresi yığınlarca kişinin acısına ortak olan bu kocaman hapishanedeki kişinin kendinden söz etmesi bencillik olur belki de... Ölüme mahkûm tutukluların bulunduğu «bölüm» alt katta. O bölümde ayakları prangalı, sekiz kişi sonlarını, arada bir belki ertelenir umuduyla, bekliyorlar. Şafakla birlikte kapılarının açılacağı düşüncesi hem onları, hem bizi yataklarımızda uykusuz beklemeye zorluyor. Şafakta hiçbir şey olmamasını tüm gücüyle dilemeden ya da şafağın ışıklarını görmeden kim varabilir uykuya. İşte bu bekleme saatlerinde türküler işitiliyor her gün. Özgürlüğü için savaşan halkın ta yüreğinden fışkıran o güzelim türküler.

İşkence... Bu sözcüğün anlamını hepimiz çok iyi biliyoruz artık. Çünkü bundan yalnızca birkaç kişi kurtulabildi. Tüm tutuklulardan ancak bir ikisi işkence görmedi. Her yeni gelene, konuşma fırsatını bulur bulmaz soruyoruz: Ne zaman yakalan-

---

(*) Kötüleşmiş Fransızlara saldırırken, savunduğum Fransa'dır.

dın? İşkence yaptılar mı? Paraşütçüler mi? Polisler mi?

Benim başımdan geçenler her gün görülüp duyulanlardan. Bir ayrıcalığı yok. Bu kanlı ve korkunç savaş boyunca defalarca yenilenen bir örneği anlatıyorum.

Üç aydan fazladır tutukluyum. Bu süre içinde düşünebileceğiniz her acıdan daha çok acı çektim, alçaklıklara dayandım. Aslında bunları dünyada anlatmak istemezdim. Ama bu gerçeğin bilinmesiyle ateş kesilmesi ve barış yapılması davasına biraz olsun katkıda bulunacağıma inanıyorum. İşkence ve dayaktan sersemlemiş tutukluların bir kattan ötekine sürüklendiklerini gördüm. Bir ay boyunca işkence çığlıkları dinledim. Sonra başka canavarlıklar da işittim. Benden yirmi dört saat önce tutuklanan ve daha sonra da beni «ele alan» grubun işkence ettiği dostum Maurice Audin ortadan yok olmuştu. Daha önce, Din Adamları Birliği Başkanı Şeyh Tebeşşi'nin, Doktor Şerif Zahar'ın ve ötekilerin yok oluşları gibi. Lodi'deki kampta, arkadaşım De Milly'ye rastladım. Eskiden Blida Akıl hastanesinde çalışırdı. Paraşütçüler yeni bir teknikle işkence yapmışlar ona. Çırılçıplak bağladıkları demir sandalyeye elektrik akımı vermişler. Bacaklarında hâlâ derin yanık izleri vardı. Hapishanenin koridorunda Müslüman mahkemesinin kâtibi Muhammed Sefta'yı gördüm. «Tam kırk üç gün paraşütçülerin elinde kaldım. Dilimi yaktılar, hâlâ zor konuşuyorum,» dedi. Askerî mahkemeye gö-

türüldüğümüz hapishane arabasında da Kasbah'lı bir genç, adı Bulem Ahmed'ti, baldırlarındaki yaraları gösterdi: «Paraşütçüler... çakıyla... Özgür Kuzey Afrika Birliğinin bir üyesini saklamıştım da..»

Duvarın öte yanında ise bir teki bile çözülmeyen kadınlar vardı: Cemile Behire, Elyet Loup, Nesime Hablal, Melike Kın, Lusi Koskas, Colette Gregoire ve başkaları. Çırılçıplak soymuşlar, dövmüşler, küfretmişler su ve elektrikle işkence yapmışlar. Ayrıca hepimiz ırzına geçildiği için canına kıyan Annik Kastel'den de haberliyiz.

Bütün bunları gördüm, duydum, biliyorum. Ya bilmediklerim, görmediklerim, duymadıklarım.

Yazdıklarımı okurken sayacağım şu kişileri hiç mi hiç unutmayın. Ortadan yok olanları, davalarına yürekten inandıkları için gözlerini kırpmadan ölümlerini bekleyenleri, öldürülenleri, nefret ve işkence karşısında bile Fransız ve Cezayir halkları arasında gelecekte doğacak barış ve dostluğa inançlarını yitirmeyenleri. İşte bu kitap onların çektiklerinin, dayandıklarının öyküsüdür.

12 Haziran Çarşamba günü saat dört sularında tutuklandım. Paraşüt Üsteğmeni Charbonnier, adamlarından biri, bir de polis vardı Audin'in evinde. Haberim yoktu, benden önce dostum Audin'i tutuklamışlar ve evine bir sivil polis bırakmışlar. İşte böylece tuzağa düştüm. Kaçmaya çalıştım ama birinci katta eli tabancalı polis yakaladı, bir odaya tıktı beni. Hemen kuvvet gönderilmesi için

Paraşütçü karargâhına telefon ederken gördüm, gözleri bendeydi ama eli ayağı titriyordu.

Üsteğmen odaya girdiğinde başıma gelecekleri anlamıştım. Suratı tilki gibiydi. Kocaman beresinin altında avuç içi kadar bir tilki suratı. «Mükemmel bir av,» dedi. Her hecenin üzerine basa basa konuşuyordu. «Yakaladığımız adam Alger Républicain gazetesinin sahibi Henri Alleg.»

«Nerede saklanıyordun?»

«İşte bunu sana söyleyemem.»

Küstah bir tavırla güldü, «Sana düşüncelerini değiştirecek bir soru listesi hazırlarım. Bak sana söz veriyorum. Bülbül gibi konuşturacağım seni.» Yanındakilere döndü: «Vurun kelepçeleri.»

İki paraşütçüyle sokağa çıktık. Teğmenin arabası ötede duruyordu. Beni arkaya oturttular. Yanındaki paraşütçünün makineli tabancasının namlusu kaburgalarımdaydı:

«Budalalık edersen içindeki kurşunları boşaltırım ha!»

Kentin dışına çıkıyorduk. Bir villanın önünde kısa bir süre durakladıktan sonra (burası herhalde paraşütçülerin muhabere karakoluydu) Boulevard Clemenceau'ya doğru ilerledik. Sonunda El-Biar Sarayını biraz geçerek yapılmakta olan bir binanın önünde durduk. Ciplerin ve askeri kamyonların doldurduğu avluyu geçerek binanın kapısına geldik, sonra da yukarı çıktık. Teğmen önde, paraşütçü ardımda ilerledik. Beton bölmelerin her yanından demirler çıkmıştı. Merdivenlerde korkuluk yoktu. Gri boyanmış tavandan da yarım kalmış elektrik tesisatının tel uçları sarkıyordu. Çizmelerin, kahkahaların, küfür ve hakaretlerin oluşturduğu büyük bir gürültü arasında paraşütçü askerler, sa-

çı sakalı birbirine karışmış Arapları merdivenlerden sürüklüyorlardı. Burası Bozareh'in şubesi «Centre di tri» (*) idi. Biraz sonra «temizlik» işinin nasıl yapıldığını öğrenecektim.

Üçüncü ya da dördüncü katta bir odaya girdim. Önümden Charbonnier yürüyordu. Odada birkaç eski masa, duvarlarda soluk fotoğraflar vardı. Bunlar aranılan kuşkulu kişiler olmalıydı. Bir de manyetolu telefon vardı. Pencerenin yanında bir teğmen bekliyordu. Daha sonra öğrendim ki, adı Ir-'mış. Küçücük kafasında tombul yanakları ve uykulu gözleri dikkati çekiyordu. Şımarık bir çocuğun cırlak sesine benzeyen sesiyle kocaman ayı görüntüsündeki vücudu hiç uyuşmuyordu.

«Sana bir fırsat veriyorum,» dedi Charbonnier- «İşte kâğıt, işte kalem. Saklandığın yeri, seni saklayan kişileri, kimlere rastladığını, neler yaptığını bir bir yaz.»

Kelepçeleri çıkarttılar. Arabada Charbonnier'e anlattıklarımı yeniledim. «Tutuklanmam için emir çıkmıştı, bunun için saklandım. Gazetemi yeniden çıkarabilmek için sağa sola başvuruyordum. Bu konuyla ilgili oldukları için Paris'de M. Guy Mollet ve M. Gerard Jacques'la görüştüm. Söyleyecek başka bir şeyim yoktu. Hiçbir şey yazmayacaktım. Beni saklamak yürekliliğini gösterenleri de ele vermek isteğine gelince, kesikti...»

Kendilerinden gayet emin sırıtarak iki teğmen birbirlerine baktılar. Biri: «Zaman yitirmenin bir yararı yok değil mi?» dedi. Öteki kabul etti. Ben de onlarla aynı düşüncedeydim. İşkence yapılacaksa,

(*) Temizlik merkezi.

şimdi ya da sonra olmuş pek önemli değildi. Acabayla beklemektense, ne olursa olsun, diyordum.

Üsteğmen, telefonda birisiyle konuştu: «Oturuma hazır olun. Bu defaki okkalı bir av. Lorca'ya da söyle yukarı gelsin.» Lorca geldi. Yirmi beş yaşlarında görünüyordu. Güdük yağlı saçlı, dar alınlıydı. Pis pis sırıtarak yanıma yaklaştı: «Demek yeni müşteri sensin. Düş önüme bakalım.» Düştüm önüne. Bir kat aşağıda, koridorun solundaki odaya girdim. Yapı tamamlanınca burasının mutfak olacağı anlaşılıyordu. Toprak bir fırın, üzerinde yarım bir raf, bir de lavabo vardı. Tam karşımda önünde kırık tahta parçaları yığılı bir kapı vardı. Loştu oda.

«Soyun,» dedi Lorca. Aldırmadığımı görünce, «Soyunmazsan biz soymasını biliriz,» dedi. Koridordan geçen paraşütçüler Lorca'nın yeni müşterisini görmek için merakla bakıyorlardı. Soyunmaya başladım. Bu sırada Paris aksanlı biri başını uzattı: «Bir Fransız ha! Bu lâğım fareleriyle bize karşı birlik olmuş. Gerektiği gibi özen gösterirsin değil mi Lorca?»

Lorca yere, benden önceki müşterilerin kusmuklarıyla kararmış, yapış yapış bir sehpa uzattı. «Yat bakalım,» dedi. Sırt üstü uzandım, beklemeye başladım. Lorca orada bulunanlardan birinin yardımıyla, dört köşeden sıkıca bağladı beni kayışlara. Göğsümün üzerinden bacaklarını iki yana açmış, elleri kalçasının üzerinde kendini bir zafer anıtı sanarak, duruyordu. Yukardan bakarak beni etkilemeye çalışıyordu. «Şimdi beni dinlemenin zamanı,» dedi. «Teğmen bir süre düşünmeni istiyor. Düşün ve her şeyi anlat bize. Elimize bir Avrupalı geçince yerli solucanlardan daha çok özen gösteririz. Bu-

nun için herkes itiraf eder. Evet, şimdi bize her şeyi, ama her şeyi söyleyeceksin.»

O bunları söylerken çevremdeki mavi bereliler benimle alay ediyorlardı: «Hey, dostların neden gelip kurtarmıyorlar seni?» «Ne haber, böyle rahatsın değil mi?» Daha edepsiz birisi: «Bu süprüntüler için yitirilen zamana yazık. Bana bıraksalar hemen kaldırırım bunun vücudunu ortadan...»

Pencerelerden soğuk hava doluyordu içeri. Çıplak olduğum için titremeye başladım. Lorca hemen sırıtarak: «Ne o yoksa korkuyor musun? Korkma canım, hadi seni dinliyoruz, başla bakalım,» dedi.

«Hayır korktuğum falan yok. Yalnız üşüyorum,» dedim.

«Hâlâ kahramanlık oynuyorsun. Sen bilirsin ama nasılsa uzun sürmeyecek bu kahramanlığın. Biraz sonra bülbül gibi şakımaya başlarsın.»

Alaylarını sürdüren paraşütçülerin ortasında sesimi çıkarmadan bir süre daha kaldım. Serin kanlılığımı yitirmemeye çalışıyordum. Az sonra, Charbonnier ve Ir-'m yanlarında bir yüzbaşıyla odaya girdiklerini gördüm. Yeni gelen, ince uzun boylu, sivri çeneli, şık ve az konuşan bir kişiydi. Adı Davies'miş.

Charbonnier yanıma geldi:

«Nasıl, düşündün mü?»

«Hayır, hiçbir şey düşünmedim.»

«Sen bilirsin. Öyleyse başlayabiliriz.» Sonra yanındakilere döndü: «Yandaki odaya geçelim daha iyi. Orası iyice aydınlık. Çalışmak kolay olur.»

Dört kişi bağlı olduğum sehpayı öteki odaya sürüklediler, betonun üzerine bıraktılar. Subaylar çevreme, erlerin getirdiği sandıklar üzerine oturdular. Charbonnier pek emin bir havayla, «Şimdi ba-

na bir parça kâğıtla, üzerinde yazı yazabileceğim sert birşey getirin,» dedi. İsteğini yerine getirdiler. Sonra Lorca'nın uzattığı manyetoyu gözlerimin hizasına kaldırdı. Daha önceki kurbanların defalarca anlattığı bu aleti iyice görebilmem için yavaş davranıyordu. «Bunun ne olduğunu bilirsin herhalde. Adını işitmişsindir. Hatta sen bunun üzerine yazılar da yazdın değil mi?»

«Bunları kullanmaya hakkınız yok.»

«Var mı yok mu şimdi görürsün sen.»

«Eğer bir suçum varsa ilgililere gönderin. Ancak yirmi dört saat tutabilirsiniz beni.» Büyük bir kahkaha yükseldi bu sözlerim üzerine.

Sözlerimin hiçbir geçerliliği olamayacağını ben de biliyordum. Bu koşullarda karşımdaki gözü dönmüşlerin yasalara uymalarını istemek pek gülünçtü gerçekten. Ama benim anlatmak istediğim, beni yıldıramadıklarıydı.

«Başla,» dedi Üsteğmen.

Göğsüme bir paraşütçü oturdu. Muziplik yapmaya hazırlanan bir çocuk gibi büyük zevk içindeydi. Rengi çok koyuydu. Sonraları bana işkence edenleri suçladığım zaman bu adamı yargıcın yanında ötekilerden seçebilmiştim. Çavuştu, adı da Ja—. Bir başka paraşütçü (konuşmasına bakılırsa Oran'lı olmalıydı) solumda, öteki de ayak ucumdaydı. Geri kalanlar da salt eğlence olsun diye, duvarın dibine sıralanmış, seyrediyorlardı.

Elektrotların ucundaki kıskaçları gözlerimin önünde sallarken Ja—'nın ağzı kulaklarındaydı.

Uçları uzun ve küçük dişli olan bu kıskaçlara elektrikçiler «timsah başı» derler. Birini sağ kulağımın memesine ötekini sağ elimin küçük parmağına taktı. Birden bütün vücudumla irkildim ve acı bir çığlık koyverdim. Charbonnier elektrik akımını vermişti sonunda. Kulağımın dibinde şimşekler çakmaya, yüreğim göğsümü delip çıkacakmış gibi atmaya başladı. Çabalıyordum, haykırıyordum. Charbonnier ise manyetoyu durmadan çeviriyor, şoklar birbirini kovalıyordu. Bir yandan da sürekli şu soruyu yineliyordu: «Nerede saklanıyordun?»

Bir yandan kendimi tutmaya çalışıyor, bir yandan da yanıt yetiştiriyordum: «Bana bunları yapmakla hata ediyorsun. Sonra hesabını vereceksin bunların.» Üsteğmeni çok kızdırdı bu sözlerim. Manyetonun kolunu hızla çevirmeye başladı. «Ağzını her açışında daha beterini yapacağım bunun.» Dinlemeden bağırmaya devam ettim. Ja—'ya döndü: «Ne patırtıcı adammış yahu, tıka şunun ağzını!» diye emretti. Ja— hemen gömleğini çıkarıp, uygun bir biçimde ağzıma tıkadı. Ve işkence yeniden başladı. Acıyı duymamak için kumaşı olanca gücümle ısırıyordum. Böylece daha rahatlıyordum sanki.

Birden korkunç bir canavarın etimi kemiğimden ayırdığını sandım. Ja— kıskacı erkeklik organıma takmıştı. Vücudumdan geçen şoklar öylesine kuvvetliydi ki beni tahtaya bağlayan kayışlar gevşedi. Sıkılamak için durdular ve yeniden başladılar.

Biraz sonra Teğmen, Ja—'nın yerine geçti. Kıskaçların birinden teli çözerek, göğsüme bağladı. Bütün vücudum titriyordu şimdi. Şoklar daha da kuvvetlenmişti. Ve oturum aralıksız sürüyordu. Akı-

mın şiddetini artırmak için soğuk suyla her yerimi ıslattılar. Elektrikten sonra bir de soğuktan titriyordum şimdi. Charbonnier ve arkadaşları çevreme, sandıkların üzerine tünemiş bira içiyorlardı. Akımın etkisini azaltmak için durmadan ağzımdaki kumaş parçasını çiğniyordum ama işe yaramıyordu. Sonunda bıraktılar işi. «Çözün bakalım,» dedi birisi. İlk oturum bitmişti.

Kalkmaya çabaladım, sallanarak pantolonumu, fanilamı giydim. Karşımda sırıtarak Ir— duruyordu. Kravatım masanın üstündeydi. Uzanıp almak istedim. O benden önce davranıp kravatı yular gibi boynuma geçirdi ve bir köpeği sürükler gibi öteki odaya götürdü beni.

«Güzel,» dedi. «Demek ki bunlar sana yetmedi. Ama elimizden kurtulamazsın. Diz çök bakalım.» Kocaman elleriyle ha babam vuruyordu. Önce dizlerimin üzerine düştüm. Kendimi kontrol etmeye çalışıyordum. Ama bir iki sallanıp yere kapaklandım. O durmadan yumrukluyordu. «Söyle konuşacak mısın? Mahvoldun anlıyor musun? Ödünç aldığı zamanla yaşayan bir ölüsün sen artık.»

Ir— vurmaya devam ederken Charbonnier yanındakine döndü: «Audin'i getirin, bitişikteki binada,» dedi. Gözlüklerimi çoktan yitirmiştim. Miyopluğum karşı koymaya çalıştığım bu kâbus görüntüsünü daha da yoğunlaştırıyordu.

«Anlat Audin, ona başına gelecekleri anlat, haydi.» Ir— başımı kaldırdı. Yukarda dostum Audin'in soluk ve bitkin yüzünü gördüm. Dizleri üzerinde sallanarak bana bakıyordu. «Haydi söyle de dün gecenin dehşetinden kurtar onu.»

«Çok zor Henri,» dedi zorlukla. Sonra alıp götürdüler.

Birden boynumdaki ipe asılarak yerden kaldırdı beni Ir—. Öfkeden yüzü kararmıştı. «Bak dinle beni alçak herif,» diye bağırdı. «Nasıl olsa mahvoldun. Konuşacaksın anlıyor musun, konuşacaksın.» Yüzünü, o iğrenç yüzünü iyice yüzüme yaklaştırıp «Söyleyeceksin. Anladın mı? Buraya düşen herkes söyler. Biz Hindiçini'de de savaştık. Orada da senin gibi niceleri vardı. Karşındaki bir gestapo anladın mı? Sen gestaponun ne olduğunu bilir misin ulan?» Sonra sesini değiştirip yeniden başladı: «İşkenceler üzerine yazılar yazarsın değil mi namussuz! İşte şimdi Onuncu Paraşütçü Tümeni seni de ele geçirdi, aynı şeyler senin de başına gelecek.» Çevremdeki paraşütçüler hakkahadan kırılıyorlardı. Ir— ise suratımı yumrukluyor, diziyle mideme vuruyordu. «Şimdi burada yaptıklarımızı Fransa'da da göstereceğiz. Oradakilere de sıra gelecek. O orospu cumhuriyeti de yerle bir edeceğiz anladın mı? Konuş ulan, haydi konuş!» Bu kez masadan bulduğu bir değnekle vurmaya başlamıştı. Her darbe beni sersemletiyor, hem de kendini gestapo sanan bu caniler karşısında yenilmemek, direnmek kararımı daha bir pekiştiriyordu.

«Pekala, sen bilirsin» dedi Charbonnier, «artık arslanlara yem olmayı hak ettin.» (Arslanlar) dediği biraz önce tanıttıkları işkencecilerdi. Şimdi tüm hünerlerini gösterecekleri anlaşılıyordu.

Tam çıplak bir Müslümanı tekme tokat dışarı çıkarırlarken Ir— sehpayla manyetonun durduğu yere sürükledi beni. Ir— ile Charbonnier benimle uğraşırken ötekiler de boş durmasınlar diye bu Müslümanı dövüyorlardı. Sehpanın boş durmaması gerekiyordu. Boşa geçecek zamanları yoktu çünkü.

Yeniden sehpaya bağladı beni Lorca ve elekt-

rikli işkence oturumu bir kez daha başladı. «Şimdiki en büyüğü,» dediler. Gerçekten işkencecilerimin elinde ilkinden daha büyük bir makine vardı. Öyle ki, can çekişmelerimin arasında bile akım değişikliğini farkedebiliyordum. Gövdemi ikiye böler gibi yapan sarsıntılar gitmiş, yerine bütün kaslarımı koparırcasına acı veren daha büyükleri gelmişti. Dişlerimi ağzımdaki tıkaca geçirmiş, dayanmaya çalışıyordum. Onlar durdukları zaman bile benim çırpınınam kolay kolay durmadı.

Birden, «Yüzme biliyor musun?» dedi Lorca. «Eğer bilmiyorsan hemen öğreteceğiz sana. Şunu musluğa götürün.» Bağlı olduğum sehpa ile birlikte mutfağa sürüklediler, sehpanın başını lavaboya dayadılar. İki paraşütçü de ayak ucunu tutuyordu. Belirsiz bir ışık mutfağı aydınlatıyordu. Yarı karanlıkta Ir—, Charbonnier ve Yüzbaşı Davies'in yüzünü seçebildim. Bu yeni operasyonu yüzbaşının yöneteceği anlaşılıyordu. Lorca başımın üzerindeki musluğa küçük bir hortum taktı. Başıma da kalın bir bez sardı. Davies: «Ağzına takoz koy Lorca,» dedi. Dediği yapıldı. Burnumu sıkarak dişlerimin arasına bir ağaç parçası yerleştirdiler.

Her şey hazırdı. Herkes bekliyordu. Yüzbaşı: «Konuşmak isteyince yalnız parmaklarını oynat biz anlarız,» dedi. Ardından musluğu açtı. Başımdaki bez hemen ıslandı, sonra da ağzıma, burnuma, kulaklarıma sular dolmaya başladı. Bu süre içinde az da olsa hava alabiliyordum. Becerebildiğim oranda az su yutmaya çalışıyordum. Yutkunmuyordum, aldığım havayı ciğerlerimde dayanabildiğim kadar çok tutuyordum. Ama ancak birkaç dakika sürüyordu bu. Boğulacak gibi oluyordum. Ölüm bu olsa gerekti. Farketmeksizin vücudumun tüm kasları

çalışıyor, beni boğulmaktan kurtarmak istiyordu. Bu yüzden parmaklarım da oynuyordu. «Tamam,» dedi bir ses, «konuşacak.»

Birden su kesildi, başımdaki bez kaldırıldı. Yeniden soluk almaya başlamıştım. Yavaş yavaş çevremi seçmeye başladım. Yüzbaşı dudaklarının arasında sigara, yuttuğum suları çıkarabilmem için midemi yumrukluyordu. Aldığım havayla sarhoş gibiydim, yumrukların acısını duymuyordum bile.

«Hadi başla bakalım.»

Sustum.

«Ne oluyor ulan. Bizimle oyun mu oynuyorsun? Sok şunun kafasını yeniden suyun altına.»

Bu kez tırnaklarım etime geçene dek yumruklarımı sıktım. Çünkü parmaklarımı bir daha oynatmamaya karar vermiştim. Hemen boğulsaydım razıydım. Ama beni korkutan bir yandan kendimden geçerken öte yandan ölmemek için tüm gücümü kullanmak ve işte bu arada duyduğum acıydı. Bu kez parmaklarımı oynatmadım ama, o korkunç anı tam üç kez yaşadım. Tam kendimi yitireceğim anda suyu biraz kesiyorlar, böylece canlanmamı sağlıyorlardı. Sonunda hiç bir şey duymaz oldum.

Gözlerimi açtığımda uzun süre nerede olduğumu anlayamadım. Biraz sonra birtakım bacakları seçtim. Paraşütçülerin arasında yatıyordum. Çırılçıplaktım. Charbonnier: «Geçti, şimdi kendine gelir,» dedi. Sonra bana: «Kendinden geçmekle akıllılık ettiğini sanma, sana her zaman bu fırsatı verecek değilim,» dedi. «Kalk bakalım, ahbap.» Omuzlarımdan tutarak çekiştirmeye başladılar. Üniformalarına sürünerek top gibi ordan ötekine geçip duruyordum. Kendimi korumak için küçük bir ha-

reket yaptım. Birisi: «Vay domuz, refleksleri hâlâ sağlam,» diye bağırdı.

«Şimdi ne yapacağız?» dedi paraşütçülerden biri. Gülüşerek: «Haydi şimdi de kızartalım,» dediklerini işittim. Charbonnier: «Çok güzel, ben bunu hiç duymamıştım,» dedi. Öylesine keyiflenmişti ki, sesinden anlaşılıyordu.

Yeniden mutfağa sürükleyerek yere yatırdılar. Ayaklarıma önce ıslak bir bez sardı Lorca. Sonra sıkı sıkı bir urganla bağladı. Hepsi birlikte, kaldırarak tavandaki putrele başaşağı astılar. Yere yalnız parmaklarım dokunuyordu. Önce, sanki kum torbasıymışım gibi oynayarak eğlendiler. Sonra Lorca topaklanmış gazete kâğıdını ucundan ateşledi ve ayağa kalktı. Alevi erkeklik organımla bacaklarımda duydum. Tutuşan kıllar çıtırdıyordu. Müthiş bir sıçrayışla kıvrandım ve Lorca'ya çarparak yere devirdim. O hırsla doğrularak bu kez de meme uçlarımı yakmaya koyuldu. Artık tepkilerim azalmıştı. Bu arada subaylar dışarı çıktı. Yalnız Lorca ile bir kişi daha kalmıştı. Arada bir vuruyorlar ya da parmaklarımı çizmeli ayaklarıyla eziyorlardı. Yumruklarından haberli olayım diye gözlerimi açık tutmaya, boş anlarımda da ayak bileklerimi kesen iplerden başka bir şey düşünmemeye zorluyordum kendimi.

Birden kapıda iki çizme gördüm. Karşımda Charbonnier'in öfkeden köpürmüş başaşağı görüntüsü vardı. «Hâlâ direniyor musun? Söylemeyecek misin?» Dosdoğru gözlerine bakıyordum. «Çözün şunu,» dedi. Lorca ayak bileklerimdeki ipleri kesti. Yüzüstü taşlara düştüm. «Kalk ulan,» dedi. Doğrulamadım. İki yanıma tutunarak kalkmaya çabaladım. Tabanlarım öylesine şişmişti ki

yere basamıyordum sanki. Zorla pantolonumu ve fanilamı giydim. Merdivenlerden inmeye çalışırken yuvarlandım. Sahanlıkta bir paraşütçü çuval gibi kaldırarak duvara dayadı. Soğuktan ve sinir bozukluğundan tir tir titriyordum. Mutfakta benimle uğraşan paraşütçü yetişti ve «haydi yürü,» diyerek yere yuvarladı. Paris aksanıyla konuşan bir başka paraşütçü nasılsa: «Görmüyor musun adamcağız kendinden geçmiş, zorlama zavallıyı,» dedi. Buraya geldiğimden beri işittiğim ilk insanca sözdü bu. «Bu köpekleri hemen ortadan kaldıralım ki görsünler günlerini,» dedi işkencecim. Dizlerim titriyordu. Düşmemek için avuçlarımı ve alnımı duvara dayadım. Kollarımı geriden kavuşturarak kelepçeledi, sonra hücreye doğru fırlattı.

Köşedeki şilteye sürünerek yaklaştım, uzanmak istedim, çok geçmeden anladım ki, şiltenin içine dikenli tel doldurmuşlar. İğrenç bir kahkaha işittim. «Şiltenin içine dikenli tel koymuştum,» dedi biri. Öteki: «Ama gene de kaçmaları için bir gece kazandırdı arkadaşlarına.»

Kelepçeler bileklerime oturmuş, kollarım uyuşmuştu. Şişen ellerimdeki kan basıncını azaltır umuduyla betona sürttüm parmaklarımı. Ama kanatamadım.

Uzaklardan bir horuzun sesi geldi kulağıma. Tepedeki pencereden şafağın ilk ışıkları görünüyordu. Paraşütçülerin bu geceki yorgunluktan sonra en erken dokuzda gelebileceklerini sanıyordum. Yeni sorgum için güç kazanmak, toparlanmak istiyordum. Önümdeki zamanı en iyi biçimde kullanmalıydım. Dinlenmek için bazen bir omuzuma bazen öteki omuzuma yükleniyordum, ama vücudum bir türlü sakinleşmiyordu. Titrememi önleyemiyor-

dum. Ayağımla kapıya vurdum birkaç kez, işitmiyorlardı. Neden sonra birisi geldi. «Ne istiyorsun?» İşemek istiyordum. Kapıyı bile açmadan yanıtladı öteki: «Üzerine işe.»

Sabah, arkadaşının gaddarlığına tepki gösteren paraşütçü kapımı açarak, «Haydi gidiyoruz,» dedi. Önce ayağa kalkmam için yardım etti. Sonra da merdivenlerde kolumdan tuttu. Büyük bir dama ulaştık bir süre sonra. Güneş yakıyordu. El-Biar tümüyle gözümüzün önündeydi. Okuduklarımı anımsadım o sıra. Cezayirli Avukat Ali Bumendjol de bu binada ölmüş olmalıydı. İşkencecilerin anlattığına bakılırsa kendini buradan atarak «intihar» etmişti. Binanın öteki bölümüne geçmek için bir merdivenden indik. Burada beni küçük ve karanlık bir odaya kapattılar. Güneş görmüyordu yeni yerim, ancak bir dolap büyüklüğündeydi. Taşlaşmış omuzlarımı dinlendirmek için bir köşeye dayadım sırtımı.

Çok geçmeden koridordan ayak sesleri işitildi. Anlaşılan, yavaş yavaş uyanıyorlardı. Kendimi işkenceye hazırlamaya başladım. Ir— yalnız geldi, Omuzlarımdan tutup dışarı çıkardı beni. «İşte bu binbaşım,» dedi. Binbaşı uzun boylu ve zayıftı. Alay ederek: «Senin işin gazetecilik olduğuna göre bilgi istememizin nedenini anlaman gerekirdi. Niçin direniyorsun. Yalnızca bilgi istiyoruz senden, hepsi bu.» Binbaşı beni yalnızca görmek istemiş olmalıydı. Çünkü hiçbir şey yapmadan odama geri yolladılar. Az sonra Ir— gözüktü. Yanında Charbonnier

ile, elinde manyetoyla birlikte başka bir paraşütçü vardı. Eşikten içeri seslendiler. «Hâlâ konuşmak istemiyor musun? Bu işin senin sonun olacağını hâlâ anlamadın mı?» Duvara dayanmış anlamsız anlamsız bakıyordum. İçeri girdiler, ışığı yaktılar, çevreme dizildiler.

Charbonnier, «Tıkaç neredeydi?» dedi. Ir—, «Hiç yorulma,» dedi. «İstediği kadar bağırsın, üç kat yerin altındayız.»

«Olsun bağırması hoşuma gitmiyor.»

Pantolonumu çıkararak elektrotları kasığımın iki yanına taktılar. Manyetonun kolunu sırasıyla çevirmeye başladılar. Büyük manyetoydu ellerindeki. Şokun başlangıcıyla her yeni akımda bağırıyordum. Bugün hareketlerimde daha az tepki vardı. Bunu bildiklerinden bağlama gereğini duymamışlardı. Bir yandan işkence sürüyor, bir yandan da günün moda şarkılarından biri işitiliyordu. Yanımızda kantin vardı herhalde. Yavaş yavaş gücüm tükeniyordu. Yalpalamaya başlamıştım. Teğmenlerden bir kıskaçlardan tekini yüzüme bağladı. Dehşetle sıçradım. Charbonnier zevkle sordu: «Nasıl hoşuna gitti mi?» Biraz sonra çekip gittiler. Giderken de: «Teller dursun nasıl olsa geri geleceğiz.» dediler. Kıskaçları etlerimde bıraktılar.

Seslerle uyandığımda ancak birkaç saniye geçmiş gibi geldi bana. Ve ondan sonra da zaman kavramını yitirdim zaten. Odaya önce Ir— girdi. Böğrüme bir tekme sallayarak, «Otur bakalım,» dedi. Kımıldamadım. Bir süre sonra da elektrik akımını geçirdiler vücudumdan. Dayanmamın onları çileden çıkardığını, sinirlerini iyice bozduğunu biliyordum. Bunun için de gücümü yitirmiyordum.

«Aç ağzını» dedi Ir—. «Bir de ağzını deneyelim.» Hemen davranarak burnumu sıktı. Ağzımı açtırmak istiyordu. Açtırdı da. Böylece çıplak teli ta gırtlağıma dek soktu. Manyeto çalıştığı için akımın şiddeti gittikçe artıyordu. Gırtlağım, çenelerim ve yüzümdeki bütün kaslar korkunç acılar vererek kasılıp duruyordu.

Artık ağzıma soktukları teli tutmuyorlardı. Çünkü çenelerim kenetlenmiş, istesem de ağzımı açamaz olmuştum. Teli ısırmış kalmıştım. Gözlerimin önünde garip görüntüler beliriyordu. Gözlerim yuvalarından dışarı fırlamışlardı sanki. Artık akım sonuna dek verilmişti. Acılarım da sonuna dayanmıştı. Bundan fazlasını yapamazlar diye düşünüyordum ki bir ses işittim: «Küçük şoklar ver.» Konuşan Ir—'dı. «Önce yavaş yavaş sonra hızlı.» Böylece önce şiddet azalıyor, vücudumu geren kramplar da ona uyuyordu. Ama birden manyetoyu hızla çevirince her yanım lime lime oluyordu sanki. Bu acıdan kurtulmak için başımı bütün gücümle taşlara vurmaya başladım. Her vuruşta ferahlıyor gibiydim. Ir— kulağımın dibinde bağırdı: «Boşuna gebermeye çalışma, beceremezsin.»

Sonunda kestiler. Uzun süre daha gözümün önünde dans eden şekiller görmeye devam ettim. Yavaş yavaş çevremi seçtiğimde üç kişinin bana baktığını gördüm. Charbonnier: «Evet bekliyoruz,» dedi. Yanıt vermedim. Ir— tüm gücüyle bir tokat indirdi: «Vay alçak.»

Charbonnier: «Bütün bu direnmelerin boşuna. Yakında karını da yakalayacağız. Onun da senin gibi dayanabileceğini mi sanıyorsun?» Ir—: «Sanki Fransa'da oldukları için çocukların güvenlik içinde

mi sanıyorsun? İstediğimiz anda onları buraya getirmek elimizde.»

Bu psikolojiyle gerçeği yalandan ayırmaya çalışıyordum. Ama bunun için büyük güç harcamam gerekiyordu. Karım Gilbert'e de, Gabrielle Gimenez, Blanche Moine, Elyet Loup ve öteki kadınlara yaptıkları gibi işkence edebileceklerine aklım yatıyordu. Sonradan, Madam Turi'ye (Tanınmış bir Cezayirli artistin karısı) kocasının gözleri önünde işkence ettiklerini işittim. Korktuğumu görünce dediklerini hemen yapacaklarmış gibi, ne düşündüğümü saklamaya çalışıyordum. Bu arada bir tanesi: «Hiçbir şeye aldırdığı yok, onca hava hoş,» dedi de rahatladım.

Çekip gittikten sonra bile Gilbert'e işkence edebilecekleri bir an olsun aklımdan çıkmadı.

Charbonnier biraz sonra geri geldi. Elektrotların birini göğsümde dolaştırarak hep aynı soruyu soruyordu: «Yakalanmadan önceki gece neredeydin?» Bir fotoğraf uzatıyordu burnuma doğru: «Bu adam nerede? Başımı kaldırıp baktım. Charbonnier bu kez çok şık giyinmişti. Yanında da Ir— vardı. Bu sırada boğazımı temizlemek istedim. Hemen geri çekilerek, «Dikkat, üzerimize tükürecek!» dedi.

Yanındakilerden birisi, «Ne olur yani tükürürse?» dedi.

«Hiç ama, pislikten hoşlanmam,» diye karşılık verdi.

Pek acele ediyordu, elbisesi kirlenecek diye de titizleniyordu. Kalktı, gitti. Herhalde bir törene katılacaktı. Böylece yakalanışımın üzerinden bir gün daha geçiyordu. Birden bu korkunç heriflerin beni yenemediklerini düşündüm. Tüm acılarım vücudu-

mumu sevinçle sarsılmasını önleyemedi. Bugün de ben kazanmıştım.

Ir— da çıktı. Az sonra bu karanlık hücreye bir Arabı getirdiler. Kapı aralanınca içeriye ışık doluştu. Yeni geleni hayal meyal seçebiliyordum. Elleri kelepçeliydi. Sendeleyerek yanıma yaklaştı. Ben hâlâ elektrik şokunun etkisiyle titriyordum. Yeni gelen titrediğimi görünce gömleğimi giydirmek istedi. «Uzan kardeşim, biraz uzan şöyle,» dedi. Tam ona: «Adım Alleg. Alger Républicain gazetesinin yayımcısıyım. Eğer bir gün olup buradan çıkarsan, benim burada öldüğümü söyle,» demeye hazırlanıyordum ki gürültüyle kapı açıldı ve koridordan birisi: «Bunu neden buraya koydunuz?» dedi. Arap arkadaşımı alıp götürdüler.

Birden ortalık aydınlandı. Ir—'ın grubundan iki kişi elektriği yakmıştı.

«Hâlâ konuşmadı mı?»

«Hiç merak etme beş dakikaya kalmaz her şeyi bülbül gibi anlatır.»

«Demek teğmen kabul etti.»

«Elbette.»

Konuşmalarına bakılırsa beni yeni acılar bekliyor olmalıydı. Biraz sonra Ir— da geldi. Ayağa kaldırıp bir köşeye dayadı beni. Dizleriyle düşmemi önlüyordu. Cebinden bir kibrit çıkarıp yaktı. Korkup korkmadığımı anlamak için gözlerimin önünde dolaştırırken birden meme uçlarımı yakmaya başladı. Sonra yanındakilere döndü: «Hadi devam edin,» dedi. İçlerinden biri elinde hazır olan bir gazete tomarını ateşleyerek tabanlarımın altını yakmaya başladı. Kımıldayamadım, ağzımı bile açamadım. Tüm duyularımı artık yitirmişe benziyordum. Göğüslerimi yakarken gözlerimi Ir—'ın

gözlerine dikmiştim. Deliye döndü, midemi yumruklamaya başladı: «Sen mahvoldun artık. Birazdan donuna işeteceğim. Hemen öldürürsem işine gelir değil mi? Ama öyle kolay değil. Sen susuzluk nedir bilir misin? İşte seni susuzluktan öldüreceğim.»

Elektrik akımı dilimi, dudaklarımı, gırtlağımı keçe gibi yapmıştı. Elektrik işkencesi vücudun suyunu alır, insanı müthiş susatırmış. Ir—'da bunu kullanmak istiyordu: «İki gündür bir damla su içmedin. Daha dört gün de içemeyeceksin. Susuzluktan sidiğini yalayacaksın anladın mı? Sidiğini yalayacaksın.»

Bir yandan bardağa su doldururken bir yandan da söyleniyordu: «Konuş, su vereceğim, konuş, su vereceğim.» Birden bağırmaya başladı: «Çocukları çağırın da Tantalus'un çektiği işkenceyi görsünler (*). Paraşütçüler kapıya birikmişlerdi. Korkunç yorgundum ama vahşilere eğlence olmamak için başımı yukarı kaldırdım, suya bakmadım.

«Canım biz o kadar kötü insanlar değiliz. Al iç,» dedi biri. Bir an bocaladığımı görünce, burnumu sıktı, bardağın içindekileri boğazımdan aşağı döktü. Bu çorba gibi, tuzlu ve pislik içinde bir bulaşık suyuydu.

(*) Yunan Mitolojisinde Kral Tantalus, tanrıları darıltmış, cezaya çarptırılmıştı. Etrafı çeşitli meyve ağaçlarıyla çevrili, suyu çenesine kadar gelen bir göle konulan Kral, susayıp da su içmek için eğildi mi su alçalıyor, acıkıp da ellerini meyvelere uzattı mı meyveler uzaklaşıyordu.

Zamanını kestiremediğim bir süre geçti aradan. Bu kez de Yüzbaşı Davies göründü. Yanında Lorca, Ir— ve çarşamba günkü oturuma katılan iriyarı paraşütçü vardı. Kaldırıp duvara dayadılar. Manyetonun kıskaçlarını kulağıma ve parınağıma bağladılar. Her yeni şokta sarsılıyor ama bağırmıyordum. Duyarlığımı iyiden iyiye yitirmiştim artık. Davies durmaları için işaret etti. Yerdeki sandığa oturmuş bir yandan sigara içiyor, bir yandan da ötekilerin gürültülü ve kaba tonlarına ters düşen bir sesle konuşuyordu. Sorularının hiçbir önemi yoktu ilk bakışta. Arada bir Fransız Basın Birliği'ne çok gazetenin bağlı olup olmadığını sordu. Yanıtlamaya çalıştım ama sesim ancak bir fısıltı halinde çıktı. O sormaya devam ediyordu: «Audin senin çok yakın arkadaşın değil mi?» Birden uyandım. Ağzımdan laf almaya uğraşıyordu gene. «Bunlara tek sözcük söyleme,» dedim kendi kendime.

Benim suskunluğumu görünce yüzbaşı soğukkanlılığını yitirdi. Ayağa fırladı, iki yumruğunu da yüzüme indirmeye başladı. Kafam yumrukların ritmiyle bir o yana bir bu yana sallanıyordu. Biraz sonra yüzbaşı yanındakilere su getirmelerini söyledi. Ötekiler: «Bunu denedik efendim,» dedilerse de o dinlemedi. Aynı klasik numaraya yeniden başladı. Ama suya dönüp bakmadığımı görünce bu işten vazgeçti. Ben de kendimi yere bırakıverdim. Kayarken bardağı da devirdim; su yerlere döküldü. Ir— hemen emir verdi: «Suyu iyice kurulayın. Yalar sonra.»

Şimdi sıra Ir—'daydı, çünkü Davies çıkıp gitmişti. Üzerime eğilerek o cırlak sesiyle bağırıyordu: «Artık sonun geldi, bu son fırsat. Anlıyor musun

son fırsat. Yüzbaşı da zaten onun için buraya gelmişti.» Lorca ile gelen paraşütçü bağdaş kurmuş bir köşede oturuyordu. Bir yandan da ciddiyetle tabancasını yokluyordu. Sanki vur emri bekliyormuş gibi tabancasını dizlerinin üzerine yerleştirdi. Bu arada Lorca kıskaçları takmış küçük dozda çalıştırıyordu manyetoyu. Ama aklım köşede duran garip alete takılmıştı. Acaba diyordum, ne gibi yeni işkenceler deneyecekler üzerimde. Belki de tırnaklarımı sökecekler. Ne var ki sonra yalnızca on tırnağımın olduğunu düşünerek rahatladım. İşlerini bitirdikten sonra gittiler. Ben de duvara yanaşıp uzandım. Bu arada o garip aletin su borusu olduğunu da farkettim. Artık daha fazla dayanamayacağımı, belleğimin sürekli gerçeküstü işlediğini sezdim. Sanki birdenbire yüreğim duruverecekmiş gibi oluyordu. Genç dostum Jegri iki ay önce «Mavi Bereliler»in sarayı olan Villa S'nin mahzenlerinde aynı biçimde öldürülmüştü.

Epey sonra kapı açıldı. Daha önce hiç görmediğim iki subayla birlikte Ir— geldi. Subaylardan biri: «Ben General Massu'nun yaveriyim. Seni bu durumda görmek bana acı veriyor. Henüz otuz altı yaşındasın. Bu ölünecek yaş değil. Seninle yalnız konuşmak istiyorum,» dedi. Kapı açılıp kapandı. Yalnızdık.

«Konuştuğunu öğrenmelerinden korkuyorsun değil mi? Emin ol bunu kimse bilmeyecek ve biz seni koruyacağız. Bildiklerini bana anlatırsan seni hemen hastaneye kaldırtırım. Bir hafta sonra da karınla birlikte Fransa'da olursun. Bak söz veriyorum. Aksi halde yok olacaksın.»

«Çok fena.» Ancak bunları söyleyebilmiştim.

«Çocukların da var. Onları görmek istemez mi-

sin? Eğer beni eli boş gönderirsen, bil ki ötekiler gelecek, bu kez kolay kolay kurtulamayacaksın.»

Sustum. Kalktı. Çıkarken şöyle dedi:

«Senin için yapılacak tek şey kendini öldürmek.»

Uzaktan sesi geliyordu. «On yıl, on beş yıl kafalarında hep aynı düşünce. Yakalanırlarsa bir şey söylememek. Bunu değiştirmeye gücümüz yetmiyor.» Geçirdiğim sınavın birinci bölümü sona ermişti. Hissediyordum. Gerçekten de çok geçmeden iki paraşütçü hücreme geldi. Kelepçelerimi çıkartarak ayağa kaldırdılar, iki yanımdan tutarak dama çıkardılar. Her iki üç adımda soluk alabilmem için duruyorlardı. Geçitlerde ya da merdiven sahanlıklarında dikilen paraşütçüler alay ediyorlardı. «Ne o herif daha yürümeyi öğrenmemiş mi?» Paraşütçülerden biri sanki bir özür bulması gerekliymiş gibi: «Adamın tam on iki saattir iflahını kestiler yahu,» dedi.

Yeni bir hücreye aldılar. Gerçekte burası tamamlanmamış bir banyo odasıydı. Karga tulumba köşede duran yatağa attılar. Kelepçe takacaklardı ama biri, «kımıldayamıyor bile ne diye takacağız,» dedi. Öteki, «pişman olacağımız bir tehlikeye girmeyelim,» dedi. Sonunda kelepçeleri arkadan değil de önden takıp gittiler. Büyük bir rahatlık duydum.

Gece olduğunda beni getiren paraşütçülerden biri elinde bir battaniye ile içeri girerek üzerimi örttü. Su verdi. «General Massu'nun önerisini hiç düşünmüyor musun?» dedi. «Konuşmamaya neden bu kadar kararlısın? Dostlarını ele vermek istemiyorsun değil mi? Böylesine dayanmak için çok yürekli olmalısın.» Hangi günde olduğumuzu sordum. Cuma gecesiydi. İşkenceye çarşamba günü başla-

mışlardı. Birden bir çığlık işittim. Çok yakınımdaydı, belki de bitişik odadaydı. Bir kadın. Gilbert'in sesini tanıdığımı sandım. Ama yanıldığımı ancak birkaç gün sonra öğrenebildim.

İşkence şafağa dek sürdü. Bölmeden, tıkacın boğduğu çığlık sesleri, küfürler ve yumruklar duyuluyordu. Acı çekenlerin çığlığı «Temizlik Merkezi»nin pek iyi tanıdığı seslerin bir bölümüydü. Paraşütçülerin hiçbiri aldırmıyordu. Ama hiçbir tutuklu yoktur ki benim gibi ilk kez işkence edilenlerin çığlığını işitsin de ağlamasın...

Yarı baygındım. Ancak sabaha karşı dalabildim. Elinde çorba tasıyla giren bir paraşütçü uyandırdı beni. Çarşambadan beri verilen ilk yemekti bu. Zorla birkaç kaşık yuttum. Dudaklarım, dilim ve damağım elektrik telinin yanıklarıyla iltihaplanmıştı. Öteki yaralarım da, kasığımdaki yanıklar, göğsüm, parmaklarım, onlar da iltihaplanmıştı. Paraşütçü kelepçemi çıkarınca sol kolumu kullanamadığımı anladım.

İşkencecilerimi öğleden sonra yeniden gördüm. Hepsi bir toplantıya katılıyor gibiydiler. Askerler, subaylar ve daha önce görmediğim iki sivil.

«Demek konuşmak istemiyor.» Bunu söyleyen sivillerden biriydi.

«Daha zamanımız var,» dedi binbaşı. «Başlangıçta hepsi böyle. Gerekirse bir ay, iki ay, üç ay uğraşırız, ama konuştururuz.»

«Akkaşe ya da Elyet Loup'un bir eşi de bu. Kahraman olmak istiyor. Birkaç yüzyıl sonra bir duvarda adını taşıyan bir levha bulunsun istiyor.»

Sonra bana döndü, sıratarak:

«Nasıl, sana iyi baktık değil mi? Ama hep kendi budalalığından oldu.»

«Hiçbir şeye aldırdığı yok, ne karısı gözünde ne çocukları. Önem verdiği tek şey o budalaca fikirleri,» dedi Ir—. Davies ile Charbonnier:

«Çocuklarının başına gelecek felaket seni ilgilendirmiyor mu?» diye sordular.

Ses çıkarmadım.

«Pekala, öyleyse ölümü hak ettin.»

«Nasıl öldürüldüğümü herkes bilecek,» dedim.

«Hayır kimse bilmeyecek.»

«Evet,» dedim yeniden. «Herkes, her zaman, her şeyi biliyor.»

Pazartesi günü Ir— ile iki paraşütçü ayağa kalkmama yardım ettiler ve aşağı indirdiler. Burası bir revirdi. Gençten, zayıf, eski üniformalı, yüzbaşı rütbesinde bir doktor vardı.

«Korkuyor musun?»

«Hayır.»

Karyolalardan birine yatırdılar. Üzerime eğilerek nabzımı tuttu, aletle göğsümü dinledi. Teğmene dönerek: «Başlayabiliriz, yalnız biraz sinirli, o kadar,» dedi. Kalp atışlarımdan içinde bulunduğum duyguları keşfettiği için iyice canım sıkılmıştı. Bütün bu hazırlıklar tahminlerimi doğruluyordu. Üzerimde gerçeği söyleten ilacı deneyeceklerdi. Şimdi de buna başvuruyorlardı. Üsteğmen Charbonnier'in sözünü ettiği «bilimsel yol» bu olsa gerekti. Dünden beri «pentathol» konusunda gazetelerde okuduğum şeyleri anımsamaya çalışıyordum. Eğer üzerinde deneme yapılan kişinin istenci yeterince kuv-

vetliyse, söylemek istemediği şeyleri zorla söyletmelerine olanak yoktu. Bu sonucu durmadan yineliyordum. Ellerimi, ayaklarımı bağladılar. Hiç direnmiyordum. Tüm enerjimi ilaca karşı koymak için saklıyordum. Asistan iş başına geçti. Doktor: «Önce yalnız beş santimetrelik küpleri kullan. Çünkü bazı kişilerin bağışıklığı oluyor,» dedi.

Soğuktan ve sinirden titriyordum. Yarı bele dek çıplaktım. Herhalde gömleğim birinin hoşuna gitmişti. Paraşütçülerden biri üzerime battaniye örttü. Asistan sağ kolumu alarak lastikle sıktı, iğneyi damara soktu. Battaniyenin altından sol elimi pantolon cebime sokarak sıkıca kalçama bastırdım. Bu dokunuşu duyduğum sürece düş görmediğimi anlayacak, tetikte olacaktım. Asistan şırıngayı yavaş yavaş basıyor, sıvıyı damla damla damarlarıma veriyordu. «Yavaş yavaş say, haydi başla,» dedi.

«Bir, iki, üç,» diye ona kadar saydım. Sanki uyumuşum gibi orada durdum. Ensemden başlayıp, başıma doğru çıkan bir soğukluk duydum. Yavaş yavaş kendimden geçer gibi oldum. Doktor, «Bir, iki, üç,» diye bana anımsatarak sayıyordu. Yineliyordum. «On dört, on beş, on altı...» Bilerek birkaç sayıyı atlayarak, on dokuzdan saymaya başladım, yirmi birde durdum. «Şimdi öteki kolunu,» dediğini işittim.

Battaniyenin altında bu kez sağ elimi cebime soktum. Kendi kendimi çimdikledikçe bayılmayacağımı sanıyordum. Bütün çabalarım işe yaramadı. Uyudum.

Doktor yavaşça yanaklarımı okşuyordu. «Henri, Henri, ben Marcel'im, iyisin değil mi?» Gözlerimi açtım. Büyük bir çabayla olup bitenleri anlamaya

çalıştım. Oda karanlıktı, perdeleri indirmişlerdi. Çevreme, tanıdığım, tanımadığım bir sürü paraşütçü oturmuş deneyi izliyorlardı. Konuşmuyorlardı. Doktorun elinde bir kâğıt vardı. Bunun bana soracağı soruların listesi olduğunu anladım.

«Uzun süredir mi Alger Républicain'de çalışıyorsun?» Soruda bir kötülük yoktu. Belki de bana rahatlık versin diye sorulmuştu. Büyük bir rahatlıkla yanıtladım. Gazete çıkarmanın güçlüklerini anlatıyordum. Sonra da sayfaların düzenlenmesine geçtim. Sarhoş gibiydim, sanki benim yerime bir başkası konuşuyordu. Gene de işkencecilerimin elinde olduğumu, dostlarımı ele vermem için çalıştıklarını unutmayacak kadar aklım başımdaydı. Fakat bütün bunlar girişti yalnızca. Doktor asistana fısıldadı: «Gördün mü etkisini gösterdi, iyi becerdik.» Konuşmamı yarıda keserek yavaş bir sesle «Henri,» dedi, «Mr. X'i görmem için sana başvurmamı söylediler, ne yapsam acaba?»

Bu dostça hava ile binlerce kez sordukları bir soruyu yineliyorlardı.

«X nerede?»

«Seni bana göndermelerine pek şaştım. X'in nerede olduğunu bilmiyorum.»

«Peki o seni görmek istediğinde ne yapıyor?»

«Beni görmek isteyeceğini hiç sanmıyorum. Benim onunla hiçbir işim yok ki.»

«Elbette, kuşkusuz fakat seni görmek istese ne yapar herhalde?»

«Herhalde mektup yazar, ama beni görmek isteyeceğini hiç sanmam.»

Bu dikkatli konuşmada ilaca karşın kendime hakim olmak ve bu edepsizlere karşı koyabilmek için büyük bir çaba harcamaktaydım.

«Bak, şimdi beni dinle. X'le görülecek önemli bir işim var, onu hemen görmeliyim. Onu görürsen beni bulmasını sağlar mısın?»

«Sana bu konuda hiçbir söz veremem. Bana rastlayacağını da hiç ummuyorum.»

«Peki, ama tesadüfen ararsa, seni nerede bulacağım?»

«Sen nerede oturuyorsun?»

«26. Rue Michelet, üçüncü kat. Marcel dersen gösterirler.»

«Peki, adresini aklımda tutacağım.»

«Yok olmaz, bu güvenilir bir yol değil. Ben sana adresimi verdim. Şimdi sen de bana adresini vermelisin.»

«Öyleyse, istersen Galland istasyonu parkında iki hafta sonra saat altıda buluşalım. Şimdi işim var gitmeliyim. Zaten sokakta çene çalmaktan hiç hoşlanmam.»

«O parkın yanında mı oturuyorsun, adresini versene.»

«Boşuna zamanımı alıyorsun, hoşça kal.»

«Güle güle.»

Benim uyuyup uyumadığımı anlamak için bir süre bekledi. Sonra yanındakine fısıldadı: «Boşuna uğraşıyoruz. Söylemeyecek.»

Bunun üzerine odadakiler ayağa kalkarak, sinemadan boşalıyorlarmış gibi kapıya gittiler. Elektrik yanar yanmaz hemen kendime geldim. Hepsi kapıda duruyorlardı. Becerebildiğim kadar yüksek sesle bağırdım:

«Hadisene ne duruyorsunuz, manyetonuzu getirsenize. Hazırım. Sizden de hiç mi hiç korkmuyorum.»

Doktor yanıt vermemeleri için işaret yaptı. O-

dadan çıkmadan önce de asistanına: «Şimdi biraz huysuzlanabilir, birkaç tane hap ver,» dedi.

Asistan yaralarımın sargısını değiştirdi, kalçamdaki yanıklara yeniden merhem sürdü, göğsümdeki sigara yanıklarının üzerine bant koydu. Kollarıma iki paraşütçü girdi, hücreme getirdiler. İçlerinden biri cebinden bir hap çıkararak, «Şunları yut,» dedi. Hapları ağzıma atarak dilimin altına kaydırdım, bir yudum su içtim. Onlar odadan çıkar çıkmaz da hapları tükürdüm. Belki de bunlar yalnızca aspirindi, fakat artık doğru dürüst düşünemiyordum, üstelik her şeyden de tiksinir olmuştum. Kalbim ve nabzım müthiş atıyordu. Marcel'le yalnız bir kez buluşmuştuk. İlacın yarattığı bu hayal yavaş yavaş etiyle kemiğiyle gerçekleşir gibiydi. Sorularını yanıtlamamayı şimdilik başarmıştım, ama ikinci kez ne yapacaktım? Sayıkladığımın farkındaydım. Düş görmediğimden emin olmak için kendimi çimdikliyordum, ama ne denli gerçeğe dönsem ilacın bende uyandırdığı korkuyu gene de yenemiyordum.

«Haydi gidiyoruz,» dediler. Beni revirden getiren o iki paraşütçü gene iki yanıma geçmişti. Gece yarısı yaklaşıyor olmalıydı. Terasın merdivenlerine tırmanırken beni «intihar etmeye» götürdüklerine iyice inanmıştım. Ama bu düşünce rahatsız etmiyordu. İşkenceye dayandım, serumla da istediklerini elde edemediler, eh, sonunda olacağı buydu diye düşündüm. Fakat düşündüğüm çıkmadı. Aşağı kata indirdiler, daha önce yattığım bir zindana kapattılar. Temizlemişler, bir de yatak koymuşlardı.

Bir süre sonra aklımı kaçıracak mıyım düşüncesi gene yerleşti. İlaç vermeyi sürdürürlerse, önceki gibi dayanabilecek miydim? Eğer Pentathol

söylemek istemediğim şeyleri söyletirse işkence altında çektiğim acılar boşa gitmeyecek miydi?

Sağımdaki dolabın kapısı açıktı, içinde bir yumak bakır tel görünüyordu. Pencerenin üstünde bir de çengel vardı. Teli oraya bağlayabilir, yatağa çıkarak kendimi boşluğa bırakabilirdim. Ama intihar etmek düşüncesi kanımı beynime sıçrattı. Öldükten sonra bunu işkenceden korktuğum için yaptığımı sanacaklardı. Zaten bu kolaylıkları da bile bile yerleştirdikleri belliydi. Üstelik General Massu'nun yaveriyle aramızda geçen konuşmayı da unutmuyordum: «Senin için yapılacak tek şey intihar etmek.»

Sabaha kadar uyudum. Gece bir gün önceki korku ve heyecanımı alıp götürmüştü. Yenilmediğim için gururlu ve mutluydum. Yeniden başlasalar bile dayanabileceğimi aklım kesmişti. Sonuna kadar dayanacaktım ve beni öldürme işlerinde onlara yardım etmeyecektim.»

Akşama doğru ilk hücreme götürdüler. Koridordan gelen seslerden bu değişikliğin nedenini öğrendim. Özel bir komisyonun denetimini bekliyorlardı ve benim ortalarda görünmem işlerine gelmiyordu. Böylece beni saklamışlardı.

Kendimi şimdi daha iyi hissediyordum. Ayağa kalkabiliyor, ayaklarımın üzerine basabiliyordum. Paraşütçülerin bana karşı olan tavırlarından, konuşmamamın onlar üzerinde saygı uyandırdığını anlıyordum. Lorca'nın grubundaki iriyarı paraşüt-

çü bir gün odama gelerek: «Fransa'nın işgali sırasında da işkence gördün mü,» dedi.

«Hayır ilk kez görüyorum,» dedim.

«İyi dayandın, çok yiğitmişsin doğrusu,» dedi.

Gece, daha önce hiç görmediğim başka bir paraşütçü nöbeti sırasında odama geldi. Sarışındı, konuşmasından Kuzey Fransalı olduğu belliydi. «Sana yapılan işkenceyi baştan sona gördüm. Babam işgal sırasındaki yurtseverlerden sözederdi. Ölürler gene de dostlarını ele vermezlermiş. Ne güzel ama.» Bana yapılan işkencelerden sanki unutamadığı bir futbol maçından söz ediyormuş, ben de as oyuncuymuşum gibi konuşan bu sevimli gence baktım.

Birkaç gün sonra onu gene gördüm. Nefret ve hiddetten ağzı yüzü bir yana gitmiş, merdivenden istediği çabuklukta inmeyen bir Arabı tekmeliyordu. Bu «Temizleme Merkezi» yalnız Cezayirlilerin işkence gördükleri bir yer değil aynı zamanda genç Fransızlara zalimliği ve sadizmi öğreten bir okul. Ama içlerinden bir tanesi ötekilere benzemiyordu. Gençti, konuşmasından köylü olduğu anlaşılıyordu. Koridordan el ayak çekildiği bir gece kapımı açtı. Elinde bir erzak çıkını vardı; üzüm, çikolata, ekmek, sigara. Bunları elime tutuşturarak, «Haydi al bunları,» dedi. «Bağışla beni, burada konuşmak yasak.» Elimi şiddetle sıkarak hemen kapıyı kapadı. Ir— emir vermiş olmalı ki ondan sonra kimseleri görmedim.

Birkaç gün sonra revire aldılar. İlk gidişimde bayağı heyecanlandım. Yeni bir pentathol enjeksiyonundan korkuyordum. Oysa yalnızca yaralarımı sardılar. Penisilin yapıyorlar, sargılarımı değiştiriyorlardı. Bana gösterilen bu özenden ne gibi bir so-

nuç çıkartacağımı kestiremiyordum. Bana böyle ilgi göstermeleri ne de olsa kendi yararlarınaydı. Eğer yeniden işkence yapacaklarsa zayıf olmamam gerekiyordu. Yok eğer öldürmeye karar vermişlerse, otopsiyi düşünerek vücudumda işkence izlerinin bulunmamasına uğraşıyorlardı. Ayrıca her geçen gün halkın bu durumdan haberi olup, beni bunların ellerinden kurtaracağı umudu da artıyordu. Ama beni canlı olarak bırakıp da başıma gelenleri açıklamama göz yummaktansa ölümümden çıkacak rezalete katlanacaklarını da bal gibi biliyordum.

Bütün bunları onların da hesapladıklarını paraşütçülerin yarı alaylı konuşmalarından çıkarıyordum.

Bir kez daha sorguya çekmeyi denediler. Alındığım odada Charbonnier ile Davies vardı. Karşılarına oturtarak yüzlerce kez yineledikleri soruyu sordular:

«Yakalanmadan önceki geceyi nerede geçirdin?»

«Bu soruyu işkence altında yanıtlamıştım,» dedim, «hiç uğraşmayın söylemeyeceğim.»

«Oturduğun evin kontratı senin üzerine mi? Bu soruyu yanıtlayabilirsin, çünkü sen yanıt vermezsen noterden öğrenebiliriz. Görüyorsun hiç de önemli bir soru değil.»

«Öyleyse notere sorun, size yardım etmeyeceğim.»

Yeniden hücreme döndüm.

Birkaç gün sonra General Massu'nun yaveri yeniden geldi. Cezayir'deki işgal ordusunun politik

düşüncesinin bir «özetini» yaptı. Ana fikir, «burayı bırakmayacağız» idi. Cezayirlilerin sefil durumu mu? Canım bunu abartmamak gerekti. Ayda 800.000 frank kazanan bir yerli tanıyordu. «Sömürgecilik mi?» Bunu bozguncular uydurmuşlardı. Evet eskiden adaletsizlik vardı ama artık buna son verilmişti. «İşkence mi?» Eh, savaş çocuk oyunu değildi. Savaş çoktan biterdi ya, komünistler, liberaller ve yufka yürekli basın, halkı paraşütçülere karşı kışkırtmış ve «çalışmalarında» onlara engel olmuştu. Böylesine saçma bir tartışmaya girmeye hiç niyetli değildim. Fransa'nın övünülecek başka nitelikleri de olduğunu söyleyerek alay ettim. Sonunda işin aslı anlaşıldı. Yeni bir önerisi vardı. Soru sormayacaklardı. Yalnızca şimdiki politik durumla, Cezayir'in geleceği üzerine düşüncelerimi kısaca yazmalıydım. Bundan sonra beni serbest bırakacaklardı. Tabii reddettim.

«Niçin,» diye sordu. «Bunu sana karşı kullanacağımızdan mı korkuyorsun?»

«Biri bu,» dedim. «Ayrıca size yardım etmek de istemiyorum. Eğer benim ve benim gibilerin Cezayir sorunu üzerine ne düşündüklerini öğrenmek istiyorsanız tüm sayılarını toplatmış olduğunuz Alger Republicain'i okuyun.»

Pek fazla üstelemedi. Birden:

«Ha, dün karınızla avukatınız ziyaretime geldiler. Sağ olup olmadığınızı sordular. Henüz sağ olduğunuzu söyledim. Gerçekten çok yazık. Sizi sevmiştim. Dayanıklılığınıza hayranım. Elinizi sıkmak isterim. Belki de bir daha görüşemeyiz.»

Tutuklanmamdan bir ay sonra, Lodi'deki kampa gideceğim gece, alt kattaki bürolardan birine gö-

türdüler. Başında Yabancılar Lejyonu'nun yeşil beresi bulunan bir paraşütçü yüzbaşı beni bekliyordu. Yüzü bıçak sırtı gibi uzun, iki yanında yara izleri vardı. Karşısına oturdum. Oturmamla birlikte fırlayarak beni yumruklamaya başladı:

«Suratındaki şu hakaretli anlamı değiştir bakayım.»

Birden taktik değiştirerek:

«Sigara içer misin?» diye sordu.

«Hayır içmiyorum,» diye yanıt verdim. «Benimle siz diye konuşulmasından hoşlanırım.»

Onu iyice kızdırarak işin nereye varacağını bir an önce öğrenmek istiyordum. İşkence sürdürülecek miydi, yoksa yalnız dostça bir konuşma mı yapılacaktı? Bu davranışıma yumrukla karşılık verilmediğine göre sonum kararlaştırılmış olmalıydı artık. Bunun önemli olmadığını söyledi ve konuşmasına siz diye devam etti.

«Ben yüzbaşı Fau'yum. Şu ünlü SS yüzbaşısı. Sanırım adımı işitmişsinizdir.»

Kana susamışlığıyla özellikle ün yapmış, Villa S'nin komutanı Fau'nun karşısındaydım.

«Benim için güzel bir dosya hazırlamışsınızdır değil mi? Eğer roller değişse bana ne yapardınız acaba? Fakat ben atıldığım tehlikeleri nasıl seçeceğimi biliyorum.»

Sonra aynı tonla liberal ya da komünist yazar ve ressamlar üzerine bir nutuk çekmeye başladı. Her sözünden cahillik akıyordu. Öylesine nefret doluydu ki, pek hareketli olan yüzünün hatları sık sık bir kurukafanın sırıtmasını andırıyordu.

«Bir Amerikan denizaltısı, bir Fransız gemisini batırsa ne iyi olur,» dedi. «Hemen Amerikalılara karşı savaşa girerdik. Hiç değilse her şey aydınla-

nırdı.» Susuyordum. Bu onu kızdırıyordu ama belli etmek istemiyordu. Yalnız bir kez bağırdı:

«Demek sen konuşmak istemiyorsun ha? Benim elime düşenleri geceleri bıçağı gırtlaklarına dayar gene de konuştururum. Eh, bir gün sen de elime düşersin elbet.»

Hepsinin dileği «gene beni ellerine geçirmek» olmalı ki, her istedikleri an beni geri getirebilecekleri Lodi kampına gönderdiler.

Kampa gönderilmeden önce bir ay süreyle bu işkence fabrikasının nasıl çalıştığını gözledim. Hücremdeki kapının anahtar deliğinden koridorun bir bölümünü, sahanlığı ve bazı merdivenleri görebiliyordum. Bölmelerin inceliği bitişik odalardan gelen sesleri işitmemi kolaylaştırıyordu. Gündüzleri koridorda ve merdivenlerde aralıksız, sıkı bir trafik vardı. Sonradan öğrendiğime göre her katta zindan hücrelerine çevirdikleri odalarda on beş yirmi kişi tutuyorlarmış. Tutuklular ya yerlerde yatıyor yada üçü dördü aynı yatağı paylaşıyorlarmış. Pencerelerde kalın perdeler olduğu için içerisi her zaman zindan gibi karanlıktı. Günler, haftalar ve aylarca sorguya çekilmelerini, kampa ya da hapishaneye götürülmelerini, ya da «kaçma girişimi halinde» sırtlarından vurulmalarını bekliyorlardı.

Günde iki kez, saat ikide ve sekizde, eğer unutmazlarsa, kuru peksimet, sabah ve akşam beşte de efendilerimizin artıklarından yapılan birkaç kaşık çorba veriyorlardı. Yemeğin içinden bir keresinde

kurt çıktı. Bir başka gün de kâğıt etiket ve taş parçaları.

Temizleme merkezi geceleri canlanırdı. Hareket hazırlıkları işitirdim. Koridordan ayak sesleri, silah şakırtıları ve Ir—'ın verdiği emirler gelirdi. Avluda cipler, doçlar harekete geçerdi. Hareket sırasında yakaladıkları «kuşkulu»larla dolu araçlar dönene dek her şey sessiz olurdu. Görüş alanımdan geçerken yakalananları görürdüm. Hepsi gencecikti. Giyinmelerine bile fırsat vermeden alır getirirlerdi. Çoğu pijamalı ya da yalınayaktı. Aralarında bazen kadın da bulunurdu. Bunlar binanın sağ bölümüne hapsolunurlardı.

Bundan sonra «Temizleme Merkezi» çığlıklar, sövgüler ve vahşi kahkahalarla dolardı. Ir— bir Arabı sorguya çekmeye başlardı. Adama bağırırdı: «Bana dua et bakayım.» Bitişik odada işkencecisinin karşısında dua pozunda duran zavallı bir yaratık gözlerimin önünde canlanırdı. Sonra birden kurbanın ilk çığlığı geceyi yarardı. İşte Ir—'ın ve Lorca'nın gerçek işi şimdi başlıyordu.

Bir gece üzerimdeki odada işkence yaptılar. Adamın ses tonundan yaşlıca biri olduğu anlaşılıyordu. Adam bir yandan acıyla haykırırken, bir yandan da «Yaşasın Fransa» diye bağırıyordu. Böylece işkencecilerin yumuşayacağını sanıyordu aklınca. Fakat onlar daha zevkle işlerine sarılıyorlar ve kahkahalarıyla koridorları çınlatıyorlardı.

Ir— sefere çıkmadığı zamanlar başka türlü çalışırdı. Geceyarısı ya da sabaha karşı hücrelerden birinin kapısı açılır ve birkaç ad sayılmaya başlanırdı: «Haydi bakalım murdar herifler.» Cevap gelmezdi elbet. Köpürürdü ötekiler:

«Demek gelmek istemiyorsunuz ha? Yürüyün ulan eşşoğlu eşekler.»

Bir gece Ir— bütün odalara birden saldırmaları için tüm adamlarını görevlendirdi. Adamlar ellerinde sopalar işe koyuldular:

«Kalk ayağa.» Hücremin kapısı şiddetle açıldı ve aynı anda göğsüme bir tekme indi. O sırada koridordan geçmekte olan Ir— beni gördü ve «hayır onu değil,» diyerek hücrenin kapısını kapattı. Çizme ve yumrukların çıkardığı seslerle korkunç çığlıklar sabaha dek sürdü.

Sabah ve akşam Boula «yemeğimi» vermek için kapımı açtığında, bir de helaya gittiğim zamanlar koridorda ortak zindanlarına ya da hücrelerine gitmekte olan Arap tutuklulara rastlardım. Bunlardan kimileri beni gazetenin düzenlediği toplantılardan, kimileri de yazılarımdan tanırlardı. Her zaman belime dek çıplak olduğum için vücudumdaki işkence izlerini görürler, «cesaret kardeş» diye yüreklendirirlerdi. Gözlerindeki, beraberlik, dostluk ve güven havasını okur, bir Avrupalı olarak aralarında bulunmaktan büyük bir gurur duyardım.

Her an ölümle burun buruna işte bir ay böyle yaşadım. Ölüm gece ya da şafakla gelebilirdi. Uykum, karabasanlar ve beni sıçratarak uyandıran şoklarla doluydu. Bir gece Charbonnier hücreme geldi. Hiç şaşırmadım. Saat on olmalıydı. Yalnızca: «hazırlan, uzağa gitmeyeceğiz,» dedi.

Yırtık ve kirli fanilamı giydim. Koridorda, «Audin ve Hadcac'ı da çıkartın, ama onları sonra

alacağız,» dediğini işittim. En azından on kez bittiğini sandığım bu yaşamın son anlarına kendimi hazırlamıştım. Son kez Gilbert'i, sevdiklerimi ve çektikleri dayanılmaz acıları düşündüm. Çözülmeden dayandığım bu kavga ile inançlarıma ve savaş arkadaşlarıma bağlı kalarak ölmek düşüncesi gurur verdi bana.

Avluda bir arabanın çalıştığını ve uzaklaştığını işittim. Biraz sonra güneyden bir makineli tüfek sesi işittim. Kendi kendime: «Audin» dedim.

Pencerenin önünden, son kez gecenin serinliğini derin derin içime çekmek ve kentin uzaklarda görünen ışıklarını biraz daha seyretmek için ayrılamıyordum. Ama aradan dakikalar, saatler geçti. Charbonnier beni almaya gelmedi.

Söyleyeceklerim bu kadar. Yazı yazarken hiç böylesine güçlük çekmemiştim. Olayların tümü benliğimde henüz tazeliğini yitirmedi de ondan belki. Ben bu korkunç karabasanı gerilerde bırakmış olsam bile, bu satırları yazarken ötekilerin aynı acıları çekmekte olduklarını ve bu iğrenç savaşın hâlâ sürdüğünü bilmem de ayrıca yüreğimi sızlatıyor. Gene de bildiklerimi tümüyle anlatmak zorundayım. Bu, «ortadan yok olan» Audin'e, işkence gören ötekilere ve hâlâ büyük bir yüreklilikle direnişlerini yürütenlere karşı ödenmesi gerekli bir borç. Ulusların özgürlüğü için her gün canlarını verenlere karşı ödenmesi gerekli bir borç.

Bu satırları paraşütçülerden ayrıldıktan dört ay sonra, Cezayir sivil hapishanesinin 72 numaralı hücresinde yazıyorum.

Üç gün önce üç Cezayirli delikanlının kanları hapishanenin avlusunda kendilerinden önce canlarını verenlerinkine katıldı. Cellatların, tutukluları almaya gittikleri sırada hücrelerden yükselen acı çığlık ve bunun ardından gelen derin sessizlik, Cezayir ülkesini kökten sarsıyordu. Alaca karanlıkta pırıldayan gözyaşları demirli pencerenin camlarına yapıştı. Gardiyanlar her yanı sıkı sıkıya kapadıkları halde, tutuklulardan birinin ağzı kapanmadan önce, «Tahia El Cezayir. Yaşasın Cezayir,» diye haykırdığını işittik. Ve üç tutukludan ilki darağacına çekildiği anda kadınlar bölümünden, özgür Cezayir'in tek bir ses halinde ulusal marşı yükseldi:

Dövüşen koca erkeklerin
Yurdumuza bağımsızlık isteyen
Gür sesleri yükseliyor.
Yurdum, sevgili yurdum
Sana fedadır canım
Sana fedadır her şeyim.

Yazdıklarımı okuyan Fransızlara söyleyeceklerim işte bu kadar. Cezayirlilerin, kendilerinden pek çok şey öğrendikleri ve dostlukları gerçekten önemli olan Fransız halkıyla işkencecilerini, ayrı ayrı tanıdıklarını bilmenizi isterim. Fakat «sizin adınıza» yapılanları da bilmeniz gerek...

Kasım, 1957

Pericles
Korovessis

S O R G U

• Tanışma

Zil çaldı. Beklediğimiz biri yoktu. Sabahın üçüydü. Karım ve ben iki arkadaşla birlikteydik, tiyatroda işler yeni bitmişti. Biraz içki içmiş konuşuyorduk.

«Gizli Polis.»

«Kimlik kartınız?»

«Korovessis kim?»

«Ben.»

Konuşan Komiser Spanos'du. Yanında beş kişilik bir ekip vardı. Komiser Spanos çok kısa boylu; sert görünmeye çalışıyor, zorlu kabadayı havalarında. Baş yardımcısı şiş göbeği, küçük gözleri ve gülümseyen yüzüyle iriyarı bir adamdı. Ama gülüşü anlamsızdı. İkinci yardımcı iyi görünüşlü, basit bir adamdı. Manav ya da şoför de olabilirdi. Özelliği olmayan bir sessizlik vardı, tabancaları ellerindeydi.

«Size söyleyeceklerim var, Bay Krovessis. Girebilir miyim?»

Arka odaya geçtik. Spanos tetikteydi. Geri çekildi, öne geçtim. Çıt diye bir ses işittim. Tabancasının emniyetini açmıştı. Kapıyı kapadı, başka kimsenin olup olmadığını anlamak için bakındı, sonra doğrudan konuya girdi. «Malzemeler»i çıkar-

mamı istedi, evde olduğunu biliyordu. İyi bir çocuk gibi, hepsini vermeliydim. Ama kendisi bulmak zorunda kalırsa, evin altını üstüne getirecekti. «Her yanı iyice araştıracağım,» dedi.

Öbür **hafiyeleri** (*) çağırdı, birini beni gözetlemek üzere dikti, ötekilere birtakım emirler fısıldadı, takımına taktik veren basketbol antrenörü gibiydi. Arama başlamak üzereyken Spanos odadan çıkmamı istedi. Kalmak istediğimi söyledim, çünkü daha önce aranan yerlerde bazı şeylerin kaybolduğunu işitmiştim.

İki odalı küçük katı aramaları, yaklaşık olarak bir saati aldı. Bütün mobilyalar yerinden oynadı, bütün giyecekler yere atıldı. Büyük bir yığın oluşturdu. Kitaplar ve kâğıtlar odanın ortasına saçıldı. Çöp tenekesi, tuvalet kâğıtları ve her şeyiyle boşaltıldı. Tenekenin her yanını dinsel bir coşkuyla araştırdılar. Buzdolabındaki buzları parçaladılar. Tabaklara baktılar, duvarlara ve döşemeye vurarak yokladılar. Bir yastığı parçaladılar, bir kitabın cildini yırttılar. Her şeyi elden geçirdiler.

Bazen kuşkulu sorular yöneltiyorlardı. Neden bu kadar çok kitabın var? Büyük kalemi nerede kullanıyorsun? Neden yalnız bir tek masa lambası var, neden odanın ortasında tavanda asılı bir lamba yok? Yanıtlarıma, «pekala, pekala» diye lütfen karşılık veriyorlardı. Aslında bu karşılığın anlamı

(*) Bu sözcük kitabın aslında da Türkçe olarak geçmektedir. Darbeden sonra, resmi ve sivil polislerin, polis ajanlarının ve polisle çalışanların tümünü kapsayan bir terim olarak kullanılmaya başlandı.

şuydu, «Yuttuğumuzu sanma, başına daha çok şeyler gelecek.»

Saklayacak şeyim yoktu. Şöyle bir tavır takınmıştım, «bekle, gör,» «telaşlanmak gereksiz», «boşver, seninle fazla uğraşmazlar». Ve böylece, çevre tiyatrosu üzerine yaptığım bütün çalışmalar yitip gitti. Kentin işçi kesimine taşıdığımız küçük tiyatro üzerine işçilerle yaptığımız yüzlerce tartışmanın bantlarına el koydular. Biriktirdiğim ve elde etmek için onca alın teri döktüğüm kitaplara, mektuplarıma, yarısı tamamlanmış tek perdelik oyunuma ve daktiloma el koydular. Thrace'da banda aldığım Pontus türküleri, Küçük Asya'dan göçedenlerin yaşam öyküleri, halk türküleri, klasik müzik koleksiyonu. Biriktirdiğim her şeyi aldılar.

Marksist kitapların yanı sıra, Eflatun ve Aristo'nun bütün yapıtlarına el koydular, Zaharopoulos Ltd. tarafından yayınlanmaları şanssızlıktı. Bu kitapların Zahariadhis'in (*) toplu yapıtları olduğunu, bunun için aldıklarını öne sürdüler.

Nezaketle, bir yanlışlık yapmakta olduklarını düşündüğümü söyledim. Spanos'un yanıtı: «Akıl verme,» oldu.

Almaları gereken şeyler konusunda birtakım kuşkuları olduğu göze çarpıyordu. Spanos, her kalın kitaba el konması için genel bir emir verdi. Çünkü her kalın kitap Komünist kitaptı. Kocaman bir yemek kitabı kurtulamayanlar arasındaydı. Neyse; telefon rehberi kurtulabildi.

(*) Nikos Zahariadhis, Partiden ihraç olunduğu 1931 yılından 1956 yılına kadar KKE'nin liderliğini yapmıştır.

Spanos, Direniş üzerine bir kitap buldu. Karıştırdı, bir gerilla resmine takıldı kaldı. Kitabın ne üzerine olduğunu sordu. Başlığını okudum. Tatmin olmadı, ikinci kez kitabın ne üzerine olduğunu sordu. Naziler geldiğinde, Yunanlıların (önce azar azar sonra gittikçe artarak) ayaklandıklarını ve savaştıklarını söyledim. Direniş buydu. Canını sıkan şeyin ne olduğunu tam olarak anlamadım ama, bağırarak tıraşı kesmemi, çevrilen her dolabı bildiğini söyledi. Bu kitap gerillalarca katledilen rahiplerden söz etmiyor muydu? Kitabın hiçbir yerinde böyle bir şeyin yazılı olmadığına onu inandırmaya çalıştım.

Kendisini izlememi emretti. Tutuklanmam için bir belgeye sahip olup olmadığımı sordum, dilimin çok uzun olduğunu söyledi. Arkadaşıma da bizimle birlikte gelmesini bildirdi. O da götürülüyordu.

Eski bir Ford Zephr'e doluştuk. Tepki göstermiyorduk, uyuşmuştuk. İyi yetiştirilmiş, her söyleneni istekle yapan sirk köpeklerine benziyorduk. Arabada kimse tek sözcük olsun konuşmadı. Adam kaçırılıyormuş gibi bir hava vardı. Boş sokaklar. Trafik ışıklarına aldırmadan saniyelerle ölçülecek bir sürede Asphalia'ya vardık.

Asphalia hanına girerken titriyordum. Dişlerimi sıktım, titrediğimi göstermeyecektim. Çenemi gevşettim, dişlerim takırdayacaktı.

Sorumlu memura bizi gösterdiler. Çıplak ampuller, tahtadan bir sıra, iki eski iskemle. Direniş sırasında Kızıl Canavarlar tarafından vahşice katledilmiş bazı polis görevlilerini gösteren bir fotoğraf. Çerçevelenmiş bir söz: «Onun Kitaplarını bilmeden seni kimse yargılayamaz.» Uykulu bir görevli kalın bir defter açtı, duygusuz. İşi basitti. Özel-

liklerimizi kaydetmek, saatleri, paraları, kayışları, ayakkabı bağlarını, mendilleri, yüzükleri, gözlükleri alakoymak ve bunlar için bize imza attırmak. İşi bu noktada bitiyordu. Spanos ve ortalarında bulunduğum hafiyelerle dördüncü kata çıktık. Kendimi bir nesne gibi hissediyordum, bir sandalye, daha doğrusu bir yük hayvanı. Ötekiler de sanki yeni bir giysi ya da yeni bir televizyon almış gibiydiler. Zamanları çoktu.

Beni Spanos'un odasına koydular. Dördüncü katta birbirine açılan iki oda. (Sonraları bu odanın kendi odası olmadığını, Kolonias adındaki başka bir komiserin odası olduğunu anladım. Bu eski ve geçerli bir hileydi onları tanınmaktan koruyordu. Spanos'u en az üç kez değişik adla çağırdılar.)

Asphalia'yı tanımaya başlıyordum.

«Bak delikanlı, dünkü çocuk değiliz. Sizi doğru yola çekmeyişimiz, yüreğimizin saf oluşundan değil. Devrim'den (*) önce giriştiğiniz eylemleri yöneticilerin farketmediklerini sanmayın. Yaptıklarınız önemsiz şeyler değil. Her şeyi biliyoruz. Bize onları anlat, iyi bir çocuğa benziyorsun. Haydi, senin için daha iyi olur. Kafana sok, bizimle çalışmayan için Asphalia, Dachau (**) olabilir, namuslular içinse cennet. Onun için dikkatli ol. Seni suçlu olup olmadığını anlamak için sınavdan geçirmiyoruz, o zaten belli. Yalnızca nasıl davrandığını görmek istiyoruz. Dachau'yu ve Cenneti anımsa. Evde bana biraz sert çıktığın halde, seni gerçekten serbest bırakmak istiyorum.

Korkmuştum. Sırtımdan ter indiğini duydum. Dachau sözcüğünü iki kez açıkça işitmiştim. Asphalia'daydım, içinde anlatılamayacak şeyler olduğu söylenen yerdeydim. Gene de son sözler üzerine kısa süren bir umuda kapıldım. Bırakılma olasılığım vardı.

Soru soruş biçiminin benim için anlaşılır olma-

(*) Darbe tarihi olan 21 Nisan 1967, Cunta tarafından «Devrim» ya da «Ulusal Devrim» olarak adlandırılmaktadır.

(**) Dachau, Nazilerin Münih yakınlarında kurdukları temerküz kampı.

dığını söyledim. Bir şey saklamak için neden olmadığını belirttim; eğer yardım edebileceğim bir şey varsa yapacaktım. Cümlemi tamamlayınca doğruldum. Yaptığım iyiydi. İlk üç dakikadan sonra, artık onlarla çalışıyordum. Birden tiksinti ve utanç duydum. Yatışmaya başlamış olmam onları tatmin etmişe benziyordu.

«Peki delikanlı, böyle konuşmakla iyi yapıyorsun. Böylelikle Yurtsever Cephe'ye (*) katıldığını kabul ediyorsun... Bunu reddetmemen iyi bir şey, çünkü neler olduğunu biliyor musun? Cephe önderleri bize örgütün bütün planını verdi. Evet, bütün kademeler paramparça edildi. Senden istediğim - parti kurucularının adları değil, onları biliyoruz - istediğim, ilişkide bulunduğun kişilerin adları. Tamam mı? Görüştüğün kimseler. Haydi, bu işi bitirelim.»

Hiçbir şeye katılmadığımı açıkladım. Bu onun kendi tahminiydi ve gerçekmiş gibi kabul edilmesine gerek yoktu. Sertleşti. Sözcüğü sözcüğüne aşağıya aldığım diyalog başladı.

«Yurtsever Cephe üzerine ne biliyorsun?»

«21 Nisandan sonra doğan bir örgüttür; Hükümetin çalışmasını önlemeyi amaçlar?»

«Bunu nereden biliyorsun?»

«Konstantopoulos'dan.»

«Nerede yaşıyor?»

«Savvas Konstantopoulos, Eleftheros Kosmos'u (**) çıkarır. Yukardaki alıntıyı bir makalesinden yaptım.»

(*) Darbeden bir hafta sonra kurulan üç büyük direniş örgütünden biri.

(**) «Hür Dünya», darbeden bir yıl önce kurulan aşırı sağcı bir gazetedir.

«Saçmalama bakalım. Siz a... cıklar hep aynı şeyleri söylersiniz. Bakıyorum, iyi yetiştirilmişsin.»

«Anlamadım.»

«Has... Gazetede başka kim vardı?»

«Hangi gazetede?»

«Budala rolü yapmaya devam edersen, canını çıkarırız senin. Cephe gazetesinden söz ediyorum.»

«Hiç görmedim.»

«Ciddi ol, bu palavrayı yutacağımı mı sanıyorsun? Gazeteyi kime verdin?»

«Soruyu anlamadım.»

«Evde seninle kim kalıyor?»

«Karım.»

«Karından başka?»

«Ben, elbette.»

«Bak, yerleştirdiğin bombalar hakkında konuşmayacağım. Görüyor musun, ne iyi adamım? O konuyu bir yana bırakıyorum, yoksa seni kurşuna dizerler. İstersem yumuşarım. Onun için bırak şu uyanıklık numaralarını. Seninle birlikte tiyatroda kimlerin çalıştığım söyle.»

«Bir yanlışlık yaptığınızı sanıyorum. Bunları neden sorduğunuzu anlayamıyorum.»

«Öğreneceksin. Şunlardan herhangi birini tanıyor musun?» (Birçok ad saydı).

«Hiçbirini işitmişliğim yok.»

«Seni tanıdıklarını söylüyorlar.»

«Bilgim yok.»

Aşağı yukarı diyalog tam bu noktada bitti. Duvara doğru yürüdü. Küfretti. «Pişman olacaksın!» dedi, kapıyı çarptı ve çıktı. Yalnızdım. Hâlâ korkuyordum, ama biraz yatışmıştım. Gerçekte o kadar dehşet verici bir şey yoktu. Kapı gene açıldı. Koca-

man bir kafa ortalığa bakındı, yalnız olup olmadığımı sordu, hışımla üstüme yürüdü.

Kendimi savunmak için içgüdüyle doğruldum. Goril homurdandı, «seninle başım belaya girecek,» diyerek çirkin yüzünü yüzüme yaklaştırdı. «İtiraf et, sersem tavuk, her şeyi biliyorlar, seni sakat bırakacaklar. Kendi iyiliğin için söylüyorum. Yoksa seni konuşturmasını bilirim ben...»

Çırpınmaya başlamadan beni bıraktı. «Dostça» öğüt veren bu adama durumu açıklama fırsatı bulamadan, kapı tekmeyle açıldı ve daha azgın bir tip içeri girdi. Arkasından gelen sesleri işitebiliyordum. «Deliyi yakalayın, tutukluyu öldürmeye gidiyor.» Deli bir sandalyeyi kavrayarak tuttu. Konuştu.

«Sen, seni ...cık, babamı Aralık'ta (*) öldürenler arasındaydın, gözlerini oyup çıkardınız. Şimdi seni boğacağım, ödeyeceksin karşılığını seni a... cık.» Durum ciddileşiyordu. Sandalyeden fırladım. Köşeye radyatörün yanına doğru gerilemeye başladım. Deli, elinde sandalye bir aslan terbiyecisi gibi üzerime gelmeye başladı. Gülümseyişine dikkat ettim. Sanki rol yapar gibiydi. Sandalye ile iki kez bana vurdu. Bu işe devam ederken vurmasına engel oldular. Gözlerini kırpıştırıyordu. Rol yaptığına kesinlikle inanıyordum. Ne de olsa, kendi mesleğim.

Bundan sonra ikinci perde başladı. Öteki **hafiyeler** içeri girdiler ve «deliyi» tuttular. Kimisi benim yaşayıp yaşamadığımı soruyordu. «Şanslıymışsın, seni camdan dışarı atmadı,» diyerek bir baş-

---

(*) Nazilerle savaşan gerilla ordusu ELAS, Atina'da bir sokak gösterisinde sivil halkın vurularak öldürülmesinden sonra İngiliz işgal ordusuna karşı harekete geçti.

kası ekledi. Deli hâlâ başını kaldırarak kükrüyordu. «Şimdi onu yakalayacağım. Bırakın, öcümü alayım.» 44'lerde benim orada bulunmamamın olanaksız olduğunu, o sıralar çok küçük bir çocuk olduğumu söyleyerek onu yatıştırmaya çalıştılar. Yatışmayacaktı. Öcünü alacaktı, mantıksal nedenlerle ilgilenmiyordu. Onlardan biri olmasam da, tam bir komünist yüzü vardı bende, karşılığını ödeyecektim. «Sakin ol, Mitsos,» diyerek tuttular, fakat bir etkisi olmadı. En sonunda Spanos geldi, «Sakin olun çocuklar,» dedi; en başta deli, sonra bütün çocuklar «Peki, komiserim,» dediler ve sakin, oldukça uygar bir biçimde dışarı çıktılar. Seyirci önünde eğilip, sahne arkasına çekilen oyunculara benziyorlardı. İkinci bir diyalog.

«İşte böyle. Ne oldu, fikrini değiştirdin mi?»

«Daha önce de belirttiklerinizin hiçbirini yapmadım.»

«Yeniden aynı şeylere başlamayalım. Ötekini sorguya çektim. Senin hakkında her şeyi söyledi. Onu seninle yüzleştireceğiz. İtiraf ederek seni utandırmasını istiyor musun?»

Bay Spanos desteksiz bir yalan atmıştı. Bunları söylemesi beni sevindirdi. Arkadaşımın siyaset ile hiçbir zaman ilgisi olmamıştı. Darbeden önce onu hiç tanımıyordum. Evimde olması tümüyle bir rastlantıydı.

«Bunun üzerimde şu kadar bile etkisi olmaz, bay komiser. Dünya dört köşedir deseniz belki kabul edebilirim, ama bu onun doğru olması demek değildir.»

«Dünya ben ne istersem o'dur, seni a...cık. Şunu açıkça ortaya koyalım, komünistsin değil mi?»

«Batman'ım.» (*)

«Sen komünistsin, seni a... cık, evinde yüz ton komünist kitap var, burada oturup seni dinlemek zorunda mıyım?»

Beni yumruklamaya başladı; ona bakarak sessiz oturdum. Bir cücenınki kadar ufak elleri vardı. Derken, beni saçlarımdan yakaladı ve kulaklarımın çevresine avucunun ayasıyla vurmaya başladı. Kımıldamıyordum. Şansıma burnum kanamaya başladı. Diş etlerim de kanıyordu. Elleri kirlendi, beni döverken üzerine sıçrama tehlikesi vardı. Durdu, eğer giysilerini kirletmişsem ödeteceğini söyledi. Bıraktı. Gene yalnızdım. Gömleğimi yoğun bir kırmızılık kaplamıştı. Ağzım kanla dolmuştu. Büyük bir acım yoktu. Duygularım beni güçlendiriyordu. Destek olan düşünce: eğer dayak bununla kalırsa şanslıydım. Şanslıdan daha çok bir şey. Geri geldi. Yazık ki, üstünü kirletmemiştim. Yatışmıştı, gülümser gibiydi. Konuşmadan bana baktı. Masasına oturdu ve bana bakmaya devam etti. Son bir protestoda bulunarak, onunla bu kez ben konuştum, yumuşak bir tonda. Hangi ölçüyü kullanırsak kullanalım insancıl olmayan böylesine bir sorguyu kabul etmediğimi ileri sürdüm. İnsan hakları üzerine birkaç şey söyledim. Güldü, bana şunları dedi:

«Dinle delikanlı. İki türlü sorgumuz var. Biri uygar, öteki ise bilimsel.»

«Uygar olanı nasıl bir şey?»

«Sana şimdi uyguladığımız.»

«Ya bilimsel olanı?»

«Az sonra.»

(*) Bir Amerikan televizyon filmi kahramanı, uçan adam.

Bubulinas Sokağı'nda bulunan Asphalia Hanı'nın çatıkatında dünyanın en ünlü çamaşırhanesi (*) var. Asphalia'nın özelliği zamanımızın en ünlü işkence odalarından birini yaratmış olması; içinde bir sıra, biraz ip ve birkaç sopadan başka bir şey yoktu. Oraya alındığınızda, sanki bu yeri daha önceden tanır gibisinizdir, daha önceden görmüşsünüz gibi bir izlenime kapılırsınız. Yeni olan, içinizde kaynayan paniktir. Kontrol edemediğiniz birşeydir bu. Cehennem karşısında duyulan dinsel korku gibi bir şeydir, metafizik boyutlar yaratır. Herhangi bir biçimde kendinizi uydurmanız olanaksızdır. Ancak tümüyle güçlü olan bu korku içinde var olabilirsiniz. Beni yukarı, çatıkatına aldılar. Spanos dahil, tanıdık yüzler. **Hafiyeler**'den biri beni getirdiklerini gördü, gelenleri selamladı. «Avdan döndünüz, ha?» Geçerken gürültülü şakalar yapıyorlardı. Yapacak şaka kalmadığında tekme, yumruk iş görüyordu. Bunu ise, gülüşmeler izliyordu. Bu delikanlıların şakaları şöyleydi:

(*) Asphalia'da işkenceler için kullanılan oda, çatı katında ilk başta çamaşırlık olarak yapılmış bir bölmeydi.

«Geceye varmadan; ölür bu.»

«Seni gidi budala, karının orospu olduğundan haberin var mı?»

«Tam orospu, Athninas sokağında önüne gelenle işi pişiriyor.»

«Anası da mal. Kerhanede büyümüş, buna ne yapsan boş.»

«Hadi, gidip onları getirelim. Gözünün önünde beceririz onları.»

«Keyifle dikizlersin sen de.»

«Ne ibnedir o.»

«Tiyatrocular hep beşlik olur.»

«Seni gidi murdar ibne, anan hakkında konuşurken istavroz çıkarmaz mısın?»

«Ne, bu mu? Bunlar Tanrıya inanmaz.»

«A... cığa bak, Buda'ya benziyor. Sanki kendi kendimize konuşuyoruz.»

«Yozlaşmış, ahlaksız piç, düzeceksin böylesini.»

Dördüncü kattaki bir merdivenden çatıkatına çıkılıyor. «Giriş kesinlikle Yasaktır», diye bir not var. Çatıkatı. Küçük bir çekme kat. Hiçbir şeyin acelesi yok. Asphalia'ya girdiğim andan şimdiye kadar görerek edindiğim deneyler, kafamdan sinema şeridi gibi geçip duruyor. Basit bir yerdi burası. Bir devlet dairesi içinde çalışan insanlar var. Korkacak bir şeyiniz yoksa, her şey basit. Çoğunlukla nedenleri araştırırım. Çamaşırlığın ışığını açtılar. Gösterinin baş konusu olduğumu anladım. İcra memuru gibi ortalığı inceliyordum. Kutsal ayine hazırlanan bir kurban gibiydim. Artık herkes konuşmayı kesmiş, bu işin peşinde. İp arıyorlar. Bulamadılar. Tam Yunan işi. Babalis ile Mallios'a çıkışıyorlar, sersemce iş yaptıklarını söylüyorlar. Aptal gibi dikileceğime, ipi aramamı söyledi biri. Spa-

nos kabul etmedi. «Olduğun yerde otur,» dedi, yardıma ihtiyaçları yoktu. Sonunda buldular. Sopaların altındaydı. Bilmem neden, bulamayacaklarını umuyordum. Artık buldular, tek yolu var: konuşmak, küçük bir şey bile söylesem, beni herhalde bırakırlar. «Vurmayın,» dedi biri. «İyi bir herife benziyor, düşünmesi için biraz zaman bırakalım, güzel bir kahve ısmarlayalım. Sabah paşa paşa konuşur.»

Biraz minnettarlık duydum. Söylediği her söz bana destek oluyordu. Zaten dışarda da kahve içerdim. Şimdi yapacaklarım açık seçik görüyordum. İşkence yapacaklardı bana, sökmediğini görünce diğer yöntemleri uygulayacaklardı. Spanos hemen konuşmadı. «Bu piç başımıza yeterince belâ oldu,» dedi bir başkası. «Biraz aklı olsaydı, şimdi evinde olacaktı. Ona ne diye zaman kazandıralım? Şimdi burada konuşacak, sonra hepimiz biraz dinleniriz.» Spanos'a baktım. «Aşağı indirin, düşünsün,» demesini bekliyordum. Kesin neden olmadıkça denemeye girişmeyeceklerini düşünüyordum. «Peki, yarın halledin,» demesi akla daha yakındı.

Fakat Spanos beni bağlamalarını emretti. Gözden geçirdi. Sıkı sıkı sıraya bağladılar. Hiç direnmedim. Bir protestoda bile bulunmadım. Sanki isteyerek burada olduğuma inanıyordum. Bir dişçiye gidip, koltuğuna kendi isteğinizle oturmanız gibi. Doğru bağlanıp bağlanmadığımı anlamak için Spanos ayaklarımın tabanını kaldırdı. Bay Spanos tatmin olmuştu. Ama başlamadı. Çene çalar gibiydi. Kendimi nasıl hissettiğimi sordu. Sıranın çok sert olup olmadığını ya da iplerin rahatsız edip etmediğini bilmek istiyormuş gibiydi. Fikrimi değiştirip değiştirmediğimi sordu. Tek laf etmedim. Kendi kendime, hiç yanıt vermemek daha iyi dedim.

Ola ki, bir yasa görevlisinin öfkesini ayaklandırırdım, eğer karşı çıkmazsam özellikle kişisel nedenlerle işkence yapmalarına gerek kalmayacaktı. Şam fıstığı sevip sevmediğimi sordu. Soruyu anlamadım ama elimde olmadan tepki gösterdim. Kafamı kaldırdım, hemen tepeme dikildi. «Bu yolla bir şey sağlayacağınızı sanıyorsanız, çok aldanıyorsunuz,» dedim. «Yirminci yüzyıldayız, sizin kendi mesleğiniz yararına söylüyorum. Hakkınızda dava açacağım.»

Söylediklerime inanıp inanmadığımı ben de bilmiyordum, ama rahatlamıştım. Spanos cevap verdi, «Benim malafata yellenebilirsin, istersen Birleşmiş Milletlere başvur, malafatıma istediğin kadar osur, duyuyor musun?»

«Ona şam fıstığı ver, Kostas.»

«Ağaç mı, demir mi, hangisi?»

«Ağaçla başla, bakalım.»

«Haklısın, doktor.»

Garip bir Afrika lehçesi dinler gibiydim. Kasıldım, bekledim. Kostas'a baktım. Ellerine tükürdü, sopayı eline aldı. Başladı.

Falaka (*) bütün beden sisteminizi etkileyen dayanılmaz güçte bir şiddettir. Geniş, pırıl pırıl bir bayırdan kayıyormuş izlenimine kapılırsınız, sonra sert, granit bir duvara doğru savrulursunuz. Eğer ayağınıza vurduklarını bilmiyorsanız bu acının ne-

---

(*) Kitabın aslında **Falanga** olarak geçmektedir. Kurbanın bağlanarak, ayaklarının tabanına vurulduğu bir işkence biçimidir. Bu sözcük ilk kez klâsik Yunanca'da kullanılmıştır. Demosthenes, bir kimse daha önce falakaya yatırılmışsa, mahkemede tanıklığına güvenilmez diye yazmıştı.

reden geldiğini anlamanız olanaksızdır. Ancak işkencecinin hareketlerini görebilirsiniz. Sopanın darbeleri granit duvardır. Bayır, her vuruş arasındaki süredir. Düzenli tempoda, düzensizlikten daha az acı verir. Bu anlaşılması güç değişikliğin çok iyi farkındadırlar onlar, size hızlı ve yavaş, değiştirerek vururlar. Topuktan başlayarak, parmaklara çıkarlar vurarak, sonra tersini yaparlar. İlk tepkinizin ayaklarınızı bükmek olacağını bilirler. Bir düzine vuruştan sonra ayağınızın ayakkabıya sığamayacağı ölçüde şişeceğini bildikleri için, yaptığınıza aldırmazlar.

Bağırmaya başladım. O zamana kadar bilmezdim insan sesinin bu kadar yüksek çıkabileceğini. Adımı haykırıyordum. Sesimi işitebiliyordum. Şiddeti doğal değildi. Durdular. On kadar vuruş olmuştu. Umut beslemeye cesaret edemiyordum. Spanos fikrimi değiştirip değiştirmediğimi sordu. Bakmadım yüzüne. Kostas gene başladı. Bağırıyordum. Biri helâya gitti, bir paçavra getirdi. Ağzıma soktu. Bütün pislik gırtlağıma doldu. İyice sıktı, damlaları boğazımdan akıttı. Artık soluk alamıyordum. Acının geçişini kesmek için, yoga uygulamayı düşündüm. Düpedüz yararsız bir şeydi. Bir çağlayanı kâğıtla durdurmaya çalışmak gibi. Yogalığım parçalara ayrıldı. Son vermemişlerdi. Bayılacağımı umuyordum, ama hayvanca bir dayanıklılığım vardı. Dişçi dişimi delgiyle oymaya başlamadan önce her zaman iğne yapılmasını istediğim halde, şu andaki dayanıklılığım işkencenin sürmesi için garip şekilde yeterli oluyordu. Daha bitmemişti. Acıyı azaltacak başka şeyler düşünmeliydim, olabilirdi, imkânsız. Şimdi vuruş kendi sesini yaratıyor, ağaçtan dev gibi bir çan sanki. Çanın içinde olmak gibi

bir şey. Sonra, kayıyorum: karanlık, sessizlik, huzur.

Üstüme su döktüler. Kendime geliyordum. Bayılmamdan dolayı gururlanıyordum. Birden bulunduğum yerin farkına varış. Umut. Ola ki, şimdi duracaklardı. Herhalde, bağlarımı çözeceklerdi. Elbette, **falaka** öyle sürüp gidemezdi. Payımı almıştım, başka ne istiyorlardı? Spanos, fikrimi değiştirip değiştirmediğimi sordu. Ona hiç aldırmadım. Kostas yeniden başladı. Sona erene dek ne kadar sürdü? Eğer birşey söylesem, bu bana soluk almam için biraz zaman verecekti. Kostas devam etti: Paçavra gene girdi ağzıma. Hava, hava yoktu. Havasız ne kadar yaşayabilirsiniz? Çanın gene ses vereceğini umuyordum. Bir ses yok, yalnızca şu fışkırıp duran acı dalgaları. Başımın sinirsel kasılmalar yapmaya başladığını sanıyorum. «Durun, bir şeyler söylemek istiyor,» dedi Spanos onlara. Ötekiler de katıldı: «Evet, konuşmak istiyor. Konuşacak kıvama geldi.» «Yaklaşmayın yanına, Bay Komiser tükürecek,» dedi Spanos'a biri. Ne oluyor, merak ediyordum. İşkence görenler, yalnız susmazlar, aynı zamanda işkencecileriyle cebelleşirler. Onlara aynını yapmayı isterdim. Spanos fikrini değiştirdi. Kostas yeniden başladı.

İnsan direncinin bir sınırı olsa gerek. Karabasanı andıran sinirsel bir heyecan bana olağanüstü zihnî bir berraklık verdi. Onları incelemeye başladım. Bir yıkıntının çevresini saran seyirciler gibi çevremde kümelenmişlerdi. Şimdi bana vuran Kostas değildi, başka biriydi. İçlerinden birinin kümeden ayrıldığını, kapıda dikilip gözetlediğini gördüm. Herhalde birinin çıkıp çıkmadığına bakmakla görevliydi. Belki de görüntüye dayanamamıştı.

İkincisine inandım. Taptaze bir güç; cesaret: burada bile böyle bir şeyi kabul edemeyen biri var. Dostluk duydum: arkası dönük sırtını gördüm. Midemde sancı. Kulaklarımda bir uğultu. Keskin, yayılan bir ses. Gittikçe yükseliyordu. Bulunduğum yerden düşmeye başladığımı duydum. Hız: Acı, haykıran bir ses, ses duvarını aşan uçak gibi. Bir yerdeydim. Çimenler.

Su altı. Tasasızlık duygusu. Yeri farkına varış. Yeniden kendimden geçiyorum. Bir hastalıktan yeni kalkmışım gibi sanki. Öyle zayıf, öyle saydam. Onlara bakıyorum, tıraşları uzamış, uykusuz ve yorgun. Soru sormuyorlardı ama gözlerimin oynadığını görünce, yeniden başladılar.

Artık hiçbir şeyin farkında değildim. Uyuz bir köpek düşünün, arkasından taşlar atılan. Benim soyumdan yumurcaklar taşlar atıyordu ardından. Köpek bana benziyordu. Dehşete düştüm. Delirme korkusu. İşkence gördükten sonra aklını kaçırmış kimseleri, Makronisos'a (*) yolladıklarını biliyordum. Sonraları iyileşmişlerdi gerçi. Kapının dışında yatan yaşlı bir adam vardı, bedeni hep kabarmıştı, soğuktan donmuştu. Çenesinin altındaki kıvrımlar takır takır buzdu, sarkıtlar gibi sallanıyordu buzlar. Ayaklarıyla itelediler. Yaşlı adam bendim. Sorgu yoktu, hiçbir şey yoktu. Kendi kendimi kavramak istiyordum. Aralıksız vuruyorlardı, bir makine gibi. Şizofreni belirtileri. Kurtulabilirsin... konuşursan. Konuşacağım. Bekledim, herhalde duracaklardı. Bu yolu denemeliydim: şimdi beni dö-

(*) İç savaştan sonra siyasi tutuklular için kullanılan, sağcı militanların işkence eğitimi yaptığı temerküz kampının bulunduğu ada.

vemezlerdi. Duracaktı. Er geç duracaktı. Bu bir testti, astronot olmak için. Okul sınavları. Sıra beklemeye zorlanma - beklemeliydim. Okulda süt tozu kazanı başında uzun bir kuyruk - Marshall Yardımı - süt tozu çok sertti, taşlaşmıştı, okul müdiresi çekiçle kırdırmıştı onu. Fıçıdaki süt tozu zor çıktı. Kireçtaşı gibiydi. Çekiçle vurdum. Çekicin gözenekli taşa vururken çıkardığı ses emilen su gibi eriyip gidiyordu.

Gün ağarıyordu. Önce mekân duygusu. Güneş parlaktı. Yere düşmüştüm. Biri kafamı pisliğin içine sokuyordu. Kusmak. Akıl veriyordu bana. «Ye onu, domuz, ye onu.» Hastaydım. Tanrı bilir ne zaman. Beni dövmeleri ne kadar sürdü? Hesaplamalıyım. Hesapladım: yalnızca üç saat. Böyle sonsuz üç saat olsun. Anımsayabildiğim en uzun zaman parçalarından biriydi herhalde. Ne kadar çok şey olmuştu. Onları birbirinden ayırt edecek zaman yoktu. Şimdi temiz bir gün ışığı var. Güzel bir gün. Güzel bir gün olması garip. Başımı kusmuğun içine sokan adamla yalnızım. Sıçacağım, böylece yiyecek şeyimin olacağını, gıdamın daha lezzetli olacağını söyledi. Şaşmıyorum. Öteki **hafiyeler** yeni emirlerle geldiler. Ne olduğunu sorduktan ve «hiçbir şey,» yanıtını aldıktan sonra üstüme bok süreceğini ve beni aşağı indireceğini söyledi: Bay Komiser beni çağırdı. Tepemden biraz su döktü. Her şeyi yapmaya istekli görünmek istiyordum; kalkmak, kendi kendime yürümek istiyordum. Kımıldamak olanaksızdı. Spanos'un görmesi için beni sürükleyerek aşağıya indirdiler.

Aynı ortam. Beni görünce güldüler. Bu kez istedikleri neydi? Evet, Spanos aynı şeyleri durmadan soruyordu. Aynı sorular. Duyguları nerede kal-

mıştı? Mekânın dışında gibiydiler. Yirmi yıldır görmediğimiz halaları, amcaları anımsatıyorlardı. Söyledikleri ilk şey: «Doğum günümde gelip beni neden görmedin?» Çevreme bakıyordum, şaşkın. Ne söyleyebilirdim.

Ayaklarıma soğuk ya da sıcak su döktüler. Dayanılmaz bir acıydı. Sıçradım. Sonra iyi duymamaya başladım, gerçekten her şeyi güçlükle duyabiliyordum. Bu beni rahatsız etmedi; memnundum, çok memnun. Soru sormaya devam ediyorlardı. Sessiz bir filmdi. Biri kulağımda ıslık çalıyordu. «Atina, Göklerin Kızı.» Her şey tümüyle maskaralık. Kızgındılar, vurup duruyorlardı, ama onları tam duyamıyordum. Herhalde konuşamıyordum da. Makronisos'da birçok kimsenin işkenceden sonra konuşma yetisini yitirdiğimi işitmiştim. Böylesine talihli olabileceğime inanamıyordum. Düş kırıklığına uğrayacağım diye ağzımı açmak istemiyordum. Sonunda denedim. Konuşamadım. Doğru, artık korkacak bir şeyim yoktu.

Spanos'a yaklaşarak başımı eğdim. Atıldı. İşaretle bir kalem kâğıt istedim. Hemen alıp getirdi. «Kimsiniz?» ve «Benden ne istiyorsunuz?» diye yazdım. Deli gibi oldu, kâğıtları yırttı. İşemek üzere olduğumu belirten bir hareket yaptım. Telaşa kapılan Spanos, beni kaldırmak için iki adam aldı. Helâya götürdüler. İçeri soktular, pantolonumu indirdiler, odaya döndüler. Günlük işleri başlamıştı.

Beni dört kat aşağı sürüklediler. Tek başıma hapsolunmaya gittiğim açıktı. Herkes merdivene çıkıyordu, kim üniformalı, kimi sivil giysiler içinde. Başlıca konuşma konusu dünkü futbol maçıydı, çok heyecanlı geçmiş olsa gerekti. Yüksek sesle maçın en ince ayrıntılarını tartışıyorlardı. Geçmem

için yol verdiler. Hiçbiri bana dikkat etmedi. Spor aşkı böyle küçük, sıkıcı ayrıntıların çok üzerindeydi.

17 no'lu Hücrede daha önce kalana, «en katı tek kişilik hapis» uygulanmıştı. Tüm bedensel gereksinmelerin orada halledilme zorunluluğu demekti bu. Büyük bir çöp yığını. Koku dayanılmazdı. Kapıyı kilitler kilitlemez, yalnız başıma kalır kalmaz, daha güven içinde duydum kendimi. Kapana düşmüş bir fare gibiydim, en azından kediden kaçmıştım.

Hemen hemen öğle sonrası olmalıydı. Kendime gelmiştim artık. Ayaklarımı oynatmaya çalıştım, olanaksız. Belimi doğrultup kalkmaya çalıştım. Ayakkabılarımın topukları parçalanmıştı. En küçük hareket bana korkunç acı veriyordu. **Falaka**ya yatırıldığında ayakabıları çıkarmamak ya da ayaklarını hareketsiz bırakmak gerektiğini duymuştum, yoksa, kangren olurdunuz. Yeniden denedim, hâlâ sonuç yok. Yüzüm ateş gibi yanıyordu. Bir karpuz kabuğu buldum, onunla yüzümü sildim. Baldırlarımı ovalamaya başladım, ayağımı bükmeye çalıştım. Başardım.

Komşu hücrelerde gürültü vardı. İnsan sesleri, gizli konuşmalar. İkisi karekök alarak bir oyun oynuyordu. Bir kız, yasaklanmış bir türküyü okuyordu. Ötekiler de ona katıldı. Yaşlı bir adam sesi, «Bir direniş türküsü söyleyelim,» dedi. Türkü başladı. İnanılmazdı. «Kesin,» diye bir bağırış, açılan sürgünün sesi. Benden bir ya da iki sonraki hücre olsa gerekti. Muhafız yaşlı adama küfrediyor, «Hey, sen, ne biçim türkü söylüyorsun, başımı belâya mı sokacaksın?» diyordu. Dövüldüğünü duydum. Yaşlı adam yalvarıyordu; «Bakın efendim, açıklayayım efendim, vurmayın efendim, altmış sekiz ya-

şındayım, saygıdeğer bir ailedenim. Buraya alınmamın tek nedeni bildiri (*) okumayı kabul etmememdir.» Vuruşlar önceki yoğunlukta devam etti. Mutlak sessizlik. Yalnız dayak ve yaşlı adamın çığlıkları. Hücredeki biri madeni paraları ateşli ateşli şıngırdatmaya başladı, sonra ötekiler de aynı şeyi yaptı, sonra daha başkaları. Korkunç bir gürültü. Tempoyla şıngırdatıyorlardı. Muhafız yaşlı adamı bıraktı ve bağırdı, «Kesin, hepiniz kesin.» Hücre kapılarını açıyor, ama kimin yaptığını çıkaramıyordu. Cebimden çıkardığım bozukları avuçlarıma doldurdum, ben de gürültü yapmaya başladım. Hemen kapımı açtı; beni suçüstü yakladı. Durmadım, gürültü yapmaya devam ettim, gözlerinin içine bakıyordum. Bana vurmadı. Baktı, adımı sordu. Kapıyı çarparak kapadı. Bir sıva parçası düştü.

Kendimi gittikçe daha iyi hissediyordum. Hücremi inceliyordum. Çok büyük bir dikkatle gözden geçiriyordum. Betonarme, beşe dört ayak ölçüsünde. Bir kibrit yaktım. Duvara birçok şeyler kazınmıştı. Küçük bir kütüphane sanki, çoğunlukla siyasal sloganlar. Orada burada küfürler. Bir köşede ezbere bildiğim bir şiir vardı, kendiliğinden fışkırıvermiş, bir halk türküsünün dörtlüğü:

(*) 1936 - 1940 arasındaki Metaxas diktasınca kullanılan baskıcı polis yöntemlerinden biri, İç Savaş sırasında ve bittikten sonra yeniden kullanılmıştır. Ve elbette, albayların yönetimi altında da devlet dairelerinde çalışan herkes, komünizmi ve her türlü sol eğilimi ya da fikri reddettiğini, ya da daha önceki fikirlerini değiştirdiklerini bir bildiri ile açıklamaya zorlanıyordu.

Otuz günlüğüne kondu hapse Yanni,
Ama anahtar kayboldu, otuz yıl kaldı.
Hapishanede dokuz elma ağacı dikti Yanni,
Meyvelerini yedi hepsinin ve artık özgür
değildi.

Başka bir yerde derince kazınmış bir öğüt: «Yemeğini ye, hücreni sev, çok oku.» Duvara çizilmiş birçok çizgi dikkatimi çekti, tecritte geçirilen günleri saymak için kazıldıkları belli. Bir yerde elli sekiz çizgi saydım. Başka biri otuz iki tane çekmiş, bir başkası da otuz.

Battaniyem yoktu. Hiçbir şey yememiştim ve sanki beni unutmuşlardı. Gene de çatıdan iyiydi. Bürokratik bir yanılgı, gözden kaçırma, unutulmak; bir şans olsa gerek. Ayaklarım daha iyi. Yan hücredeki çocuklar gene konuşmaya başladı. Ben de katılıyordum sanki. Kurtların ininin tam ortasında, böylesi bir direniş olacağını hayal edemezdim. Büyüklük duygusu.

Ama sonra yavaş yavaş melankoliye kapılmaya başladım, bilmiyorum neden. Ağladım, yüzüm tahriş oldu, kaşındı, gözyaşları yakıyordu.

Akşam kapım açıldı: İki **hafiye.** Ürperdim. Gene mi çatıya? Doğrulmaya çalıştım. Özelliklerimi sordular. Garip, birkaç saatlik süre içinde hücreme alışmışım.. Kalkamadım. Biri kaldırdı ve beni duvara dayadı. Vuracaklarını sanıyor, korunmaya çalışıyordum. Ellerimi çekip indirdi, öteki resmimi çekiyordu. Beni düşerken bıraktılar, kapıyı kapayarak gittiler. Flaş gözlerimi kamaştırdı. Başka bir şey yok. Korkularım yatışmamıştı, yapabildiklerince işkence yapmışlardı. Bu işi artık bitirmiş olmaları gerekirdi. Şimdi uygulayacakları, hücrede tec-

ritti. Abartmamalısın diyordum kendi kendime. İnanır gibi de oldum.

Sabah saat sekiz sıralarında beni almaya biri geldi. Yukarı kattan isteniyordum. Niçin dedim. Bilmiyordu. Bütün gece betonun üzerinde yatmıştım. Binlerce tahtakurusu, çoğalmaları için çok uygun bir yer bulmuşlardı. Yürüyemiyordum. Hafiyelere dayanıyordum. Bir avludan, on beş ayaklık bir alandan geçtik. İçerde sıkış tıkış kırkı aşkın kimse vardı, sakalları son derece uzundu. Tanıdık biri olup olmadığını görmek için hızlı bir bakış. Kimse yok. Bana bakmaya korkuyorlardı. Gözleriyle yan yan kısa bakışlar yöneltiyorlardı bana. Avlu kapısı kapandı. Yavaşça dördüncü kata çıktık. Arada bir duruyordum. Hafiyeler iteklemediler. İstediğim kadar durmama izin verdiler.

Yeniden dördüncü kat. Başka bir odaya girdik. Komiser Karapanayotis beni bekliyordu. Odada iki kişi daha vardı. Biri çok genç bir adam, hani bir iş verirseniz hemen köleleşir, ilerlemeye başlar ya o cinsten. Öteki elli yaşlarında, kapıcı ile hafiye arası bir şey. Masada oturan Karapanayotis kırk yaşlarında, yağlı, gri saçlı, küçük anlamsız mavi gözlü biri. Uzun süredir Atina'da yaşayan taşralıların taklitçi edasıyla konuşuyor.

Komiser Karapanayotis konuşmaya başlarken, arkadaşça gülümser size. «Nasılsın, Perikles, iyi misin?» «İyiyim, sağolun, siz nasılsınız?» İçlerinden köleye benzeyeni bana sigara tuttu. Karapanayotis çakmağını çaktı, uçlu isteyip istemediğimi sordu. «Teşekkür ederim, filtresiz içiyorum.» Karapanayotis'den biraz öğüt aldık: «Filtreli içmelisin, Perikles. Günde kaç tane içiyorsun? Ah, çok fazla. Sağlığını mahvedeceksin, oğlum. Çok da gençsin. Böyle konuştuğum için kusura bakma, ama senden yaşlıyım görüyorsun, bir iki şey öğrendik artık.» Köle, halletmemiz gereken işler olduğunu, sonra çene çalabileceğimizi söyleyerek araya girdi. Karapanayotis kabul etti ve başladı. Yumuşak bir ses tonu var; özenerek seçiyor sözcükleri, daha çok da eskimişlerini. Cümlelerini çok seviyor ve sık sık kullanıyor. Gözünü politikada yer etmeye dikmişler takımından biri, ne zaman konuşursanız konuşun, üzerinizde hatiplik denemesi yapanlardan.

«Dikkatle dinle, Perikles. Boyundan büyük işlere karıştığına ilişkin elimizde bilgi var. Teşkilat kelimesi kelimesine hepsini biliyor. Teşkilat seni anlayıp bağışlayabilecek durumda. Seni yaptığın

yanlışlara dayanarak yargılamıyoruz, ama sizin doğruluğunuz etcetera etcetera...»

Tanrım, tümüyle Spanos'un söyledikleri. Kim kimi yönetiyordu anlamadım. Herhalde genellikle ikinci dereceden gibi görünen, ama yöneten Spanos. Neyse, aynı şeyleri, aynı biçimde, Spanos gibi sordu bana. Ayrım, Karapanayotis'in dönüşleri daha bol, daha çok kendinin.

«Bak, Perikles, kısacası senden istediğim şunlar: Teşkilâtın zaten bildiği, açık olan şeyleri destekleyeceksin...» (Teşkilatın ilk kez böylesine bir fırsat bahşettiğini ve bunu değerlendirmem gerektiğini söyleyerek köle konuşmaya karıştı. Karapanayotis, «Sen sus,» dedi. «Peki efendim,» diye karşılık verdi köle ve sustu.) «Bunu reddedemezsin, senden beş ad istiyorum, tutuklayacaklarımızdan ikisi, seçeceğin sevmediğin kişilerden olabilir. Eziyet görmeyecekler. Namusum üzerine söz veriyorum. Onları seninle birlikte sorguya çekebilirim. Hatta istersen, yakalamaya da bizimle birlikte gelebilirsin, böylece onlara kötü işlem yapılmadığına inanabilirsin. Askeri mahkemeye seninle birlikte gideceğim - başka durumda bunu yapmam - ama tutuklanmayacaksın, doğru evine gideceksin, senin için tek güçlük iki üç gün askeri mahkemeye gitmek olacak, ne kadar pişman olduğunu, komünistlerin seni nasıl yönettiklerini söyleyeceksin, tecil olunacak iki yıllık bir ceza yiyeceksin.»

«Bunu sağlayacak gücünüz var mı?»

«Elbette var. Ne sanıyorsun? Askeri mahkemeler emrimizde, ne dersek onu yapıyorlar. Asphalia'nın Halkla İlişkiler bölümüdür onlar. Nasıl anlatayım? Teşkilat üyesi, memurumuz onlar. O halde, yazacaklarını söyle bana. Kahve ister misin?»

Kahve önerisini kabul etmedim. Sunduğu yardım için teşekkür ettim, ne yazık ki onun için yapabileceğim bir şey yoktu. Benim için boşuna nefes tükettiğine sinirleniyordu, ama umutsuzluğa kapılmamıştı. Başka bir yol denedi. Son söylediklerinin bir bölümünü aktaracağım.

«... her neyse, bir kişinin komünizm uğruna eziyet görmeye son vermesi, komünistin kendisi açısından da iyi bir yoldur. Komünistler akıllıdırlar. Basamaklara bak, Merkezci Parti, yoldaş, sonra komünist. İyi bir yoldaşsın. Kendini kurtaracak tek yol, sorgu işine yardım etmektir. Komünistlerin nasıl bir şey olduklarını bilirsin. Eğer izlerini sürüp yakalamasaydık, bir sabah uyanıp bakacaktık ki, iktidarı ellerine geçirmişler: adlarını kimse tanımayacak. Bay Bilinmeyen Başbakan olacak.»

«21 Nisan»dan mı söz ettiğini sorup, sözünü kestim. Bunu sert bir değişme izledi. Benim gibi bir serseri için nefes tüketmekle hata ettiğini söyledi. Gene de bana bir şans daha verecekti, ondan sonra olacaklardan sorumlu değildi. «Kendin istedin, cezanı bulacaksın.» Çevremdeki arkadaşların adlarını öğrenmek istiyordu, böylece komünistlerle ilgim olup olmadığını onlara sorabilecekti. Bu salt kendi iyiliğim içindi.

Yorgunluk ve baş dönmesi duymaya başlıyordum. Ürperiyordum. Söyleyecek çok şeyim yoktu, ama açık olabilirdim gene de. Kabul etti. Açıkçası, burada bulunuşumun tek nedeni 21 Nisan (*) Hükümetini desteklememektir. Eğer yabancı radyo istasyonu dinlemekle suçlanıyorsam, evet itiraf edecektim, eğer yabancı gazeteleri okumakla suçlanı-

(*) Darbe tarihi.

yorsam itiraf edecektim. Gerçek neden buydu. Otuz binden fazla insanın tutuklanması da tümüyle aynı nedendendi. Şimdi kendi aramızda konuşuyoruz, dedim, en azından birbirimize karşı namuslu olalım. Bütün öteki şeyleri az gelişmiş ülkelere bırakabilirdik.

«Ulusal Hükümetten söz eden kim? Bu yalnızca geçici bir durum. Bütün komünist yuvalarını temizleyecekler, ülkeyi dezenfekte edecekler, sonra başka, daha iyi kimseler sahneye çıkacak.»

«Kim gelecek?»

«Peki, söyleyeyim. Sarkık kaşlı geliyor» - (Karamanlis'den (*) söz ediyor) - «Kim gelecek sanıyordun ki, bir Halk Cumhuriyeti mi? Kafana sokmalısın, Ulusal Hükümete karşı herhangi bir eylem, düzene karşı bir eylemdir. Düzeni ölümden koruyacağız. Daha iyi bir çözüm yolu bulunana dek Ulusal Hükümetin arkasında olmamızın nedeni bu. Bak, sana son kez söylüyorum, kendini düşün. Konuş. Asphalia'ya gelen herkes konuşur. Bu kuraldır. İçinde bulunduğun durum bir çocuk oyunu değil. Seni S.S.'e teslim edeceğiz.» ESA'yı (Askeri Polis) bu şekilde söylüyordu - «Hepsi bir doksandan uzun. Senin gibi beyinsizleri biraz akıllansınlar diye okşanmaya yolluyoruz onlara.»

Tam bu anda bir **hafiye** içeri girip kulağına birşeyler fısıldadı. Karapanayotis odadan çıkmamı

(x) 1955 - 1963 arasındaki Yunan Başbakanı ve sağcı ERE partisinin lideri. Albay Papadopoulos bu dönemin son yıllarında KYP'de (Yunan İstihbarat Teşkilâtı) çalışıyordu, 1961 Genel Seçimlerinde yapılan sahtekârlıkta baş rollerdeydi.

söyledi. Bir muhafız benimle geldi. Odanın dışındaki koridorda oturduk. Bu ani harekete bir anlam veremedim. Koridorda birçok insan vardı. Hepsi sivil giyinmişti. Birçoğu yiyecek paketi taşıyordu. Odanın dışarısı korku verici değildi. Çevreye bakındım. Başka bir nedenle Asphalia'ya gelmiş olabilirdim - bir izin belgesi ya da başka bir şey için -, aynı sırada oturup bekleyebilirdim.

Tanıdığım bir kız önümden geçti. Ne olmuştu? Asphalia'da bulunduğu kırk gün içinde ona neler yapmışlardı? Yürürken iki adam destek oluyordu, gölge kadar inceydi, gözlerinin çevresinde iki korkunç morartı vardı. Gözleri de son derece şişmişti. Hurdahaş bir haldeydi, ama bir büyüklük vardı üzerinde. İnsanı bu duruma getirebiliyorlardı. Dayanamayacağım bir şeydi bu. Bir soğukluk, ürperti kapladı içimi. O zaman beni odadan neden çıkardıklarını anladım. İçeri çağırdılar yeniden.

Beni görür görmez ne olduğunu sordular, olayın üzerimde görünür etkisi olduğu açıktı. Kendimi hasta hissettiğimi, hücreme dönmek istediğimi söyledim. Midemde sancı vardı. İşlerinin yolunda gittiğini gösteren bir gülümseyişle, buradan ayrılmanın olanaksız olduğunu, çünkü Bay Lambrou'nun uğrayıp beni göreceğini söylediler, adımı çok işitmiş, beni tanımak istiyormuş.

«Bay Lambrou kim?»

«Başkomiser.»

Bu sırada Bay Lambrou göründü. Kırk beş yaşlarında, yumuşak görünüşlü, oldukça yorguna benzeyen, şakakları kırlaşmış, kemer burunlu biri. Yüzünde tik vardı. Elindeki Vallium hapının tüpüyle oynuyordu. Sesinin hoş bir tınısı vardı. Bütün sinirliliğine karşın çok sakin, oldukça açık konuşu-

yordu. Yanında Komiser Yardımcısı Gravaritis var: siyah dalgalı gür saçlarını ayırmış, kalın bir bıyık, çok zor gülümsüyor. Öne fırlamış bir mide. Bir çeşit çiftlik yanaşması, şu veya bu ağırlığı kaldırabileceği, bir oturuşta otuz kek ya da bütün bir mezgit balığını çiğ olarak yiyebileceği üzerine sizinle bahse giren adamlar türünden. Büyük bir yakınlık ve aşırı bir incelikle konuşuyor. Kendine özgü çarpıcı bir mizahı var.

Girişi Gravaritis yaptı.

«Güzel, güzel, gene mi buradasın? Seni gidi eski çapkın, sana bir daha buraya adımını atma dememiş miydim? Bu kötü yolu bırakacağına önümde yemin de etmiştin. Bana bunu mu yapacaksın?» Parantez: bu ilkti, Gravaritis'i daha önce hiç görmemiştim. Bunu kendisine söyledim, bana 3 Aralık 1962'de ne yapmakta olduğumu sordu, sesi oldukça alaylıydı. Anımsayamadığımı söyledim. O gün Patisia'ya giderken otobüste **Avghi** (*) okuduğumu anımsayıp anımsamadığımı sordu. **Avghi**'yi sürekli okuduğum için, bunun olabileceği yanıtını verdim. Ama aklımda kalmamıştı, çünkü önemli bir şey olduğunu düşünmemiştim. Doğuşumdan başlayarak hakkımdaki her şeyi gün be gün bildiklerini söyledi. Lambrou, «Yeter, Vasilis,» dedi. Vasilis, «Doğru Bay Komiser,» diye yanıtladı. Masalı Lambrou devraldı. Kısa konuşacağından dolayı özür diledi, yapacak çok işi vardı: benimle konuşmak istemesi, genç-

---

(*) Yasal sol-kanat partisi EDA'nın 1952 - 1967 yılları arasında yayınlanan gazetesi. Bütün sol basınla birlikte, akşam baskısı da dahil bu gazete kapatıldı. Dört sağcı ve merkez gazetesi de kapatıldı.

leri sevmesinden, onlara yardımdan hoşlanmasındandı.

«Sizinle şahsen tanışmayı isterdim, Bay Korovessis. Parlak bir genç sanatçı, bir aydın olduğunuzu biliyorum. Bu, sorgu işini çok ama çok kolaylaştırıyor. Nasıl akıllı biri olduğunuzu hemen göreceğiz. Size karşı açık olacağım. Söylediklerime dikkat buyurun. Kumar oynuyordunuz. Bunda yanlış bir şey yok, yalnız yitiren siz oldunuz. Eğer siz kazansaydınız, sizin yerinizde ben, benim yerimde siz olacaktınız. Polisin bilgisi olmadığı sürece yasa dışı kumarlar geçerlidir. Bir haberi olursa, iş bitmiştir o zaman. Hiçbir kazanma şansınız yoktur, bunu bilirsiniz. Cesaretinize ya da sabırsızlığınıza, ikisi de aynı şeye çıkar, şaşıyorum. Ama, artık oyun bitti. Artık yumurcaklar gibi oynamaya devam etmeyelim. Köyümde bir söz vardır; osurukla yumurta boyanmaz. Yarım düzine divane çocuk üç eski gazete parçasıyla bir hükümeti nasıl alaşağı edebilir. Yitirilmiş bir dava için dövüşüyorsunuz, inan bana. Cepheniz tümüyle yok edildi. Yukardan ve aşağıdan ihanetlere uğradı. Siz son kalan solcusunuz. Trajik bir kahraman rolü oynamayı ummak saçma. Eğer bir şey bilmeseydik, her şeyi reddedebilirdiniz. Ama suçlu olduğunuzu biliyoruz ve buna kimse karşı çıkmayacak.»

«Hiçbir kanıtınız olmadan suçluluğumdan nasıl emin olabilirsiniz? Bu mahkemenin işi, sizin değil.»

«Mahkeme biziz. Dayandığın umutlar tümüyle saçma. Dikkatli ol genç adam, umutsuzca yalnızsın. Bunu iyice kafana sok. Sana kimse yardım edemez. Sana yardımı dokunabilecek tek insan bizle-

riz. Ama eğer biz sana yardım edeceksek, sen de bize yardım etmelisin. Haydi konuş bakalım.»

«Ne diyeceğimi bilmiyorum.»

«Dinle genç adam; Moskova sizinle ilgilenmeyecek onu kafanızdan çıkarın, size yalnız gösteriler için gerek duyuyorlar. Bunu söylediğim için kusura bakma Perikles, sen bir maskarasın. Dünya ikiye bölünmüş durumda: Bizim tarafımız özgür dünya, öte yanda ise komünistler var. Amerika ve Rusya var, başkası yok. Biz Amerikalıyız. Bak genç adam, benim arkamda Hükümet var, Hükümetin arkasında Nato, Nato'nun arkasında da Amerikalılar. Beni dinliyor musun? Kimse yerimizi değiştiremez, biz Amerikalıyız. Bizim elimize düştüğün için şanslısın. Eğer Almanya ya da Bulgaristan'da seni yakalasalardı, yok edilirdin. Elimizde olduğun için şanslı olduğunu anlamalısın.»

«Şans mı, Bay Lambrou? Alay mı ediyorsunuz?»

«Bu madalyonun yalnız bir yüzü. İnsaflı olabileceğimiz kadar iğrenç de olabiliriz. İyilere karşı inceyiz, ama kötülere karşı o kadar ince değiliz. Hükümetler nasıl dengeye kavuşur sanırsın? Güzel sözlerle mi? En büyük demokrasiler kan ve çelik içinde yoğrulmuştur.»

Bunların benimle ne ilgisi var, anlamıyorum.»

«Ne ilgisi olduğunu çok iyi bilirsin, tam budala rolü oynuyorsun. İşte buraya getirilince dayanan bir tip. Ama neye dayanıyor?»

«Her şeyin bir sınırı var, Bay Lambrou. İnsan hakları var; Roma Andlaşmasını, Birleşmiş Milletleri, Kızıl Haç'ı anımsatmak isterdim size...»

«Bunlar hep komünist propagandası, ancak ko-

münistler söyler böyle şeyleri. Bunlar beni ırgalamaz.

«Kimse bize dokunamaz. Neden biliyor musun? Çünkü, yürekliyiz, hareket etme yürekliliğini gösterdik; yaptığımız şeyler üzerine konuşanlara aldırmıyoruz. Batının sevgilisiyiz biz. Batı uygarlığının geleceğiyiz biz. Burada olan her şeyi biliyorlar, her şeyi, anlıyor musun? Bunların kaçınılmaz olduğunu, böyle olmaya da devam edeceğini biliyorlar. Doğal olarak, zaman zaman, biçim uğruna protestolara uğruyoruz, ancak şimdiye dek bir şey olmadı ve olacağı da yok. Hep aynı sıcak hava. Akropolis'i yaparken ölen kölelerden kimse söz etmez. Ama herkes Akropolis'i bilir.»

«Demek size göre, sizin cümlenizi kullanmama izin verirseniz, 'böyle şeyleri yalnız komünistler söyler.'»

«Yirmi beş yıldır komünistleri sorguya çekerim, emekli olduktan sonra da burada kalmaya devam edeceğim herhalde, birtakım şeyleri elbette abartacağım.»

«Şimdi buradasınız Bay Lambrou, ama hiçbir şey sonsuz değildir. Bazı şeyler değişir.»

«Hükümetler değişse bile, bu yere gene sahip olacağım, bu hükümeten sonra da burada kalacağıma seninle bahse girerim. Bundan kuşkun olmasın. Önerimizi kabul etmezsen, başına neler gelebileceğini belki bilmek istersin. Bilimsel sorguların yanı sıra, ki bunlar aylarca sürecek -sonunda bunlara dayanamaz hale geleceksin- neler olacağını sana söyleyeyim. Yaşayacaksın. Ama içerden kimse canlı çıkmaz, yirmi yıl sonra dışarı çıkacaksın, belki daha önce. Kaç yaşındasın? Yirmi altı? Çok güzel. Dışarı çıktığında benim şimdi olduğum

yaşta olacaksın. Ötekiler hapisten çıktıklarında, üzerlerinde hâlâ savaş öncesi giysiler vardı. Sizi herkes unutacak. En kötüsü adınızı ağızlarına almaya bile korkacaklar. Üç hastalık yapışacak yakanıza: Bel kemiği iltihaplanması, ülser ve verem. Bütün eski komünistlerde bu hastalıklar vardır. Biri bize bu hastalıklardan çektiğini söylediğinde, onun bir zamanlar bizimle ilişkisi olduğunu anlarız. Sokaklarda dolaşacaksın, işsiz. Eskiden tanıdığın kişiler başarılı meslekler edinecekler, ama seninle konuşmak istemeyecekler, çünkü yerlerinden olmaktan korkacaklar. Sana kim yardım edecek biliyor musun? Şaşırma. Biz. Böylesi önceleri çok oldu. Birçok insana yardım ettim. Üstelik beni yıpratan kimselerdi. Onların hiçbirine kin bağlamam. Onlardan biri evlenirken, benim çok iyi bir insan olduğumu bile söyledi. Gene de, bir düşün. Neler söylemen gerektiğini buradaki çocuklara sor. Hepsi memur, uygar insanlar, sana yardım etmek için türlü yollar bulacaklardır. Özür dilerim, yapacak başka işlerim var. Bir şeye gerek duyarsanız emrinizdeyim. İyi günler.»

Lambrou çıkar çıkmaz, Gravaritis şakacı bir biçimde omuzuma vurdu, «Seninle bir baba gibi nasıl konuştuğunu gördüm. Öyleyse sen de biraz çaba göster. Hadi, bir şey yitirmiş gibi bakma. Konuş, içini dök bize. Onları öyle içinde tutma, zehirleyecekler seni.»

Artık kendimi savunmuyordum. Lambrou havaya bir ciddiyet vermişti. Artık gidecek bir oda yoktu. Korkmuyordum da. Soluğum tıkanıyordu. Ben onlara, onlar bana baktık, Gravaritis sağda tepemde dikilmişti, Karapanayotis masasında kalemini tıpırdatıyordu. Çevreme bakındım. Pencerede

iki çiçek saksısı vardı, birinde fesleğen, ötekinde birer. Karapanayotis'in masası metal. Önünde Amerikan yardım programının amblemi var. El sıkışan bileğinden kesik iki kol. Herkes susuyor. Konuşmaktan başka çıkar yol yok. Karapanayotis patladı.

«Hey, yumurtlamanı mı bekliyoruz sanıyorsun? Başka yapacak işlerimiz de var. Buraya gelen herkes konuşur, o büyük insanın dediklerini işitmedin mi? Buraya gelen herkes konuşur. Bu bir gelenek, onu bozamayacaksın. İster şimdi konuş, ister sonra. Seçimini yap.»

Komiser Karapanayotis, Gravaritis'den odadan çıkmasını istedi. Çıktı. Dışarda Lambrou şöyle bir gözüme çarptı, gizlice dinliyordu. Spanos içeri girdi, birtakım kâğıtlar bıraktı, bir yeraltı gazetesi basan matbaayı ele geçirdiklerini söyledi. Burada çalışanların adları yazılıydı, aşağıda da okuyucuların adları. Karapanayotis bakmadan çekmecesine koydu. Spanos sanki beni hiç tanımıyormuş gibi davranıyordu. Bana selam vermedi. Çıktı. Kapı gene açılıp kapandı. Kötüye alâmet. Kafam karmakarışık. Dosya dolapları ve bir masa daha var. Öteki iki tip de susuyor.

Sözü Karapanayotis aldı:

«Peki, Korovessis, bu işe son verelim. Konuşmazsan seni şu bıyıklı hayvana teslim edeceğim.» (Gravaritis'ten söz ediyordu.) «Köylüdür, bilirsin incelikle ilgisi yoktur, eğer pençesine düşersen, doğduğun güne lânetler okursun. Konuşayım diye yalvaracaksın, ama çok geç olacak. Ayrıca, herhalde konuşacaksın, ama gene de seni bırakmak istemeyecektir. Bu işten zevk alır, bilirsin. Sen gene düşün, beş dakika içinde bana yanıt ver.»

Çıktı, diğer ikisiyle yalnız bırakılmıştım. Onlar-

dan biri azbuçuk filozoftu. Başını salladı, mahzun mahzun, «Üzüntü duymuyor musun, oğlum? Yaşam büyüktür. Konuşmamakla ne kadar büyük bir fırsat kaçırdığını biliyor musun? Partinin kodamanları gelip konuştuğu halde, sen konuşmayacağını mı sanıyorsun? Üstelik kötü sicil alacaksın.»

Kapı bir kez daha açıldı. Gravaritis. Azgın bir ses tonuyla kalkmamı söyledi, ama biraz yapmacıktı. Yürüyemiyordum, dosya dolabına dayandım. Gravaritis beni itti, çünkü murdar ellerimle devlet malını kirletiyordum. Karapanayotis geldi. Hâlâ yalan söyleyip söylemediğimi sordu. Yanıt vermedim. Devam etti. «Kelepçe tak, götür, Vasilis.» Vasilis kelepçeye gerek duymadığını söyledi. Öbür ikisi ayağa kalktı, bizi izlemeye hazırlandılar. Yararsız bir çıkış yaptım; «Ben hasta bir adamım, işkence gördüm, dışarda bunu bilenler var. Kızıl Haç durumumu ele alacak. Bana yapılanlardan sizi sorumlu tutacağım.» Karapanayotis'in tepkisi şöyle oldu:

«Kızıl Haç seni bulur bulmaz, bana bir kart yolla. Ulan sen kimsin ki, Kızıl Haç seninle ilgilensin. Yerimizi kanla ele geçirdik, sana değil bize inanırlar, maskara. Burası Dachau, kalın kafana sok bunu. U Thant bile seni kurtaramayacak. S.S ile geçirecek daha çok zamanın var, sözlerime mim koy. Götür, Vasilis.»

Vasilis Amerikanca, «Yes sir,» çekti, dördümüz çıktık.

Yürümek için öbür ikisine dayandım. İnsanlarla dolu bir koridordan geçtik. Tanıdık biri var mı diye bakıyordum. Hiç kimse yok. Gerçekte ne olduğunu biliyoruz dermiş gibi, hepsi gülümsüyordu. İçerde olanları biliyorlardı. Gravaritis, Amazon ormanlarına düzenlenmiş bir seferin kılavuzu gibi önde gidiyordu. Pozlar takınmaya başladı. Bir iki kez güreşçi gibi göğsünü şişirdi. Merdivenleri çıktık. Gravaritis merdivenleri çıkarken güçlük çektiğimi gördü, ayaklarıma ne olduğunu sordu. Ne olmuş olabilirdi? Hiçbir şey. Oooo, hiçbir şey ha? Ayaklarıma basarak acı vermeye başladı. Üzerlerinde sıçrıyordu. Zaten daha önce yaralanmıştı ayaklarım, yaralar açıldı. Her basamağa kandan ayak izleri bıraktım. Adamlardan biri Vasilis'e pislik yapmamasını öğütledi. Vasilis bunu anlamışa benziyordu, durdu. Ama zaten merdivenin sonuna varmıştık.

Çatı. Parlak bir güneş gözlerimi kamaştırıyor, güzel bir gün. Çiğ daha kurumamış. Sabah yağmış olmalı. Kötü. Önümüzde koca bir gün. Çamaşırhaneye vardık. Gün ışığında sıranın insanlık dışı bir görünüşü var. Sırtı parke bir döşeme gibi cilalı, belki de aletler çok kullanmaktan parlamış. Gün

ışığında işkence sırası sizi ölümüne korkutabilen bir şey. Duraksadım, merakla çevreme bakarak kendimi tutmaya çalışıyordum. Bilmem neden, bu yeri tanıdığımı ya da orada neler olacağını bildiğimi belli etmemek beni daha çok korur sandım. Üstümdeki giysileri çıkarmam gerekiyordu. Hepsini mi? Hayır, bir tek kazağını çıkar, ötekileri daha sonra. Peki. Ayaklarım bana destek olmuyordu, kazağımı çıkaramadım. Gravaritis yardım etti.

Beni sıraya bağlamaya başladılar. Gravaritis kontrol etti, yeterince sıkı bağlamadıklarını söyledi. Gerçekten söylediği gibi sıkı sıkı bağlamış olsalar gerek, çünkü bedenimin her yanı şişmişti. Ahmakça bir iş değildi. İyice güç almak için Gravaritis ayağını sıraya koyup tarttı. İşini bilen insanların yavaş davranışıyla hazırlıklarını sürdürüyorlardı. Esaslıydılar. Gözüme bir bez parçası koydular, her şey tamamdı. Doğrudan ayaklarımı görebilmem için gözlerimin altında küçük birer aralık bıraktılar. Bir yastık getirdiler, ağzımın üstüne koydular, ama onu bağlayacak kayışı bulamadılar, bir sicim bularak bu işi de hallettiler. Gevşek olduğunu hissettim. Bağırabilecektim. Gravaritis gelip bezin altından görüp göremeyeceğimi kontrol etti. Gravaritis olduğunu kokusundan çıkarıyordum. Kendine özgü bir kokusu vardı derisinin. Birinden demir çubuk istedi. Yeni bir aşama. Başlamadan önce bir süre bekleyeceğini umdum, genellikle böyle yapıyorlardı; bekleme zorunluluğu da bir işkenceydi, ama gene de **falaka**dan daha iyiydi. Gravaritis hemen işe girişti.

Demir daha inceden işliyor insanın içine; sanki kesiliyormuşsunuz gibi. Bir jilet gibi iş görüyor. Bir uzun ağacı baltalamak gibi. Yastık ağzımdan

düştü, biri atıldı yerine koydu. Bu sırada bağırıyordum. Yastığı bırakıp, boğazımı sıkmaya başladı. Gırtlağımdaki hava hapsolmuştu. Gravaritis vurmaya devam ediyordu, kendi yöntemiyle, ahenkli. İkisinin bir araya gelişi dayanılmazdı. Boğulmayla baltalanma birleşmişti. Ne zaman vurduğunu anlayamıyordum. Sürekli bir şeydi. Bir **hafiyenin**, «Bırak, morarıyor,» dediğini işittim. Öteki bağırıp bağırmayacağını anlamak için ellerini yavaş yavaş gevşetti. Nasıl bağırabilirdim, havaya ihtiyacım vardı. **Falakanın** dokuduğu acı, kendini yeniden göstermeye başladı. Bayılmadan önceki sesi işitmeyi bekliyordum. Ama hiçbir şey yok. Belki şimdi daha şanslı olurdum. Sabır. Saymaya başlamalıydım: sayacaktım, sayının ucunu kaçırdım, yeniden başladım.

Suyla ayılttılar beni. Gravaritis tepemde dikilmişti, kendimi nasıl hissettiğimi soruyordu. Ne diyebilirdim. İyiyim. Hâlâ sıraya bağlıydım. Onunla kaynaşmış, tek vücut olmuştum. Etobur bir bitkiye yakalanmış sinek gibi. Böylesi zamanlarda var olmazsınız artık. Gravaritis hoşlanıp hoşlanmadığımı sordu. Ayaklarımdan birinin kırıldığını söyledi, böyle devam edersem kangren olması kaçınılmazdı; hiç olmazsa sağlam olanı kurtarmalıydım. «Piç, osurmuş eşek gibi ne bakıyorsun yüzüme? Konuşacaksın, seni piç seni.»

Yeniden. Akıl almaz bir şiddet içinde gidip gelmeye başladı. Bu acı değil. Tanımlayabileceğiniz bir şeydir acı, bu ise bir yok edilme duygusu. Vurduğu noktayı anlamaya çalışıyordum, ama olanaksız. Nerden geliyordu? Gravaritis'i görebiliyordum, demir çubuğun kalkışını ve ayaklarımın tabanına inişini görebiliyordum, ama artık taban di-

ye bir şey kalmamıştı. Beklersin, beklersin ve bir içgüdü şöyle der sana, «Yeter, kesin, kurtulmak istiyorum. Ondan nasıl kurtulacağını bilirsin, **kurtulabilirsin.** Yeter.» Bu duygu çok şiddetlidir: Ani bir anıyla çok doğal olduğunu kavrarsın, **falaka**ya hakim olursun. İşte olunması gereken. Kurtulmak istersin. Dayanamayacağını anlarsın. O zamandan daha çok korkarsın. Ardından bir utanç duygusu gelir. Bu duygular birbirini kovalar. Belirli bir sıra izlemezler ama. Bir girdabın içindesindir. Böyle bir anda bile nasıl düşünebildiğine şaşarsın. Bir şeyler anımsayabilirsin, kafanı evinden sonraki üçüncü sokağın adını bulmakla oyalayabilirsin. Ezbere kaç telefon numarası bildiğini anımsamaya çalışabilirsin. Bu yeni deneme seni uzaklaştırır. Ama, balta inip durur. Acıma olmadığını kabul etmelisin. Onlar ve biz. Biz? Hangi biz. Bilmezsin. Bir şeyi çok açık ve emin bilirsin: yok, onlarla bizim aramızda köprü yok. Farklı uygarlıklardanız. Dayanmalısın, yakında bayılacaksın. İnsan nasıl da şaşılası bir biçimde yaratılmış. Bizden biri ya da ötekiler yorulacaktır; bizden biri mücadeleyi bırakacaktır. Evet, bir mücadele, neden olmasın. Bilinmeyen Yunanlı (*), direniş, direniş erdemin başlangıcıdır. Neden bir mücadele olmasın, en azından bu anda o ve ben. Dighenis ve eski sınır türküleri. Bir kez tiyatro okulunda bir cümleye doğru ahengi verememiştim. öğretmen bağırmıştı. Direnişten resimler, Gerillalar, bir müfrezenin önündeki Giritlinin resmi, kurşuna dizilmek üzere, Alman süngüleri saplanıyor ve ölüyor.

Kendime geldim, sırsıklam olmuştum. Grava-

(*) 18. yüzyılda yaşamış olan Yunan siyaset kuramcısı.

ritis yoktu, yalnızca iki hafiye. Aralarındaki konuşmayı işitebiliyordum.

«Ya bu neyin nesi?»

«Bilmiyorum, önceki gece aldılar.»

«Bir şeyi olmalı, 'aydınlar'la birlik.' değil mi?»

«Evet, gerçek bir komi olsa gerek.»

«Komünist mi, yani?»

«Başka ne olsun.»

«Ama dayanıyor.»

«Evet, ama fazla sürmez. Nerdeyse kıvamına gelir.»

«Bakalım kendine gelmiş mi?»

Yanıma geldi, baktı; nasıl olduğumu sordu, iyiyim dedim. Dışarı çıktı, Gravaritis ile döndü. Gelir gelmez kokusunu aldım. Terlemişti, dayanılmaz bir kokusu vardı. Bu kez gerçekten kızgındı. Sinirli bir şekilde, her şeyi ona hemen anlatmamı istedi. Sırayla vurmaya başladı. Haykırarak, benim yüzümden üç gündür çocuklarını görmediğini söylüyordu, bunu ödetecekti bana. Üsteleyerek yineliyordu bu isteğini, her şeyi apaçık ona anlatmalıydım.

Yeniden başladı. Kafama inen darbeler beni sersemletti; bir şeyler hareket ediyordu, yapışık kaldığım sırayla birlikte yarı havadaymışım gibi hissediyordum kendimi. Sıra beni içine alıp eritmişti. Sıranın nerde başlayıp nerde bittiğini, bedenimin nerden başladığını bilmiyordum. Beni döven bir adam vardı. Bazı insanların inat biçimi sürekli bir olay haline geliyor. İçimden ona zamanını boşa harcıyorsun demek geliyordu, hiçbir şey bilmiyorum çünkü. Ama cesaret edemedim. Daha da kötü şeyler olabilirdi. Ama bir tesellim vardı: çözüldüm, artık katı değilmişim gibi geliyordu, sinirsiz

bir denizanası gibiydim. Eğer sıra olmasaydı, ben ona bağlı olmasaydım bir su gibi akıp gidebilirdim.

Bilincimi yitirdim. Kendime geldim. Gravaritis odanın köşesinde sigara içiyordu, yorgun. Hafiyelerden biri kahve içiyordu. Tam böyle bir şey işte, işkencecinin yorgunluğu. Hafiyelerden biri görünmüyordu, bana çok zaman harcadıklarını söylüyordu. Öteki, pek göstermediğim halde, çetin bir ceviz olduğumu söylüyordu. Gravaritis beni yumuşatacağına yemin etti. Kahve molası bitti, iyi olup olmadığımı sormadan Gravaritis yeniden girişti.

Artık olanlar beni rahatsız etmiyordu, anımsayabildiğim tek şey, artık beni hiçbir şeyin rahatsız etmeyeceği idi. Bu, kendimi koruma içgüdümün artık işlememesi demekti. Sanki bütün bu işler beni ırgalamıyordu. Üzgün de değildim. Tamam, artık yokum. Tümüyle duruş. Ama yine de hâlâ işleyen bir şey vardı. Yalnız basit ayrıntıları kaydeden bir muhasebeci.

Bazı anlar, tümüyle bir boşluk. Ne zaman, boşluk sırasında neler olduğunu yeniden kurmaya çalışsam, hiçbir şey bulamıyordum. Kendime geldiğimde, hâlâ sıranın üzerindeydim, ama bağlı değildim. Gravaritis başımı sağa sola döndürüyordu. Bir hafiye kolumu tuttu, hareket ettirdi. Tepkilerim sıfıra inmişti. Gravaritis iyi olduğum fikrindeydi, onları uğraştırıyordum yalnızca. Kafama iki kez şiddetle vurdu. «Gör bak şimdi başına ne gelecek, a...cık. Seni kör edeceğim.» Ellerini kaldırdı, iki parmağım gözlerime daldırdı, gözyuvalarımı geriye doğru bastırıyordu. Acı duymuyordum, ama mutlak bir karanlık vardı. Gözyuvalarım gerilere, derinlere gidiyordu.

Bunun da bir hile olduğuna emindim. Bu tür

işkencelerin kanıt bırakmaları kesinlikle söz konusu değildi. Gözyuvalarının kafatasındaki büyük bir boşlukta durduğunu anımsadım. İşkencenin süreceğine inanmıyordum. Kendi açılarından gözlerimi çıkarmamaları daha akla yakındı, ancak o an bunu asla bilemezdiniz. Haklıymışım. Durdu.

Beni soymaya başladılar. Altın kol düğmelerimi gördüler. Gömleğimi çekip yırttı birisi. Şaşırdı. «Altın kol düğmeleri ha, seni a...cık, nerden aldın, Partiden mi? Yirmi yıldır Teşkilâttayım, seni pezevenk seni, benim böyle bir şeyim hiç olmadı.» Saçlarımdan yakaladı, çamaşırhaneye doğru sürüklemeye başladı. Başımı önce dizine vuruyordu, sonra sıraya vurmaya başladı. Dişlerimden birini kırdı. Sonra karnımı tekmeledi; demir çubuğu aldı ve kaval kemiklerime, leğen kemiklerime, dizlerime, bileklerime ve sonra erkeklik organıma vurmaya başladı, aynı zamanda tükürüyordu. Hafiyelerden birinin bağırdığını duydum, «Oraya vurma, yeter.» Tam emin değilim ama nasılsa, böyle protesto gibi bir şey işittim. Yakalayıp, yüzükoyun sıranın üzerine attı. Gravaritis karagöz oyunundaki seslerden birini taklit ederek, «Şimdi Arap geliyor, ...kini kesecek ve seni ...kecek.» dedi. Demir çubuğu aldı ve anüsümden itmeye başladı.

Köşedeki bir grubun ortasında kendime geldim. Farkına vardılar, benim işitebileceğim tonda yüksek sesle konuşmaya başladılar. Gravaritis akıl veriyordu. Yaşamam söz konusu değildi, konuşmayacaktım, tek çözüm damdan aşağı atıp intihar ettiğimi söylemekti. Kabul ettiler, ayaklarımdan tuttular, dışarı sürüklediler. Havaya kaldırıp, korkuluğun üstüne oturttular. Korkuluğun sokağa bakmadığına yüzde doksan eminim. Üstelik çırılçıplaktım. Bunu yapamazlardı. «Bir, iki üç...» diye saydılar ve beni ittiler. Birkaç saniye birkaç yüzyıllık acı gibi geldi. Sizi damdan atabilirlerdi ve bağıramazdınız bile. Korkuluk altmış santim yüksekliğindeydi. Yukarı çektiler. Çatı çakıl taşlarıyla kaplıydı. Bir köşeye bıraktılar beni. Sonunda Gravaritis'e yeni bir esin geldi: «Başımı belaya sokmadan bu ...cığı öldüreceğim, kaçmaya kalkıştığını söyleriz,» dedi. Hafiyelerden biri, daha iyi bir bahane buldu: «Bizi öldürmeye çalıştığını, kendimizi korumak durumunda kaldığımızı söyleriz.» Gravaritis çıkıştı. «Ödlekler böyle konuşur,» dedi.

Tabancasını doğrulttu, gözüme dayadı, dürttü. Dua etmemi söyledi. Horozunu kaldırdı, üç hafiye işe karıştılar, Gravaritis'in elini çektiler. «Ha-

yır Komiserim, hepimizin başı belaya girer, hepimizi Youral'ya (*) gönderirler.» Gravaritis vazgeçti.

Biri çıktı yukarı, Gravaritis'i telefona çağırdı. Beni bırakıp, aşağı gitti. Çırpınmaya başladım. Duyularıma hakim olmak istiyordum. Gözlerimi açarsam beni öldürürler sanıyordum. Gravaritis, Karapanayotis ve Lambrou ile döndü. Karapanayotis yaklaştı, ağzıma bir şeyler koydu. Şeker ya da bir tür ilaç sandım. Bağırmaktan ve kandan ağzım kurumuştu. Çiğnedim, kırmızı biberdi, yakıp kavuran cinsten. Sıçradım. Güldüler. Lambrou: «Demokrasiyi sevmeyenlerin başına bu gelir işte,» dedi. Gravaritis meydanı boş buldu, biraz daha biber aldı, burnuma, gözlerime sokuşturdu. Ağzıma da bir parça koymaya çalıştı, ama ağzımı açamıyordum. Bir tahta parçası aldı, dudaklarımı ezmeye başladı.

Bu oyuna da doyunca, akıllarına yeni bir fikir geldi. Bir tas dolusu çamaşır sodası aldılar, (biri gömleğini yıkadıktan sonra burada unutmuş olmalı), biraz klor ekledi, ağzıma döktü. Gravaritis sopayla ağzımı açık tutuyordu.

Aylarca, aylarca sonra bile klor kokusuna dayanamıyordum, onu görmek bile beni hasta yapıyordu. Sonunda bıktılar ve beni yalnız bıraktılar. Zaman akıp gidiyordu, eve gitmek istiyorlardı. O günkü işin ücretini hak etmişlerdi. Gravaritis musluğa gitti, yıkandı, pencere camında tarandı, bıyıklarını düzeltti, bir iki kez yandan kendine baktı,

---

(*) Temerküz kampı bulunan bir ada. İç Savaş sırasında açıldı, 1950 ortalarında kapandı. 12 Nisan 1967'den sonra yeniden açıldı.

ıslık çalarak çıkıp gitti. Çıkarken üstüme tükürdü, «Allahın belası, garabet herif,» dedi.

Geri kalan bütün gün çatıda bırakıldım. Yeni şeyler olacak diye sürekli bir korku. Olması için o kadar dua ettiğim şey, artık benim için en büyük korkuydu: duyularımı tümüyle yitirmemeliydim. Ne olursa olsun kendimi toplamalıydım. Karanlık tünellerde yuvarlanıp duruyordum, bir parça dinlenmek istiyordum. Bana yardım edecek hiçbir şey yoktu. Gözlerimi açık tutuyordum, ama göremiyordum. Havada, boşlukta duran parlak, benek benek, paramparça olmuş imgeler vardı.

Sesler yavaş, yumuşamış bir halde bozularak geliyordu. İmgeler ya da sesler arasında açıklık kazanan tek şey, kimi anlar nerede olduğumun farkına varışımdı, ama bu beni çok yorgun düşürüyordu, yeniden kendimi yitirmeye başlıyordum. Bu bütün gün böyle sürdü. Uçuşan parlak benekler arasında bir dizi küçük olay anımsayabiliyorum. Ama onları düzenli olarak anlatıp anlatamayacağımdan emin değilim.

Kodamanların çekilmesinden sonra, meraklı tipler birbiri ardından gelmeye, yandan ve arkadan tekme atmaya, şöyle sözler söylemeye başladılar, «Kalk, hey, sen, hiçbir şeyin yok, kalk evine git,» ya da «Kalk, hey sen, anan seni görmeye geldi, aşağıda bekliyor.»

Biri, yavaşça, konuşup konuşamadığımı sordu, tek sözcük söylemeyince, «Oh olsun, kendi hatan. Yakınamazsın. Devletin aleyhinde bulunursun ha, nah kurtulursun.»

Bir diğeri beni kaldırdı, kardan adamın ağzına koyarmış gibi ağzıma bir sigara soktu, benimle alay etmeye başladı: «Surata bak, piç, ne komik,

tıpkı eşek.» Sigara nerdeyse ağzımı yakıyordu, atmaya çalıştım. Kollarımı bırakın, başımı bile oynatmam olanaksızdı. Tümüyle felç olmuştum. Bu yeni durum beni daha çok ayılttı. Artık daha iyi gördüğümü farkettim. Sigara, benim için büyük şanssızlık, ağzımdan düştü, ayağımın üzerinde kaldı. **Hafiye** bağırdı: «Bakın, derisi amma kalın, ayağını oynatmıyor bile.» Karşıdan bağıran biri ayağımdan sigarayı alıp attı, «Yalnız bırakın onu, başına gelecek olanlardan ben sorumluyum. Bir şey olursa hesabını size vermeyeceğim,» dedi. «Bu hale geldikten sonra, ona sigara ne yapacak ki,» dedi öteki de.

Gravaritis'in iki yardımcısı muhafız olarak yanımda kaldı. Oyalanmak için çektikleri sıkıntılar üzerine gevezelik yapıyorlardı. Kendilerini haklı çıkaracak bir şeyler arıyorlardı. Biri, babasının ölüsü önünde bile eğilmediğini, şimdi ise her gelenin önünde eğilmek zorunda kaldığını söylüyordu. Yapmacık bir tavırla sözünü bitirdi: «Devlet için yaptığım bütün bu işler karşılığında ne olacağımı bilmek isterdim.» Öteki de bir özdeyiş söyler gibi ekledi: «Böylesi işler karşılığında ödül verilmez.» Sonra başka konulara daldılar. Komünistlerin her şeyini, bütün numaralarını bildiğini söyleyen **hafiye,** canımın pek yanmadığını, rol yaptığımı ileri sürdü. Bütün bu üçkâğıtları Beloyannis okulunda (*) öğrenmişim, onun için son derece tehlikeliymişim. Bu

(*) Darbeden önce, KKE hücrelerinin yetiştirildiği gizli okul. İç Savaş sırasındaki eylemlerinden dolayı kurşuna dizilen son partililerden birinin adını taşıyordu. Beloyannis 1953'de İç Savaşın bitiminden üç yıl sonra, Merkezciler hükümetinin

konuda kitaplar okuduğuma emindi. Onlar iyi olup olmadığımı düşünürken, arkalarını döndükleri anda bir sopa kapıp kafalarına indirebileceğimi söyledi. Arkadaşı onunla aynı görüşte değildi, ama bunu açıklayabilecek ölçüde kişilik gücüne sahip değildi, bu ötekinin her an konuşmayı sürdürmesini sağlıyordu. «Dinle beni, ne dediğimi biliyorum,» diyordu.

En sonunda başka bir meraklı gelip, üzerimde belge var mı diye giysilerimi karıştırmaya başladı, bir şey bulamayınca, cebimdeki paraları aldı. Kendini haklı çıkarmak için, paranın gerçekten Moskova'dan gelmiş olduğunu, ayrıca artık ona gerek duymayacağını da söyledi.

Başka biri de yaklaşıp, kulağıma bağırarak bir şey isteyip istemediğimi sordu. Kıpırdamadığımı görünce, ellerimden tuttu, bileklerimi ovalamaya başladı. Sonra parmaklarımı nasıl oynatacağımı gösterdi. Kendim yapmayı becerdim ama sonra durduramadım. Kollarımı birbirinin üzerine koyup bıraktı. Sonradan bir battaniye ile biraz çay getiren o muydu, bir başkası mıydı bilmiyorum. Beni battaniyenin altına soktu, biraz çay içirmeye çalıştı. Ama içmek olanaksızdı, dudaklarım açılmıyordu. Çay kaşığıyla vermeyi denedi. O da başarılı olmadı, çay hemen ağzımdan aktı. «Bakın, beceremiyor,» diyerek devam etti. Muhafızlardan biri çabuk olmasını, birinin gelebileceğini, başlarının belaya girebileceğini söyledi. Bıraktı.

Beni aşağıya indirirlerken biraz kendime gel-

---

başta olduğu sırada vuruldu. Duruşmasına kırmızı bir karanfille çıkmıştı. Bu olay, Picasso'nun tanınmış tablosu, «Karanfilli Adam» ı yapmasına yol açmıştı.

dim. Artık gece olmuştu, bir sürü insan tutuyordu beni, başım sarkıyordu ve basamaklara çarpıyordu, biri biraz yukarı kaldırdı. Yön duygumu tümüyle yitirmiştim. Bir an Lambrou'yu seçtim, «Aldırmayın», diyordu. Sonra, hiçbir şey.

Keskin bir petrol kokusunu anımsayabiliyorum. Kafam soğuk bir şeye dokunuyordu. Bir makine çalışıyordu. Tehlike. Bir cipin döşemesi üzerine atmışlardı beni, yanımda ellerimi tutan biri vardı. Cipin yavaşça gittiğini anladım, yakından bir ses, «Parçalayın onu, parçalayın,» diye bağırdı. Kendiliğinden akıl yürütme. Beni, gözle görülecek biçimde, hurdahaş ettiler, ciple çiğneyip öldürmek niyetindeler, sonra bunu bir kaza gibi yutturacaklar. İkinci düşünce: iyileşmemi beklemeden, beni yeniden sorguya çekmeden öldürmeleri budalalık olur. Üçüncü düşünce: bir sürü tanık var, bu kadar kalabalığın önünde beni öldüremezler, içlerinden biri konuşur ve her şey duyulur. Cip ilerledi ve beni yavaşça duvara sıkıştırmaya başladı. Bayıldım.

● 401 No'lu Askerî Hastane

Fotoğraf negatifi gibi bir yer. Nesneleri güçlükle seçebiliyordum. Hücre hapsi, kapalı demir kapılar, sandalyede oturmuş gazete okuyan sivil birisi, pencerede demir parmaklıklar, cam yok, gündüz. Yatakta yatış. Pek hareket etmişe benzemiyordum. Çarşaflar buruşmamıştı. Ne kadar sürdü bu? Neresi? Neden? Gücüm yoktu, anılar yoktu; her şey sakin, sonsuz bir boşluk. Zamanı saptamak olanaksız. Sonra hiçbir şey.

Korkunç bir ağırlık, bakırdan çan gibi bir şey, uzun süredir beni aşağılara sürüklüyordu. Bu, korkunç acılar içinde duygularımı geri getirdi, sürekli darbeler iniyordu; çekiş devam ediyordu. Şişman bir adam çarşafları kaldırdı, erkeklik organım çekiliyor, buruluyor, bir adam değil bir sürü adam, çeken şişman olanı değildi, çevresinde başkaları duruyordu; şişman olanı, «Konuş, konuşsana,» diyordu. «Devam et, haykır.» Bağırmak olanaksızdı, yalnızca kasılabiliyordum. Boğazıma saplanmış taş gibi bir şey vardı. Her yanımdan ter boşanıyordu. Neden bütün bunlar? Başları üzerime eğilmiş, sanki bir kuyunun dibine bakar gibiydiler. Yalnız onları seçebiliyordum. İçlerinden biri gözlüklüydü, birinin çok genç görünüşü vardı, birinin dolaşıp duran

kolları vardı. Bitirmediler. Bir mırıltı halinde, yavaşça konuşuyorlardı. Yer duyumu yitirdim.

Kocaman kolalı kepli bir hemşire, iki asker ve bir erkek hastabakıcı beni bir sedyeye yatırdılar: uzun bir koridor, bekleme odasına benzeyen bir yer, askerler, tipik gök mavisi pijamalarıyla dolaşan ötekiler. Bir doktorun muayene odasına girdik, kaptan kamarasından fazla bir farkı yok. Deri bir yatağa yavaşça koydular beni; kayış ve tokalarla bağladılar. Erkek hastabakıcı ensemin altına su dolu kauçuk bir yastık koydu. Başımın üstünde kalan sağdaki bir masada, daha çok büyükçe bir ses alma aygıtına benzeyen, üzerinde bir sürü ölçü kadranı bulunan siyah bir alet vardı. Gene çevresinde toplandılar. Hepsi beyaz önlükler giymişti. Biri kalbimi yokladı, tamam dedi. Bir diğeri makinedeki düğmeleri ayarladı; ucu vidalı örgü şişine benzer bir şey tutuyordu elinde, elektrot diyorlar adına. Kulağımın arkasına yapıştırdı. Elektrik akımı.

Akım, insan organizmasından sürekli dalgalar halinde geçer. Kemikleriniz, etiniz, sinirleriniz lastikten yapılmış sanırsınız, balkondan silkelediğinizde halı nasıl sallanır, yayılan dalgalar ona benzer. Ağzınız, diliniz bakır tadı almaya başlar, biraz da tuzludur; mideniz, barsaklarınız ve üreme organlarınız sıkışmış demirden bir kütleye döner, sanki binlerce iğnenin batırıldığını duyarsınız. Yani, falakanın tersidir. Bazen bir kulağın, bazen ötekinin arkasına bağlarlar. İçlerinden biri her an kalbinizi dinler. Yüreğinizin hâlâ dayanmakta olduğunu görünce, şiddetini yükseltir. **Falaka**dan farkı, **falaka**da zaman geçtikçe sona yaklaştığınızı düşünürsünüz, çünkü kendinizden geçeceksinizdir; ama bunda içinizden daha fazlalaşarak geçen akım, can-

lılığınızı artırır, daha dayanılmaz kılar. Gözünüz oynar, burnunuz oynar, kurşundan yapılmış sanırsınız. Ağzınız salyayla dolar. Vahşice darbeler iner: cıyak cıyak sesler çıkaran kayışları işitirsiniz. Son verdikleri anda, bayıldım.

Aynı şey yeniden başladığında, öğle sonrası mıydı, yoksa ertesi günün sabahı mıydı bilmiyorum. Beyaz giysili şişman adam aynı yerde beni burmağa devam ediyordu; bağırmak olanaksızdı, bir taş boğazıma oturmuş sanıyordum. Şişman adam bağırıyordu, «Numara yaptığını biliyorum, bizi aptal mı sanıyorsun, burada konuşacaksın.» Ne demek istediğini anlamıyordum; o anda yalnız kıvranıyordum, sürekli acı duyuyordum, işkence etmedikleri anlarda da sürüyordu bu. Ne olduğunu anlayamıyordum. Beyaz gömlekli baylar bakıyorlardı, anlamsız.»

Kaptan kamarasına benzeyen konsültasyon odası: deri kanape, kayışlar, beyaz gömleklilerin tümü, makine. Yeniden başladılar. Bütün bu olanları anlayamıyordum. Bir çözüm arıyordum, ama bulamıyordum. Herhalde deney yapıyorlar diyordum. Bu anlamsız işkence, bu bilimsel düzenlilik, tırnakları kısa kesilmiş temiz eller, gömleklerinin beyazlığı. Ağzım kurşun gibi bir köpükle doluydu, gözlerim sanki cam parçalarıyla doluymuş gibi yanıyordu. Beni yükseklere çeken bir kaldırış vardı. Sanki bir kartal bir kaplumbağayı yakalamış götürüyordu. Sürekli titreyişler. Ağzımda bir kanca vardı. Bir olta beni sudan karaya çekiyordu, sıçramalar daha ani oluyor, kayışlar her yanımı kesiyordu. Başıma dikkatle baktılar. Beni yalnız bıraktılar, hemen bayıldım, deri kanape beni yuttu.

Binlerce yıl karanlıkta kalmış bir mumya, sonra yeni süzülmeye başlayan gün ışığıyla ilk buluşma.

Ne zaman bilmiyorum, sedyede, konsültasyon odasındayım gene, şişman olanı inekten süt sağar gibi buruyordu beni: bağırışlar, «Konuşacaksın, konuşacaksın.» Bir ip ucu bulmalıydım, bulmalıydım; bana ne olmuştu ki, hiçbir şey açıklayamıyordum? Bütün bu yorgunluk neden? Gene makine. Kaç kez kullanıldı? Bir açıklama istiyordum. Ama boğazımdaki taş yumuşamıyordu, tüm katılığıyla duruyordu orada. Çalışmaya devam ettiler. Onlardan biri, bıyıklı bir adam, bütün işleri yönetir gibiydi; başımı eğerek onları durdurdu. Şöyle bir kendime geldim, her yanım kırılıyordu. Benimle konuştu, elimden geldiğince dikkatle dinledim; aşağı yukarı bir anlam çıkarabildim söylediklerinden.

«Dinle delikanlı, acelemiz yok, sen konuşana dek bekleyebiliriz; bu tersliğinle buradan kurtulacağını sanma. Biz doktoruz, doktorlar kimin doğru, kimin yalan söylediğini anlayabilirler. Öyleyse söyle bana yaptıklarını da, biraz dinlen.»

Çözümün hangi alanda bulunduğunu çok iyi kavradığım halde, gene de anlayamıyordum. Zor bir denklemin çözümünü dinleyen öğrenci gibi baktım ona. Devam etti.

«Eğer hâlâ iyiliğinin nerede olduğunu bilmiyorsan, eğer kendini kurtarmak istemiyorsan, uygulamalar gelişecek, daha kötüleri gelecek. Söyle bana, bütün bunları neden yaptın, neden sağa sola bombalar koydun, onu bunu öldürmeye kalkıştın, neden yalanlar yayarak halkı Ulusal Hükümet aleyhinde kışkırttın.»

Düşünmek için zamana gerek duyuyordum, anlamak istediğim şeye çok yakındım; ilk kez gör-

düğüm sokaklarda yitip gitmiştim, ama yön duyum yaklaştığımı söylüyordu. Zaman gerekliydi bana. Bir kez daha terlemeye ve kendimi yitirmeye başladım.

Yeniden makine, ama uzun sürmedi. Duyularım uyandı. Yataktaydım. Bir hemşire ateşime bakıyordu. Mavi gözlü, gerçekten güzel bir kız. Bana gülümsüyordu. Gülümsemeye çalıştım ama yüzümü buruşturdum, bütün yüzüm acıdı. Gitti. Gene hücre hapsi, bir parçacık daha gerçek, yalnızdım. Birinin yağmurluğu hışırdadı sandalyede, yalnız değildim. Çarşaflar yumuşak ve gene buruşmamış. Yağmurluğun sahibi geldi ve nasıl olduğumu sordu. Kaytan bıyık, üstünde kısa bir kazak, cebinde tabanca. Sandalyeye oturdu. Yakaladım sonunda.

Hastane - Araba - Asphalia - Tutuklanma. Çok iyi ve açık. Neden? Of, evet - hükümet darbesi, tutuklamalar, Asphalia'da ne oldu, belirsiz, Asphalia'da bir şeyler oldu, anımsamak olanaksız. Doktor milyon kez işittiğim şeyleri söylüyordu bana. Ama bir çözüme varamadı, bugünlerde herkes böyle konuşuyor. Bu yorgunluk. Önemi olmadığı halde, bir başlangıç noktası bulmuştum. Doktorlar iyiliğim için birtakım şeyler yapmaya çalışıyorlardı galiba. Ya da kötülüğüme? Bilmiyorum, düşünmeye cesaret edemiyorum. Onlara sonsuz bir güvensizliğim var. Benden bir şeyler istiyorlardı. Bekleyip, görmeliydim, acelesi olmadığını söylemişti, burada kimsenin acelesi yoktu.

Gene şişman adamın varlığıyla uyandım; bir karabasana dönüştü artık. Yeniden burmaya başladı. Çevresindekilerin yüzü tümüyle anlamsızdı, içlerinden birine Bay Operatör - Albay diye sesleniyorlardı. Aklımda tuttum, adını bulmak istiyor-

dum. On gün içinde öğrendim: Operatör-Albay Karagounakis idi, 401 No'lu Genel Askeri Hastanenin Başhekimi.

Kaptan kamarası konsültasyon odası gene. Bıyıklı olanı oyun oynamaya devam edip etmeyeceğimi, konuşmaya karar verip vermediğimi sordu. Sorular sormaya başladı. Önünde bir kâğıt vardı, birbiri ardınca sorular okuyordu. Hepsini daha önce dinlemiştim. Evet, Asphalia, tutuklanmam, dördüncü kattaki oda, öteki oda, aynı sorular ama değişik yüzler. Beynim biraz düzene giriyordu. Neden Asphalia değil de burası? Daha etkin araçlar var diye mi merak ediyordum. Modern olanlar? Evet, makine arkamda, kordiyaskopu işleten adam, suyla dolu yastık. Elektrotlar. Ani kasılmalar başlıyordu gene. Kayışlardan birinin koptuğunu sanıyorum. Durmadan aynı soruları sormaya başladılar. Bir ya da iki kez okuyup, sonrakine geçmesi iyi bir şeydi, çok istekli değildi. Kendimden geçmeye başladığımı görünce, odama yolladı.

Karagounakis geldi, aynı yere göndermedi, kabuklarımı soymaya başladı, onlara dokunmaktan çok bıkmıştı. Bir iki kez beni sarstı. Nabzıma baktı, daha iyi olup olmadığımı sordu. Hâlâ konuşamıyordum. Ama beynim hemen çalışmaya başladı: sabah ya da akşama çıkacak mıyım bakalım, Allahın belası uyuşukluk basmadan önce nesneleri tanımlamaya başlayalım. Karagounakis çok iyi tıraş olmuştu: bütün militer dünya her sabah tıraş olur. Her gün önce elektrik. Kaç kez olduğunu anımsamalıydım. Ama olmuyor. Beynimde elektrik şoklarından başka bir şey yok. Sanki bir milyon kez verilmiş gibi.

Gene aynı sorulara başladı. Artık ezberlemiş

olsa gerek, ama pek emin değil çünkü kâğıttan okuyor. Birtakım ipuçları yakaladım. Asphalia sorgulardan bir şey elde edememişti, o yüzden beni orduya teslim etmişlerdi. Bu elektrik şoku işkencesi, sorgunun, yüz yüze olmayan biçimi, yeniden başlıyordu. İşkenceci yorulmaz; makine ise karşılık veremeyeceğiniz bir şey. Bilinmeyen bir şeye ve bilinmeyen perspektiflere ulaşıyor. Nereden yönetiliyordu? Küçük yastık, kayışlar, göğüs dinleme aygıtı. Yüzyılımızla karşılaşmaya hiçbir şekilde hazır olmayan bir tutsaktım açıkça.

O gün elektrotları daha değişik yerleştirdiler. Klasik yöntemde kulakların arkasına uygulanırken bu kez bütün bedenime uyguladılar. Bacaklarıma, kollarıma, her yerime. Sanki bir matkap dokunuyormuş ve sizi deliyormuş gibiydi. Kasırgaya yakalanmışsınız gibi, biçerdöverde savrulan bir saman parçası gibi kayışlardan biri gene koptu, durdular. Çok korkmuştum. İçlerinden biri kalbimi dinledi bir şeyler dedi, anlamadım. Bir sedyeye yatırdılar. Hiçbir şey düşünemiyordum. Derin bir uyuşukluk yalnızca.

Karagounakis'in daha sonra gelip gelmediğini anımsamıyorum, anımsayabildiğim, sedye ve deri kanepe. Daha değişik düzenlemeler. Bu kez artık her şeyin elektriklendiğini sanıyorum. Elektrodu görür görmez, hatta ona daha dokunmadan içimden akım geçmiş gibi oluyorum. Adam şaşırdı. Gözlerimin önünden geçirdi, akımı almaya devam ettim. Başımın ardından tuttu, göremiyordum, elektrik akımı durdu. Enseme elektrotla yavaşça dokundu, sarsıldım. Ötekiler gözlemek için daha da yaklaştılar. Türlü açılardan elektrotla denemede bulundular. Elektrot görüş açıma girer girmez akı-

mı duymaya başlıyordum. O gün hiçbir soru sormadılar. Sedyeye yatırdılar, odama geri götürdüler.

Öğleden sonra kendime gelmiş olmalıyım. Bir futbol maçını nakleden radyo vardı, sonuna dek açılmış. Karnım açtı. Odada yalnızdım. Sandalyeye bir gazete bırakılmıştı; çevrede birinin olduğunun belirtisi. Yeniden düzenlemeliydim kendimi. Asphalia'da olanlar üzerine ipuçları bulmalıydım. Yeniden bir kurgu yapmak olanaksız. Biraz doğrulmaya çalıştım, korkunç acı duydum. Çarşafların altından gelen bir irin kokusu vardı. Kendimi yokladım. Bacaklarım, üstüne saçların yapıştığı kuru kanlarla keçeleşmişti, her yanı tahriş olmuştu. Bileklerim, ayak tabanlarım kararıp morarmıştı, yer yer yaralar açılmıştı, şişmiş, sonra patlamışlardı. Hayalarım iltihaptan patlıcan kadar olmuştu, derileri dökülüyordu; karnım ve kaburgalarım tahriş olmuşlardı, kabuk ve çürük içindeydiler. Herhangi bir sargı, ya da yaralarıma birazcık ilgi gösterildiğini açıklayan en küçük bir iz yoktu. Hepsi Asphalia'da olmuş olsa gerek. Tam olarak anımsayamıyordum, ama bana bir şeyler yapmış olmaları gerekiyordu. Cipi anımsayabildim, beni cip çiğnemişe benziyordu. Tek bir ipucu bulamıyordum. Bulabildiklerim de doyurucu değildi. Ama bunların Asphalia'da başıma geldiğine emindim. Beni sorguya çektiler ve işkence yaptılar. Ayrıntıları ve bütün bunların açıklamasını yakalayamıyordum. Şimdi ikinci bir aşama, hastane. Elektrik şokları. İyileşmeliydim. Bir şeyler yemeliydim.

Bir hemşire gelip ateşime baktı. Çok titizdi. Yiyecek bir şeyler istedim ondan. Sesim korkunç çatlamıştı: titriyordu, ancak fısıldıyordum. Bana bir elma getirdi. Bir iki kez dişledim, az daha ku-

suyordum. Durdum, öylece kaldım. Bir süre sonra bir daha denedim: bu kez daha iyi gibiydi. Yeniden bir kusma eğilimi. Kusmam gerekiyordu. Kımıldamadım. Gözlerimi kapadım. Terliyordum. Kusmadım: açıkça iyileşmeye başlıyordum. Yeniden uyuşmak için futbol maçını sonuna dek dinlemeliydim. Ama yakalayamıyordum, yeniden kendimden geçeceğe benziyordum. Bir çözüm yolu vardı, biraz zorluk çekersem. Üstümdeki her şeyi kaldırdım. Hayalarımı yavaşça tuttum, yandı, sıkıca kavradım, yandı. Ama, ama artık uyanıktım, maçı dinliyordum. Daha önce hiç futbol maçı dinlememiştim, abartabilirim; ama oynanmış en heyecanlı maçtı bu.

Uyandım. Sabahın erken saatleri olmalı. Odamda savaş giysileri içinde bir askerle, sivil giyinmiş biri vardı, kendi aralarında konuşuyorlardı. Ama çok sessizdiler. Ne dediklerini işitemiyordum. İllegal bir şey yapmakta olduklarını sandım: sanki üzerime atılıp, «Hey, sana uyanmanı kim söyledi,» diyeceklerdi, gene kapadım gözlerimi. Çalışıyor gibiydim, çalışma isteği duymam garip. İyileştiğimin belirtisi. Bu eğilim üzerinde tutmalıydım kendimi. Yitirdiğim tek şey güven duygusuydu. Ama böyle hiçbir yerimi oynatamadan ne yapabilirdim? Hayalimde bir şeyler yapabilirdim. İstediğim şeyi düşünür, istediğim yere gidebilirdim. İlk kez, becerdiğim işleri gözden geçirdim. Masayı onarmaya çalıştım, ama çekiçle başparmağımı ezdim. Bir sürü düşünce çalışması başladı. Fakat çimenleri biçerken sona erdi. Herhalde o eski uyuşma haline dönmeye başladı, ama en azından onu sınırda tutmak için bir yöntem buldum. Bunun çok önemli olduğunu anlamıştım. Onu elimde tutmalıydım, yaptıklarım kimse tarafından anlaşılmamalıydı. İyimser ama korkunç yorgundum. Uykuya döndüm, rahatça.

Beni uyandırdılar. Lambrou başımdaydı. Önce

onu tanımadım, görünce korktum, korkum bana Asphalia'yı anımsattı, sonra tanıdım. Karagonuakis ve öteki doktorlar onunla birlikteydi. Yüzünde bir gülümseme vardı. Elini alnıma koydu, «Biraz ateşin çıkmış sanıyorum, evladım,» dedi, sonra doktorlara dönerek, «Şimdi daha iyi, değil mi?» dedi. Doktorlar doğruladı, «Evet, evet, çok daha iyi.» Lambrou gene yumuşak ve ciddi: «Derdin ne, evladım? Doktorlar burada hastalığını bulmaya çalışıyorlar, ama bulamıyorlar. Saralı olmayasın? İşlediğin günahlar sana eziyet ediyor olmalı,» dedi.

«Dinle evladım, seni ziyaretimin amacı yalnızca sağlığının nasıl olduğunu görmek değil. Beni asıl üzen babanın trajedisi. Gerçekten, böyle canayakın bir kişiye karşı nasıl bu kadar sert olabiliyorsun? Eski bir demokrasi savaşçısı, komünist hunharlığının sonuçlarından çok çekmiş bir insan, şimdi en kötü eziyeti çekiyor. Hem de kendi öz oğlundan. Benim çalışma odama sık sık geliyor, birlikte ağlıyoruz. Ona yardımcı ol evladım. Ona bir mektup yaz, 21 Nisan'dan sonra yaptığın yanlışları ayrıntılarıyla anlat. Özür dile ondan. Yazmana yardım ederim, böylece onu yaralamayacak bir biçimde kaleme alabiliriz. İstersen kendin de yazabilirsin, nöbetçiye ver, hemen iletiverir. Babanın seni hemen bağışlayacağına eminim.» Not: Bay Lambrou babama ömründe bugüne dek bir selam bile vermemişti.

Konuşmayı sürdürmüş olabilir, artık onu işitemiyordum. Dostça bir tükeniş beni aşağılara, bir kapağa doğru götürüyordu. Dışarı çıkıyordum, uyuşma sığınağındaydım tümüyle, sesi çok uzaklardan geliyordu, sonra iyice kendimden geçtim. İçimde özgürlük duygusu vardı. Sanki korkunç bir

şeyden kurtulmuştum. Bu özgürlüğün yeni bir niteliği var artık, onu istediğim gibi oynatabiliyorum.

Öğle sonrası olmalı, Asphalia'dan bir tip geldi, sorguya çekmeye başladı. Bitmeyen bir sözcük yığınıyla beni bombardımana uğrattı. Bana söylenmesi gereken şeylerin yarım saatten fazla sürmesi söz konusu değildi. Ama onunla konuşmaya girecek ve çatışacak yakıtım olmadığı için, budala gibi aynı şeyleri yorulmadan, sürekli yineleyip durdu. Bu her gün oluyordu ve saatlerce sürüyordu. Gözlerimi sürekli çevremde dönen yüzünden kaçırmaya çalıştım. Konuşmayı kestiği anlar dışında, gözlerimi hiç açmıyordum artık. Bütün bir hafta sürdü bu.

Birazcık da şansım vardı. Kimi muhafızlar, sorgucular düş kırıklığına uğradılar, aynı şeyi bir iki kez sorduktan sonra, bir askeri nöbetçi olarak diktiler ve hemşireleri tavlamaya gittiler. Küçük bir ayrıntı dikkatimi çekti. Hemşirenin biriyle konuşmaya çalışan bir **hafiye**, bizim genellikle onları çağırdığımız gibi, **hafiye**yim demedi, bunun yerine polis görevlisiyim dedi. Bilmem neden, böyle biçimsel bir sunuş bana sıkıntı verdi. Beni her an ezen sözcük yığını altında eziliyordum. Artık kendi düşüncelerimi toparlayamıyordum. Bütün bu mırıltılar beynimin içine saplanmıştı. Asphalia'dan gelen adam konuşmayı kestiğinde bile, sözcükler kafamda aynı tonda ve aynı sonuçla otomatik olarak yineleniyordu: «Bu inat ne kadar sürecek? Sonunda mutlaka çözüleceksin, o zaman hiçbir şey tutamayacak seni. Ne denli çabuk konuşursan o denli iyi olur, çünkü o zaman kendini geri çekme olanağın olacak; Asphalia memnun olacak, artık sana sıkıntı vermeyeceğiz. Çözülüşün ne denli gecikirse, çö-

küş o denli kesin olur. Bu akıllıca bir seçim yapma sorunudur.»

Çok zayıftım; zorlukla bir şeyler yiyordum, kafamı yastıktan kaldırmaya çalıştığımda başım dönüyordu. Bir iskelet gibiydim, üstünde her an yırtılabilecek ince bir deriden başka bir şey olmayan bir iskelet: Her geçen gün büyüyen bu korku Asphalia'dakine benzemiyordu, hemen yanınızdaki hücrede sizin gibi olan insanlar vardı. Burada insan olan her şeyden tümüyle, kesinlikle yabancılaştırılmıştım. Asphalia'yı anımsamak, içinde tek bir gün kaldığım hücreye özlem duymama yol açıyordu. Eğer beni hücrede kurşuna dizeceklerse, yapsınlardı artık. Duvara kazınmış öğütü anımsadım: Ekmeğini ye, hücreni sev, çok oku. Bence bunların içinde en özlüsü, yiyeceğini ye idi. Yapmakta olduğum da buydu. Bunca olan şeyden sonra böyle bir sonuca varmak biraz eğlendiriciydi. Tekelci sermayenin açık eğilimi olan faşizmle karşılaşmak için, yiyeceğini ye, yapabileceğim tek şey buydu.

Odada yalnız kaldığımızda benimle fanatik olmayan, hatta sempatik diyebileceğim bir biçimde konuşan bir hemşire vardı. Yastık ve çarşafları düzeltecekti, bana Nicky diyordu, (bilmem neden), önümdeki her şeyi yiyeyim diye üsteliyordu, tepsiyi hiç dokunulmamış halde geri aldığında gerçekten kızıyordu. Duyularımın iyi bir vuruşla uyanması gerektiğini söyledi, öyle masumca söyledi ki, iyi bir vuruşun anlamını ne olduğunu gerçekten bilmediğine emindim, içimden gülmek geldi.

Bir gün yiyecekleri geri almaya geldi. Tepsiyi tümüyle boşalmış görünce şaşırdı. Gerçekten heyecanlanmıştı. Asphalia'dan gelen adam gitmişti, kapıdaki asker koridorun öbür ucunda konuşmaya dalmıştı. Ortalığa bir iki kez bakındıktan sonra:

«Neden her gün böyle yapmıyorsun, Nick? Çok zayıfsın, yiyeceklerini bitir, o zaman daha iyi olacaksın, bu adamları başından defedeceksin. Burası sana göre bir yer değil, onları yanlış yola itme, biraz budala rolü yap. Bükemediğin eli öp.»

Gerçekten içten konuşuyordu, içimden elini öpmek geldi. Bana neden Nicky dediğini sormak ve gerçek adımın bu değil, Pericles Korovessis olduğu-

nu söylemek cesaretini buldum. Şaşırdı, sonra tam bir saflıkla Nikolaas Panopoulos, Stavropoulos, ya-da bunun gibi bir adla kaydedildiğimi söyledi, tam olarak anımsayamıyordu. Birden durdu. Bir şeyler anladı, ben de anladım, bir sessizlik oldu. Böyle bir sessizlik çoğunlukla yapılan bir gafı izler. Sonra üzgün ve tedirgin bir sesle Cunta konusundaki görüşlerini açıkladı, Cuntaya bağlıydı, inanıyordu.

Söyleyecek çok şeyi vardı, ama kendisiyle ilgili tek bir örnek verecekti. Üzerine çok titrediği, küçük bir arabası vardı; onu alana dek ne sıkıntılar çekmişti, bir kendi bilirdi, hâlâ borcu vardı. 21 Aralıktan önce Lambrakis Gençlik Örgütünden (*) birtakım kişiler, her akşam arabanın kapılarına işerlerdi, her sabah bir kova suyla gidip yıkamak zorunda kalırdı. Gerçekten tam bir işkenceydi bu. Kaç kez polise telefon etmişti: hiçbir şey çıkmamıştı. Her gün gösterilere katılıp, komünistlerle dövüşmekten, polislerin başka işe bakacak zamanları olmuyordu. «Devrim» olur olmaz böyle şeyler birden kesildi. Artık araba temiz, pırıl pırıl. Devrimin anlamı işte bu. Herkesin sakin bir hayatı var. Gazeteler eskisi gibi şeyler yazmıyor artık. Otobüs grevleri olmuyor. Beğenmediğiniz nedir kuzum? Bunlar ülkenin iyiliği için değil mi?

(*) Solcu bir öğrenim gençliği örgütü. EBA milletvekili Grigoris Lambrakis (2)'in 1963'de öldürülmesinden sonra besteci Mikis Theodorakis tarafından kurulmuştur. Sonradan EDA'nın resmi gençlik koluna dönüşmüştür.

Artık siperlerle çevrili özel bir alandaydım. Bütün olguları yeniden kurdum, hemen hepsini açıklayabiliyordum. İlk aşama, Asphalia; ikinci aşama, ordu/elektrik şokları; üçüncü aşama, bıktırıcı sorgular. Bütün bunlar iki haftaya yakın sürmüştü. Repertuvarlarında daha neler olduğunu hayal edemiyordum, ama daha çok şey yapabileceklerini biliyordum. Bilinmezlik içimi titretiyordu.

İkinci gün yüznumaraya kendi kendime gitmeye kalkıştım. Yürümek bir sürü merasimi gerektiriyordu. Ağırlığımı ayak tabanlarıma yüklemem olanaksızdı, cinsel organlarımı tutamazsam dengemi yitirecek gibi oluyordum. Bu yürüyüş biçimi Asphalia'dan gelen adamı tiksindirdi, utanma denen şeyin bende kalmadığını, başkalarına saygımın olmadığını söyledi. Bana bakmak insanı hasta ediyordu.

Yaralarıma kimse bakmıyordu. Damar iğnesi yapmaya başladılar. İspirtolu pamuğu saklıyordum, dışarı çıktıklarında yaralarımı temizlemeye çalışıyordum. Böylece kurudular ve düzelmeye başlar gibi oldular. Bununla birlikte ayaklarımın ve hayalarımın şişliği sürüyordu.

Doktorlar yeni bir oyuna başladılar. Bana bir

lamba gösteriyorlar ve ne olduğunu soruyorlardı. Lamba diyordum, hayır ay bu, diyorlardı. Bana sandalye gösteriyorlar, bu ne diyorlardı. Sandalye diyordum, hemen yanlışımı düzeltiyorlardı. Küçük bir Fiatdı. Sandalye diye inat ediyordum bilmem neden, o andan sonra ne olduğunun da farkında olmuyordum. Ama direniyordum, sandalyeydi işte, onlara otomobilin ve sandalyenin başlıca özelliklerini açıklıyordum. Deli olduğumu söylüyorlardı, ama daha tehlikeli olacak kadar delirmemiştim, böyle gidersem tehlikeli olacaktım, boynuma demirden tasma takıp, avluda zincire vuracaklardı. Ama sandalye diye ayak diriyordum.

Bir gün beni büyük bir odaya aldılar. Göre göre bıktığım bir yolda yürüyordum; çevremi sardılar. Dik duramıyordum, dizlerimin üzerindeydim. İlk kez bu kadar uzağa gitmiştim. Bir binbaşı önümde söyleve başladı.

«Sümüklü böcek gibi yerlerde sürünmekten utanmalısın. Youra'dakiler ve hapishanedekiler, yoldaşların seni bu durumda görselerdi ne derlerdi? Piç, hepimizin yüz karası, yerlere çöküyor. İşte böyle derler. Eğer benim taburumda olsaydın ve ben seni böyle dizlerinin üzerinde görseydim, neden demez, seni kurşuna dizdirtirdim. Biz hepimiz Yunanlıyız. Gururluyuz. Dayanıklıyız. Fakat Moskova adına casusluk yapanlar değil elbette. Biz dilenci değiliz. Gözü pek olun bayım. Tamam bayım, şunu - şunu - hepsini yaptım. Sizden korkmuyorum - elime fırsat geçseydi, daha neler yapacaktım. Bir tek ben de değilim, arkadaşlarım var - hep birlikte yaptık bu işleri, deyin. Arkadaşlarınızı getirin buraya, eğer biraz dayanıklıysalar, önümüzde her şeyi itiraf ederler. Türklerin, Athanesios Dhiakos'u ka-

zığa oturttuklarında türkü söylediğini anımsa. Konuşmaktan korkma. Ne senin, ne de başkalarının kellesini uçuracağız. Sizler gibi değiliz. İnsanların gözünü çıkarır, küçük kızların ırzına geçersiniz. Hayır, biz uygar bir devletiz, bayım; haydut değiliz, terörcü değiliz. Haydi, aslan konuş: gerçekten ne kadar yiğit biri olduğunu görelim. Hepsini anlat bize.»

Uzun süredir bu biçimsiz durumda dikiliyordum, başım dönüyordu. Hastalanır gibiydim, yere devrildim. Birisi beni kaldırmalarını söyledi, yoksa orada kusacaktım. Pişman olmuyordu domuz. Boşuna zaman harcanıyordu. Böylesini duvarın önüne dikip vuracaksın, toplum o zaman temizlenir. Bunların iki üç binini temizleyeceksin; toplum daha temiz olur. Kurt bunlar, yavaş yavaş kemiriyorlar bizi, biz de kurtulalım bunlardan!

401'de kaldığım son günlerin birinde beni doktora çıkardılar. Elektrik şoku işkencesi yaptıkları oda. Önce basit bir sandalyeye oturttular. Aşırı nezaketli görünüyorlardı. Kimbilir bu kez neler hazırlıyorlardı. Sen nesin biliyor musun dediler. Bir siyasal tutuklu dedim. Çok gülünç bir şaka yapmışım gibi güldüler. Onları siyasal tutuklu olduğuma inandırmaya çalıştım. İçlerinden biri geldi, koluyla omuzlarımdan kavradı, sakin ol dedi. Ne bela. Çok sakindim, ne oluyordu? Gerçekle karşı karşıya kaldığımız kimi anlar olduğunu, eğer iyileşmek istiyorsam, anlama çabası göstermem gerektiğini söyledi. Bir psikopat olduğumu anlatmaya başladı. Kendini İsa ya da Napolyon sananlar gibi, ben de kendimi siyasal tutuklu sanıyordum. Tımarhanedeydim, ama küçük bir tırmarhane, eğer düzelmeyeceğimi anlarlarsa Dhafni'deki büyük tı-

marhaneye yollayacaklardı. Herhalde bu yerin adını işitmişsindir dedi. Orada Marks, Lenin, Mao ve bütün şakilerle tanışma olanağını bulacaktım. Kendimi kurtarmanın tek yolu, belirttikleri bütün ayrıntılarla, yaptığımı sandığım her şeyi, bir siyasal tutukluymuşum gibi çektiğimi sandığım her şeyi, etcetera, onlara anlatmaktı. Bana işkence yapıldığına ilişkin kafamda bir sürü olay kurduğuma emindi.

Elbette seçim bana düşüyordu. Söyleyecek şey bulamadım, öyle baktım yüzlerine. Bir sessizlik oldu. Doktorlardan biri soru soranların kim olduğunu bilip bilmediğimi sordu. Sorgucular dedim, başka ne olsun? Kimlik kartını çıkarıp bana gösterdi. Gerçekten doktordu. Doktor olduğunu kabul ettim. Ama bu beni sorguya çekmedikleri anlamına gelmezdi. Onlara Auschwitz (*) temerküz kampında da deneyler yapan doktorların bulunduğunu söyledim. Sözümü kesti, örneğimden dolayı gücenmişe benzemiyordu; eğer salt benim kendi iyiliğim için uğraşan doktorlara güvenim yoksa, yaşamımın geri kalan bölümünü tımarhanede geçirmek zorunda kalacağımı söyledi. Doktorlardan birinin sabrının taştığı anda, ötekiler de aldırmayacaktı artık. Doktorlar bırakırlarsa delirecektim. Bütün bu söyledikleri üzerine düşünmeliydim; beni yeniden çağırdıklarında verilecek bir yanıt hazırlamam gerekiyordu.

Son bir küçük olay. Halk bekçilerinden (**) en

(*) Nazilerin Avusturya'da açtıkları bir temerküz kampı.

(**) Yunan siyasal tutuklularının, muhafızlara taktıkları adın motomot çevirisi.

heveslisi, Lefterakis adlı bir gençti. Mesleğe gireli daha üç ay olmuştu, polis kolejini bitirmeye zaman bırakmamışlardı. Darbeden sonra çok sayıda polise gerek vardı, hepsini okuldan aldılar, rejime bağlılık yemini ettirdiler. Bitmek bilmeyen sorgu saatleri dışında bilmece ve her türlü zekâ oyununun hastasıydı. Önüme bilmeceleri yan yana diziyor, çözmemi istiyordu. Eğer çözersem üçkâğıtçı olduğumu söylüyor, çözemezsem, bu kez de bir budala olduğumu, ne diye bulmacayı çözmeye kalkıştığımı soruyordu. Lefterakis'i mat etmek olanaksızdı.

Lefterakis bununla yetinmiyordu, ikide bir tabancasını çekiyor, Clint Eastwood havalarında elinde döndürüyor, böyle yapabilir misin? diye soruyordu. Bir gün tabancasıyla bana nişan aldı, nerene atayım diye sordu. Altı adım uzaktan atılan kurşunun açtığı yara nasıl olur dedi, vurulduğum anda sesimi işitecek miydim? Israrla hangimizin daha güçlü olduğunu, bir kadınla gecede kaç kez sevişebildiğimi soruyordu. Lefterakis'in gözünde, varoluş nedeni başka insanların değerlerinin göze çarpmasını sağlamak olan aşağılık bir parazit türündendim.

Bir gün yemekten sonra izmarit buldum, yakmaya çalıştım. Tam bu anda Lefterakis girdi, ne yaptığımı gördü, hemen yeni bir şakaya başladı: «Ahbap, İsa aşkına, benden sigara istememen çok ayıp değil mi?» Paketini uzattı, izmariti atmamı söyledi. Bu değişiklik beni harekete geçirdi, söyleneni hemen yaptım. İzmariti attım, elimi uzattım. Lefterakis paketi geri çekti, sigara alıp yaktı.

«Sana bir tane vereceğim ama ilkin bana her şeyi anlat,» dedi. Baş tarafıma oturdu ve sigara dumanını yüzüme üflemeye başladı.

• Ziyaretçi

401'de kaldığımın yaklaşık olarak ikinci haftasında Yolasis ya da Yoldhasis adlı bir bay beni görmeye geldi. KYP (*) emrinde çalışan özel polisin kıdemlilerindendi ve o sıralarda Bay Ladhas'ın (**) emrine verilmişti. Genel Sekreter Ladhas'ın özel sözcüsü olarak geldi. Bana gösterdiği belgelerin doğru olup olmadığını bilmiyorum, ama büyük bir otoriteye sahip olduğu gözüküyordu. Çünkü Asphalia'dan gelmiş olan görevliler onu görür görmez ayağa kalktılar ve dışarı çıktılar. Modern, tam bugünün işadamları gibiydi. Asphalia'da çalışanlardan daha farklı bir dünyaya sahip olduğu açıktı. Doğrudan konuya girdi.

«Bakanlık durumunuzun farkında, insancıl temeller üzerinde yiğitliğinizi övmek boynumun bor-

---

(*) Yunan İstihbarat Örgütü. Amerikan parasıyla kurulmuştur, Amerikan yardım programının kapsamı içinde eğitilmişlerdir.

(**) Albay Loannis Ladhas, Kamu Düzeni Bakanı olarak Cuntanın genel sekreterliğini yapıyordu, uygulamada Cunta polis örgütünün başı idi. Cunta içindeki bir anlaşmazlık sonucu başka bir göreve atanmıştır.

cu. Genel Sekreter Ladhas durumunuzla çok ilgilendi, sizinle onun adına belirli konuları konuşmaya geldim, ancak şunu önceden benimsemeniz gerekir, bir anlaşmaya varalım, varmayalım, tartışmamız kesinlikle ikimizin arasında kalmalıdır. Bu benim olduğu kadar, daha çok kendi yararınıza. Biz örgüttekiler, çok konuşan insanlardan hoşlanmayız, bilirsiniz. Gene de, size seçme hakkını tanıyacağız. Şu anda, okyanusun ortasında, her an batma tehlikesi içindesiniz. Size bir can yeleği sunmaya geldim. Kabul edin. Kendinizi kurtarın. İdeolojinin amaçladığı yaşamın kendisidir. Ben, kendim de yaşamın bir parçasıyım. Kazancakis'in dediği gibi yaşam, pis elleri örten beyaz bir eldivendir. Gençliğin ilk coşkusu içinde hepimiz anlamadığımız olaylara karıştık. Artık değer, uçan daireler ya da başka bir şey. Yirmi beşinden önce solcu olmayan adam bir parça aptaldır. Ama yirmi beşinden sonra solcu olmaya devam eden adam da aptaldır. Ne dediğimi anladın mı?»

«Hayır.»

«Evet, bütün bunlar senin için oldukça teorik. Gerçekte her şey daha basit. Bak sorunu ortaya şöyle koyalım. Birbirinin aynı iki sistem var. Dünyayı zaptettiler ve aralarında bölüştüler. Moskova'da akıllı olan adam KGB'ye girer. Washington'daki ise CIA'ya girer. Yüzyılımızın bütün spiritüel değerlerini oluşturan iki örgüt, işte bunlardır. Her şeyi kendi aralarında, ortak bir temel üzerinde ayarlarlar, buraya kadar sen benim canımı sıktın, bundan sonra da ben senin canını sıkacağım. Her gün radyo yayınları ile saldırılarını sürdürürken, Moskova'nın 'faşist' bir rejimle ticarî ilişkilerine son vermemesi gerçeği, sana bir şey anlatmıyor

mu? Birbirine bağlı olmak ve sarı tehlikeye karşı koymak için, iki sistemin birleşme eğiliminde olduğunu anlamalısın. Politikada oynanan büyük, şaşırtıcı oyunlar konusunda bildiğin ne? Bu mezbahaya neden karışmak istediniz, sevgili dostum, neden? Sonunuz olacak bu. Bu düzeni beğenmeyenlere gerçekten yer yok. Dünyayı değiştiremezsin. Dünya çoktan sabitleşmiş, neyse o. Herkes onu koruyor, azizler de şeytanlar da. Böyle sakıngan davranmakta çok haklı olduğunu sanıyorum. Sana yapılan işlem, senin özel durumunu düzeltmek için değil. Senin gibi kişileri ikna edecek olan mantıktır. İstenç gücün var, eğer anlaşma üzerine mantıksal olarak düşünmeni sağlarsam, sanırım bir çözüm bulunacak. Şimdiye değin her şeye istekle karşı koydun, ama bu yanlış. Sana gerekli olan kumar oynama yürekliliğini göstermek. Fırsatları değerlendirmekten, korkaklar kaçınır. Ancak bir korkak parti örtüsüne sarılmakta diretir. Gözünü açması gereken bir şeyler olmalı, o durumda sana yardımcı olabileceğiz. Bize karşı kin beslemene izin vermek bizim için aptallık olur. Baş başa konuşuyoruz, herhalde parasal güçlüklerin vardır? Birkaç kuruştan söz etmiyorum, anlarsın. İşini geliştirmeyi düşünmüyor musun? Gerçekten çok paraya gerek duyuyorsundur herhalde. Bütün bunlar bulunabilir. Esso-Papas'da (*) iyi bir yer ister misin? Başka bir isteğin varsa, söyle.»

(*) Esso, petrol ailesinin bir kolu. Kendi gibi bir Yunan - Amerikan kırması olan Spiro Agnew'in başkan yardımcısı seçilmesinde başlıca rolü oynayan milyarder Tom Papas tarafından kontrol edilmektedir. Darbeden sonra Yunanistan'da en büyük yatırımcı Esso Papas olmuştur.

«Karşılığında ne istiyorsunuz?»

«Anlamlı bir soru. Hiçbir şey, sevgili dostum, pratik olarak hiçbir şey. Arabaya binip gideceğiz, Genel Sekreter Ladhas'ı göreceğiz. Bizimle hemen görüşme inceliğini gösterecek. Sayın Sekreter diyeceğiz, sizinle birlikteyiz. 'Bir yanılgıya düşmüş arkadaşım, bütün gençlerin bir zamanlar yaptıkları gibi. Sana bir ad vereceğiz, küçük bir ad, istersen düzmece bir ad da olabilir, hepsi bu kadar. Yüzüne karşı söylesek de olur, ama bana göre oturup bir mektup yazsan daha iyi. Onu öven birkaç söz de bulunan, kısa, iyi bir mektup, işimiz tamam. Ondan sonra tek sınır gökyüzü: yüksek tabaka içinde iyi bir yaşamın olacak; bir devrimci olarak da ünün sürecek! Bütün bunlar kesinlikle gizli kalacak. Yardım ettiğiniz nice insandan yalnız bilebildiklerini bir düşün, kabul edeceğine eminim. Konstantopoulos var, Papakoustantinou (*) var ve yığınla başkaları. Eski komünistler bugün hükümetin yanında yer aldı. Zamanında uyandılar, ekmeklerine hangi tarafın yağ süreceğini anladılar. Nedenini öğrenmek istiyorsan, anlatayım. Komünistler cennete açılan bir pencere öneriyor, biz para öneriyoruz. Bizde çok para var. Cennete açılan pencere, çoğunlukla hücre penceresine dönüşür, ya da morgda doğranmaya. Bugün bir anlaşma yaparsak yarın karşılığında alacaklarından hoşlanacaksın, seni kimse sıkıntıya sokmayacak. O zaman milli-

(*) Eski Yunan Komünist Partisi üyesi, 1960'larda sağ kanat Vlachou gazete grubunun başyazarı oldu. Cunta tarafından bakan olarak atandı. Eğitim Bakanlığını bıraktığından beri bu bakanlığa Albay Papadopoulos bakmaktadır.

yetçi olmanın ne demek olduğunu anlayacaksın... Birinci sınıf yurttaş... Her kapı açık...»

Uzun bir süre konuşmaya devam etti. En küçük bir düş kırıklığına uğramadı, sürekli yeni kanıtlar öne sürüyor ya da iyice anlamadığımı gördüğü şeyleri, yeni imgelerle yineliyordu. Yanılıp susacağa benzemiyordu. Müzayedede fiyat artırmaya çalışan birine benziyordu bence.

Önerileri parlak olmayan bir biçimde sona erdi. Beni bekleyen **Hafiyeler** onun bağlı olduğu bölüme telefon ederek, benimle başka bir bölümün ilgilendiğini bildirdiler, ganimetlerini yitirmemek için, beni götürmek üzere hemen üç **hafiye** yolladılar. Şöyle düşünmüş olsalar gerek, «Onunla bu kadar uğraştık, ecel terleri döktük, şimdi tam karşılığını alırken, bir başkası gelip elde edeceğimiz ödülü el çabukluğuyla kapmak istiyor. Hiç de hoş bir şey değil bu.» Küçük bir sınır anlaşmazlığı oldu, birbirlerine kimlik kartlarını gösterdiler. Sonunda Asphalia kazandı. Beni yataktan kaldırdılar, birkaç giysi verdiler, kelepçe vurdular, Asphalia'ya geri götürdüler, beni yıkılmaktan kurtardılar.

• 4 No'lu Hücre

Yeni hücrem öncekinden biraz daha küçüktü. Polis kapıyı kapadığında, bir teneke kutu içine kapatılmışım gibi bir duyguya kapıldım. Gene de iyi olan bir şey vardı: artık eski bir tutukluydum. İkinci bir kazanç: hücre dışardan tecrit olunmuştu. Ötekilerin konuşmasını işitebilirdiniz. Tecrit bittiğinde, tepesinde camlı, demirli bir pencere bulunan bir yere koyuyorlardı. Bu yere kısaca «Avlu» diyorlardı. Oradakilerin konuşmalarını işitebildiğinizde, umut başlıyordu.

Günlerimin çoğunu dinleyerek geçirdim. Oradakilerin ses tonlarından ve kendilerini anlatış biçimlerinden, nasıl kimseler olduklarım çıkarmaya çalıştım. Hastane artık binlerce mil uzaklarda gibiydi. Şimdi amacım Avlu'ydu.

Akşam çabuk indi, ilk gün hemen geçiverdi. İki battaniye verdiler. Elimden geldiğince sarınıp sarmalandım. Ama gene üşüdüm. Çıplak döşeme nem içindeydi. Sonunda dalmayı başardım, sabaha dek uyudum.

Korkunç bir başağrısıyla uyandım. Kötü hissediyordum kendimi. Daha ikinci gündü. Hava almalıydım. Kapıya vurdum, ayakyoluna gitmek istedim. Topallıyordum, dengemi daha tamamen ka-

zanamamıştım. Avlu doluydu. İşimi olabildiğince çabuk gördüm, tam dışarı çıkarken, «Üstüne biraz su dök, aşağı insin» dedi biri. «Su nerde?» «Kovayı al, yanındaki musluktan doldur,» sonra fısıldadı, «Cesur ol.» Bütün bu işler hücreden biraz daha fazla süre uzak kalmak demekti. Her şeyi yapabildiğim kadar çabuk yaptım. Gizlice yüzüme biraz su çarptım, sonra hücreye döndüm. Tecritteyken su, büyük bir güç kaynağıdır. Her şey biraz daha iyi şimdi.

Gün ortası bir çanta dolusu yiyecek ve iki battaniye daha getirdiler. Getiren polis, annemin dışarda bir şey isteyip istemediğimi sorduğunu söyledi. Evet anne, ayakkabı, yün çorap, üst baş, bir battaniye daha.

Yığınla umut çiçeklendi hücremde! «Seni sonsuza dek kapalı tutamazlar ya, eninde sonunda, bırakacaklar. Tutuklanacak olan ötekileri nereye koyacaklar yoksa.» Çözüm çok. Hücrenin yüzölçümünü ya da hacmini ölçmek için kibrit çöplerini kullanabilirsiniz. Ama bu yeterli değil. Duvara kazınmış günler sayabilirsiniz ya da tahtakurularını yakalarsınız. Bunlar da bir iş değil. Odasından çıkmayan orada oynayıp duran bir küçük yumurcak gibi. Fena fikir değil, yaşama ta başından, yeniden başlamayı kim istemez ki? Çocuklar dünyayı istedikleri gibi, yeni baştan kurarak saatlerce oyalanırlar. Ben niye aynını yapmayayım. Hep kendi kendimle kalayım isterdim. İşte burada, teneke kutunun içinde istersem özgür olabilirdim. Burada bulunuşum sanki kendi isteğim ile olmuştu, çok iyi biliyordum. Kendi elimdeydi, kapıya vurup, çıkarın buradan beni, haklısınız, diyebilirdim. İyi adamlarsınız, fikrimi değiştirdim. Direnişte yaralanmış

eski bir savaşçı olan yaşlı arkadaşımı anımsadım. Birbirimizi bir gösteride tanıdık, gaz bombasından sakınmak için bir kapı aralığına girmiştik. Biz, iki bacağı olanlar bile dayak yemekten kurtulamazken, tek bacağıyla onun neden gösterilere katıldığını sordum. «Ölümden öte köy var mı?» dedi. «En iyilerimiz öldü dostum, çünkü bizi ortadan kaldırmanın tek yolu buydu. Böyle olmasa, hâlâ domuzlar gibi yaşıyor olacaktık.»

Yapımın kötülüğü nedeniyle biraz suçluluk duydum. Biraz kibirleniyordum. Bu hücrenin her parçası değerimi gösteriyor dedim ve burada oluşum benden korktuklarının kanıtı. Neden tehlikeli sanıldığımı anlayamıyordum, şakaydı bu. Gene de inandım, gururumu okşamıştı. Sorunlar gözden yitip gidiyordu. Büyük kararlar aldım: kendimi bir ay burada kalmaya hazırladım. Bu oldukça eğlenceliydi. Bir hafta sonra beni dışarı aldılar.

Hücre içinde iyi örgütlendim. Programım şöyle özetlenebilir. Her sabah basit beden hareketleri. Bir kâğıt parçasıyla bütün hücrenin temizlenmesi. Her şeyi titizce toparlama, battaniyelerin silkelenmesi. Ayakyoluna uzun bir yürüyüş, (olabildiğince uzatıyordum). Tutuklanmamdan o ana dek geçen zaman içinde başıma gelenlerin, bütün ayrıntılarıyla yeniden kurgusu. Hepsini kafamda tutma konusunda kesin kararlıydım, gördüğüm her şeyi, bütün yemekleri Çin yöntemince sıralıyordum. Sonra, bulduğum türlü oyunlar vardı. Akşamları, daha önce görmüş olduğum düşsel bir filmi, büyük bir cidiyetle izliyordum. Her filmin sonunda düşsel seyirciler arasında tartışmalar oluyordu. Başlarken birazcık güçlük çekersiniz, ama sürekli yinelerseniz alışırsınız.

Zaman zaman solunum çalışmaları yapardım. Daha önce oynamış olduğum ya da oynamak istediğim bir rolü çalışırdım. Akşamları ayaklarımı ovardım. Şişler inmeye, çürükler yok olmaya başlamıştı. Gitgide iyileşiyordum. Yalnız yürürken pek iyi değildim, zaman zaman başım dönüyordu. Ama ötekileri korkutmamak için düzgün yürümem gerekiyordu.

Ve iki başarı:

Birincisi, tükrük ve ekmek kırıntılarından satranç taşları yapmayı başardım. Sıkı oyunlar çıkarıyordum. İkinci başarı; yüznumarada bulduğum plastik kutu parçasından küçük bir kesici alet yaptım. Hücre duvarına iki santimlik küçük bir delik açmağa çalıştım, kapı ile beton arasındaki bu noktada kapı çarpılıp durduğundan çimentolar dökülüyordu. Bu yerde bütün bir sabah boyunca üç günden fazla çalıştım, sonunda açtığım deliğe gözümü uydurdum ve avlunun köşesini gördüm. Ama tutuklular bu köşeye gitmiyordu, çünkü orada bir polisin sandalyesi duruyordu. Şansım yoktu.

Yeniden sorguya çekmek için beni çağırdıklarında, kafamda hâlâ yapacak binlerce şey vardı. Gene başlangıca dönmekte olduğumuzu biliyordum.

● Bay Gravaritis

Gravaritis beni görür görmez, hiç beklemediğim büyük bir coşku gösterdi. Sandalyesinden kalktı, elimi sıktı, sağlığın nasıl dedi. Kahve isteyip istemediğimi sordu, bir sandalyeye buyur etti. Diyalog:

«Eh, Pericles, olanları kafanda kurdun mu, ha?»

«Hayır.»

«Zavallı eski dost, ne şoklar yapıldı sana. Sana çarpan kamyonu anımsıyor musun?»

«Evet, bir buz kamyonuydu çarpan, ne olduğunu anladın mı? Böyle budalalara ehliyet veriyorlar, onlar da herkesin ölümüne yol açıyorlar. Artık biraz daha dikkatli olacaklarını sanıyoruz. Ulusal Hükümet sayesinde, şoförler şoför olacak artık.»

«Şoföre ne yaptınız, tutukladınız mı?»

«Elimizden bir şey kaçar mı? Namussuzu aşağıda tecrite aldık. Neyse, diğer bazı olaylara da bir parça karışmıştın, biliyorsun, senin hastanede olduğunu belirleyince bu sorunları çözmemize yardım etmen için buraya getirdik.»

«Hangi konuda konuştuğunu anlayamadım.»

«Dinle, Pericles, sen bizdensin, milliyetçisin, ama şu dolandırıcı komünistler, seni aldattılar, hal-

kı öldürtmek için kışkırttılar seni. Eğer Cuntayla mücadele etmek istiyorsan, şeytan alsın canını, neden bize gelmezsin. Seni de sokabileceğimiz, içinde bütün milliyetçilerin yer aldığı çok iyi birtakım örgütler bulabilirdik. Korkacak bir durumun da olmazdı. Bir sağ kanat örgütüne katıl. Bir merkez kanat örgütüne katıl. Orta sınıfa dayandıkları için hepsi aynı kapıya çıkar. Ama komünistlere katılmak, arslanın ağzına kafanı sokmak gibi birşey.»

«Bunları daha önce de yüz bin kez dinledim. Asphalia'da bulunmamın tek nedeni, Cunta'ya olan açık muhalefetimdir. Size bütün söyleyeceğim bu.»

«Diktatörlüğe kim karşı çıkmaz? Herkes çıkar. Kim işitmiş sevildiğini? Diktatörlük, yirminci yüzyılda! Ben de karşıyım, herkes karşı.»

«Burada bulunmanızın nedeni de bu mu?»

«Ne dedin?»

«Daha yavaş konuşun dedim, biri işitebilir sizi. Başınız belaya girer.»

«Haklısın. Şimdi ne yazdıracaksan söyle. Kendi iyiliğin için söylüyorum: iddianamede söylenenleri kabul et, yoksa seni çok büyük bir sürpriz bekliyor.»

Durumum 509 sayılı yasa kapsamına giriyordu, Yunan Krallığı Topraklarının Yeniden Bölüşümü konusundaki bu yasayı çiğnediğime ilişkin çok ciddi iddialar vardı. Buna oranla öbür suçlamalar önemsizdi, direniş örgütleri konusunda bazı şeyler, vb. vb. Her şeyi reddettim. Gravaritis'in yardımına Karapanoyotis geldi, elinde bir tutanak vardı. Okumamı istedi; reddettim, kendisi okudu. Yaptığım ileri sürülen bazı eylemler, ayrıntılarıyla kanıtlanı-

yordu bu tutanakta. Bunu artık yadsımamın yararsız olduğunu söyledi, çünkü Asphalia birinci elden kanıta sahipti. Bütün öyküyü ister anlatayım, ister anlatmayayım, önemi yoktu. Bu yalnızca bir formaliteydi. Benden sadece, başkalarının yazdığı şeylere «evet» demem isteniyordu. İfadeyi imzalayan kimseyi kesinlikle tanımadığımı söyledim. Söylemek istediğin neyse onu yaz diye emretti Gravaritis. Bu iş de bittikten sonra, okuryazar olup olmadığımı sordu. Yanıt verme fırsatı bırakmadan, bu ifadenin, en azından «hayır» da demediğimi gösterdiğini söyledi. Ne istiyorsa yazmasını söyledim. Korkunç soru listeleri doldurmaya başladı, hepsini bitirdikten sonra artık benimle uğraşmayacağını söyledi, başka bir biçimde tartışmaya gidiyorduk. Çatıyı gösterdi.

Kapının sürmesi açıldığında ve polis size eşyalarınızı toplamanızı söylediğinde korkarsınız. Her değişiklik korkutur sizi. Neden, ne için diye sorarsınız hep, «Öğreneceksin,» derler. Benim polis iyiydi, şöyle dedi:

«Haydi gel bakalım, çektiklerin sona erdi. Eşyalarını al, ötekilere katıl.»

Asphalia ağzına dek doluydu. Başka insanların da olmasından memnundum. Böyle uzun süre kapalı kalın, gerçekten yalnız olduğunuza inanmaya başlarsınız. Kırkı aşkın siyasal tutuklu, üç lumpen. Artık ötekilerle sürecek olan yaşantım başlıyordu. Yeniden 4 no'lu hücreye kapatırlar diye, ne kadar mutlu olduğumu göstermeye korkuyordum.

Asphalia öğrencilerle doluydu. Oraya kendileriyle birlikte okul havasını da getirmişlerdi. Bağırışlar, karışıklıklar, gülüşler. Yaşam sürüyor, ama Asphalia sayesinde değil. Eğer bir gün buradan çıkarsam, burada neler yaptığımızı sorarlar diyordum kendi kendime; çatıdan indirildiklerinde çocuklar gülerdi diyeceğim, eğer önemsiz şeyler düşünmezseniz, geceleri kendi kendinize nasıl geçirecektiniz.

Avlunun altındaki bodruma battaniyelerimi indirirken bana yardım ettiler. Pencere, havalandır-

ma ve buna benzer lüks şeyler yoktu. Tüm karanlık. Bodrum kırk kadar insanın yuvasıydı. Battaniyelerimi koymam için yer yapıldı. Sorular sorarak başıma toplandılar. Sanki ilginç bir geziden yeni dönmüş gibiydim. Polis bağırarak yukarı çıkmamızı söyledi. Polis denetimi olmadan yukarı çıkmaya izin verilmediğini açıkladılar. Çıktık.

Avlunun köşelerinden birinde bulunan küçük bir hücreye üç kadın konulmuştu. Elimi salladım onlara. Onlar da karşılık verdiler. Tutuklu arkadaşlardan biri, polisin bizi görmemesinin büyük bir şans olduğunu söyledi, çünkü böyle şeyler yasaktı. Kadınlar da bizim gibi siyasal tutukluydular, ama hücrelerinden çıkmaları, bizlerle konuşmaları yasaktı. Tecrit sürelerinin sona erdiği sanılıyordu, ama hâlâ dışarı çıkmaları yasaktı. «Neden?» dedim. Nedeni yok. Hep uygulanagelen «yasaklar» dizisinden biriydi yalnızca, bir süre sonra üzerimizde bunun hiçbir etkisi kalmaz. Sabun yasak, diş macunu yasak, havlu yasak, tabak, çatal, kaşık, yasak. Yastık, uyku tulumu, çarşaf yasak, yaşantınızı bir parça daha insancıl kılabilecek olan her şey. Tüm cürümlerin en ağırı ise, sizi tırnak makası, kalem, kâğıt ya da kitapla yakalamaları idi. Böyle şeyler yakalattığınız an, çatıya çıkmak için bir bilet ayırtmışsınız demektir. Hiçbir şeyin sizi etkilemesine izin vermemelisiniz; elinizdeki şeylerle uğraşmalısınız. Bir şeyler kaçırıyormuş gibi bir duyguya kapılmaya başlarsanız, bu kötüye işarettir. Ama bu bir şeyler, denemeyelim, eşyaları içeri sokmayalım demek değildir. Sabunla yıkanmak istiyorsanız, bulabilirsiniz. Ama dikkatli olun, yakalamasınlar sizi, yoksa hepimiz sorumlu oluruz ondan. İşte formül: tırnaklarınızla sabunu kazıyın,

dolsun içlerine, sonra gidin musluğa. Tırnaklarınızın arasındaki sabunla biraz köpüğe benzer bir şey elde edebilirsiniz. Tek başına sudan çok daha iyidir.

Öğle üzeri bodruma indik. Yolumuzu aydınlatacak petrol lambamız var. Sekiz gruba ayrılıyoruz, bütün yiyecekleri birlikte alıyoruz. Gelenek: çantanı en yaşlı olana ver, o herkese bölüştürür yiyecekleri. (Bir ayrım vardı: «Kartviziti» olanlar, olmayanlar. Kartvizit, burada yiyecek paketi anlamına geliyordu. Onu kendiniz saklardınız, öğleleri herkes için yemek vardı.)

Öğle üzeri bütün ailenin bir araya geldiği andır. Kutlu bir an, tarihini, köklerini, varoluş nedenlerini öğrendiğin saat. Birinin, «İlk içeri alındığımda...» dediğini işitirsiniz, ne zaman dersiniz, Metaxas (*) zamanında, 1937'de der. Gerçekten mi, ya ikinci kez 1946'da: şimdi üçüncüsü bu. Bir sürü önemsiz ayrıntıymış gibi, hepsini çok doğal bir biçimde anlatmaya başlar. Çok etkilendiğinizi görünce, «ilk kez böyle olur, üstünüzde etkisi olur. Ama ikinci kez sizi aldıklarında anlarsınız ki, yaşam bu. Önce yukarı, sonra aşağı,» der.

Soru sormanın incelik dolu, özel bir terminolojisi vardır. «Ne yaptın?» sorusu yerine, neyle suçlandığınızı sorarlar. «İşkence yapıldı mı?» diye sormazlar, nasıl karşılandığınızı sorarlar. «Eh işte, yalnız bir kez,» gibi şaşırtıcı yanıtlar alırsınız bazen. Bunun anlamı, size yalnız bir gün bir gece işkence yapılmış olması demektir. «Eh işte»nin anlamı budur.

4 No'lu hücrede geçirdiğim ilk günler sırasın-

(*) 1936 - 1940 yılları arasındaki Yunan diktatörü.

da, beni hırsız sanmışlardı - «arkadaşça» davranan-halk bekçilerinden biri onlara öyle demişti. Ama gençlerden biri dövüldüğümü görmüş ve «4 no'lu bizden, adi suçluları hiç böyle dövmezler,» demiş. Tutuklunun etkin bir tecrite alınmasının Asphalia' da eskiden beri uygulanan bir numara olduğunu açıkladı. Üzerinize Asphalia ile çalışan bir adi suçlu olduğunuz çamurunu atar, böylece ötekiler sizden sakınırlar.

Akşam hepimiz köşede oturduk, alçak bir sesle türkü söylemeye başladık; her şey gibi bu da yasaktı, muhafız susun, susun, diye bağırarak başımıza bela oldu, ama sonunda bizi yalnız bıraktı. Akşam saat sekiz sularında muhafız susmamız ve hemen aşağı inmemiz için bağırdı. Hemen aşağı inmeye, bodruma doluşmaya başladık. Bir mırıltı yoktu, bir protesto yoktu, çobanın bir ıslıkla ağıla koşturduğu koyun sürüsü gibiydik. Muhafız geldi ve kapıyı kapadı. Biri kolumdan çekti, avluya açılan deliği gösterdi. Bekle, göreceksin dedi. Avlu boştu. Zifiri karanlıkta birinin ayağına bastım, kötü bir küfür yedim. Arkadaşım karşılık verme dedi, lumpenlerden birinin ayağına basmıştım.

Avlunun ışığını söndürdüler, ama sorumlu memurun penceresinden biraz ışık geliyordu. Avlu kapısının açıldığını işittik. Bodrumda herkes sigara içiyordu, mutlak bir sessizlik vardı. Yalnızca soluk alışlarını ve dumanı dışa verişlerinin sesini işitebiliyordunuz. Avluya dört hafiye girdi, battaniye içinde bir tutuklu taşıyorlardı. Kolu battaniyeden sarkmış, sallanıyordu. Kana bulanmıştı. Kimse konuşmadı; hepimiz sigara içiyorduk. Hücreye bıraktılar onu. Hafiyeler gitti, ışık yeniden yakıldı. Muhafız yeniden yukarı çıkmamız için bağırdı. Yavaş-

ça merdivenleri çıkmaya başladık. Sonra Asphalia'daki kantinde çalışan biri geldi, bir şey satın almak isteyen olup olmadığını sordu.

Bir süre kalmak üzere iki homoseksüeli sürükleyerek içeri getirdiler. İçeriye alışır alışmaz çığlıklar atmaya, şakalaşmaya başladılar. Baylardan biri çığlık attı, «Oh, şekerim, burası erkekle dolu...» Öteki de «Oooh, sevgilim,» dedi. Polis, oynak kızlar gibi davranmamalarını söyledi, yoksa sopasını parlatıp girişecekti. Bu şaka onları korkuttu.

Dövülen adam 14 no'lu hücredeydi, adını kimse bilmiyordu. Ulusal Hükümetin kutlanışında bir konuşma yapmaya gelen Patakos'un kürsüsüsün altına yazılmış sloganların bulunmasından sonra, Teselya'da üç yüzden fazla köylüyle birlikte tutuklanmıştı. Çok korkmuşlardı, tecritten çıktıktan sonra bize adlarını söylemeyeceklerdi. Bize kuşkuyla bakıyor, güvenmiyorlardı. İçlerinden daha konuşkan olan biri, sonraları köye çok büyük kötülükler yapıldığını söyledi. Şimdiye dek her biri farklı bir biçimde, yirmiden fazla kimse slogan yazdıklarını itiraf etmişti. «Dövülmemek için ben de, sloganlar yazdığımı kabul ettim, aptallık yaptığımı mı sanıyorsun? Eğer beni tecrite koysalardı, çıldıracaktım. Ne söylüyorlarsa onu yap, daha ucuz kurtulursun. Bu insanların bize açık bıraktıkları tek yol bu.»

Bizi yeniden aşağıya indirdiler. Bu kez sorguya çekmek üzere birini hücreden alıyorlardı. Geceye değin bekledik, ama aşağı geri getirilmedi.

Avludaki ilk günüm bitmişti.

Bodrumdaki nem yüzünden sıvalar sürekli kabarıyor, yere dökülüyordu. Ağız dolusu toz toprakla uyandım. Hâlâ karanlık. Gözüme sıva parçaları kaçmıştı. Avluya baktım, gün doğuyordu. Yoruldum

mu yoksa dinlendim mi, uyudum mu, uyumadım mı bilmiyordum. Dün yukarı aldıkları çocuğa ne olmuştu? Belki hâlâ işkence yapıyorlardı, biz burada kapatılmış beklerken. Yapabileceğimiz en iyi şey adını öğrenmek.

Eskilerden biri, avluyu temizlemesine yardım edip edemeyeceğimi sordu. Avluyu temizledik. Bana bir yararı olmadı. 2 no'lu hücredekini tecritten alıp sorguya götürdüler. Vahşi, korkunç uzunlukta bir sakalı vardı. Hücre kapısını açtıklarında dışarı bir arslan gibi çıktı. Hücre onu nasıl içinde tutabiliyordu merak ettim. Dosdoğru yürüdü, bir masal kahramanı gibi gururluydu. Geri getirdiklerinde ne durumda olacağını bilemezdiniz. Ayaklarım ağrımaya başladı. Helaya gittim, kustum. İshal de olmuştum. Sanki beni kurtarabilirmiş gibi aşağıya inip battaniyelerin altına girdim.

Öğle vemeğine kaldırdılar. Yiyecek dağılmış, beni bekliyorlardı. Yemek yemem olanaksızdı. Yaşlılardan biri Nazi işgali üzerine bir öykü anlatmaya başladı. İşgal sırasında ölmek kolaydı; ölüm bir çözüm yoluydu o zaman. Zor olan yaşamaktı. EAM (*) «Yaşamaya bak» sloganını yayıyordu, yaşamak sizin için bir görevdi. Bizi, burda öldürmeye çalışıyorlar. Bizi vurmak onlar için zor. Başka yollara, onlar için daha iyi bizim için daha kötü olan yollara başvuruyorlar. Hapishaneler ve toplama kampları siyasal bir ölümdür, yukardakilerin tüm isteği

(*) Ulusal Kurtuluş Cephesi, Yunanistan'daki Nazi işgali sırasındaki ana direniş grubu, 1946'da solun siyasal partisi haline geldi, iç savaşın başlangıcında yasaklandı.

bu. Aynı zamanda, bu yavaş ve doğal bir yok etmedir. Bu üçüncü tutuklanmasıydı yaşlı adamın. Yıllar biz gelene dek akıp gitmişti. Buradan hapishaneye gideceksiniz, o zaman yaşamak nasıl bir mücadeledir, göreceksiniz; sıkılmak bir lükstür, çökmek demektir. Kendi başına gireceksin sınava, sizin için daha kötü olanı, başka birinin vereceği sınavdır. Çünkü o an, oturup bakmaktan başka bir şey yapamayacak kadar güçsüz olduğunu sanırsın. Gene de bu fazla sürmez. Yapabileceğin birtakım şeyler vardır. Ona gururlu bir insan olduğunu göster. Kendini güçlü duyman, hepimize yardım eder. Umutsuzluk içindeysen, bu yalnız seni değil, hepimizi düşündürür. Şunu kafana sokmalısın, artık hiç kimse tek başına karar veremez.

Kalamarakya'mızı yiyip yemiyeceğimizi sordu biri, yemiyorsak onlar yiyecekti. N'apıyorsun kaptan, çocuğa vaaz mı veriyorsun? Kendi dengelerini kuracaklar, bizim yaptığımızdan daha iyi olacak. Onların yaşındayken bir şeye nasıl başlanır bilmezdik. Haydi, soğumadan başla, yoksa yiyemeyeceksin onu.

Avluda bir hafta daha kaldık. Beni Yurtsever Cephe soruşturmasına kattılar. Bize bütün aşağılayıcı şeyleri uyguladılar, kendi deyimleriyle «fişliyorlardı». Her türlü resim. Her parmağın ayrı ayrı izi, iki avucun izi. Göze çarpan özelliklerimiz, takma dişler, dolgu olanlar, hangi kahveye gittiğimiz, hangi sigarayı, hangi içkiyi içtiğimiz. Bütün ayrıntıları ayrı ayrı fişlere doldurduk. En budalaca ayrıntılara dek fişlendik, kendilerince her şeyimizi öğrendiler.

Biz de onların özelliklerini öğrendik. Avluda onlar üzerine gizlice incelemeler yaptık.

P. on sekizinde genç bir kızdı. Siyah, uzun saçları ve kocaman siyah gözleri vardı. Tecrit süresini bitirdi, ama gene de köşede sessiz ve hareketsiz oturuyordu. Gözleri her an yaşla doluyordu, hücreye döndü ağlayarak. Sonra dışarı çıktı gene, saatlerce uzaklara bakarak sessiz oturdu. İki gece çatıda çıplak tutmuşlardı. İlk gece, **falakaya** yatırmışlar. İkinci gece, anüsüne ve kadınlık organına tahta parçası sokmuşlar, kelepçeli ellerinden duvardaki bir çengele asmışlar, öyle içindeki tahta parçalarıyla, bütün gece, tümüyle çıplak.

D. okulunu bitirmek üzere olan bir öğrenciydi. Uzun süre, en sıkı biçimde tecritte tutuldu. Aynı nedenden getirilmişti. Durumunun ayrı bir özelliği de vardı. Asphalia, günlüğüne ve kız arkadaşıyla olan bütün yazışmalarına el koymuştu. Hiç kimseye okumadığı şiirleri vardı. Asphalia böyle şeyleri çok iyi değerlendirir. Onu her sorguya çağırışlarında, mektuplarını okudular, alay ettiler. Böyle bir kız arkadaşı varken, neden politikaya karışmak istediğini sordular, eğer konuşmazsa onu da tutuklayacaklardı, bütün Asphalia gelip, her gece teker teker üstünden geçecekti. Ondan sonra Papadopoulos'un askerleri için açtığı geneleve kapatılacaktı. **Falakaya** yatırıldı. Dayanamadı, onlara birinin adını verdi. Bize söylediğine göre, **falakadan** çok daha kötü olan işkenceler varmış.

L. talihli sayılabilirdi, işkence yapan Lambrou'nun kendisiydi. Bağırışlarını boğmak için, Lambrou ayakkabılarını L'nin ağzına sokmuştu. Daha yüksek eğitim görmesi için ESA'ya gönderildi, binbaşı Theafiloyannakos ve askeri polis onu astılar, çivili sopalarla dövdüler. Kibritle bıyıklarını yaktılar. Sırtına çiviler çakıldı. Kelepçeden ellerinin

biçimi bozulmuştu. Sırtına bağlı dirseklerinden asarak, onu uzun süre öyle bıraktılar, askeri polis sık sık geliyor, palaskayla dövüyordu.

G., Lambrakis Gençlik örgütüne üyeydi. Tecritin neşe kaynağıydı, sürekli türkü söyler, dünyadaki bütün gülünç fıkraları bilirdi. Muhafızları da eğlendirirdi, onun için onunla pek uğraşmazlardı, istediğini yapmakta özgürdü. Bir akşam saat 9'da aldılar, geceyarısı geri getirdiler onu. Bütün hücreler ayağa kalktı, bu yüzden avlunun bir köşesine bıraktılar ve kimsenin onun yanına gitmemesi için kesin emir verdiler, sonra bizi bodruma kapadılar. Bir süre sonra muhafız gelip, G.'yi aşağı indirmemizi söyledi, çünkü kasılmaya başlamıştı. Battaniyelerle onu sarıp sarmaladık, ayaklarını ovmaya başladık. Sonuç yok. Dokunur dokunmaz canı yanıyordu. Üzerine soğuk suyla ıslatılmış bezler koyduk. Yararı yok, acısı dinmiyordu. Bu, sabaha dek sürdü, debelendi, soluk alamadı. Sabah, nöbet değişiminden hemen sonra, 5 no'lu hücre boşaldı, battaniyesiz falan alıp oraya kapadılar onu. İki gün sonra tecritte gene bağırarak gülünç öyküler anlatmaya başladılar. Hapishanedeyken, onu hastaneye kaldırdıklarını ve bacağını alçıya aldıklarını öğrendim. Bileğinden kırmışlardı.

Asphalia'da olmak, lüks bir lokantanın akvaryumunda yüzüp duran, birbirine çarpan küçük balıklardan olmaya benzer. Her an elinde kâğıt biri aşağıya inebilir, bizi dördüncü kata çağırabilirdi. Artık bizi birbirine bağlayan kişisel çabalar değil, bir grup çabasıydı. Bizi ezemezlerdi: biri düşerse, geri kalanlar onu kaldıracaktı, isteyelim istemeyelim aynı kayıktaydık. Hepimiz ilk kez görmüştük birbirimizi. İçimizden daha önce birbirini tanıyanlar bile, ilk kez hapiste tanışmıştı.

Geri kalan zamanımızı Rethinnis Sokağındaki Tutuklama Merkezinde, Averof ve Aegina Hapishanelerinde geçirdik. Çok şey gördük, çok şey öğrendik. Ülkemizin başına geleni hapishanede öğrenmeğe başladık. Bizim gibi ilk kez hapsolunan kimseler için her şeyi kavramaya yeterli zaman yoktu. Hakkında hiçbir şey bilmediğimiz öyle çok şey olmuştu ki, konuşabileceğini öğrenen dilsiz - sağırlara dönmüştük.

Siyasal tutukluların üçte ikisi etkin, değişik yöntemlerle işkence görmüştü. Yunanistan'ın hemen her köşesinde, «tehlikeli» sayılan, hatta içerde böyle olacağı sanılan kişilere, çoğunlukla öldürünceye dek işkence yapmayı meslek edinmiş olan nor-

mal ve gizli polisin, askerlerin uyguladığı bir şiddet vardı. Atina ile Pire dışında, Girit, Patras, Agrinio, Selanik, Kavala ve Komotini'de işkence yapılmış kişilerle karşılaştım.

Bunun bazı manyakların sapıkça işleri olmadığı ortada. Açık, kesin bir hedefe yönelmiş resmi, somut bir politikaydı bu. Ayağı hâlâ alçıda olan, kasık bağı takan ya da yatakta günlerce hareketsiz kalan kimseler gördüm. Kendi bastonuyla **falakaya** yatırılmış bacakları felçli bir genç gördüm. Saralı genç bir işçiye işkence yapılmıştı. Yerine ve işkencesine göre değişen farklı özellikleri olan işkence ekolleri vardı. Selânik'te insanlar başaşağı asılıyor, dipçikle **falakaya** yatırılıyorlardı. Pire'de **falakayı** düğümlü kabloyla uyguladılar. Dionizos (*)'da insanları toprağa gömdüler. Her yandan hakaretler, elektrik şokları. Bütün ekollerin ve işkencelerin ortak yönleri, iz bırakmamak için harcadıkları büyük çabaydı, en azından işkence izleri yok olana kadar tecritte tutuyorlardı.

Adı bilinmeyen gençlerden oluşan büyük bir kitle, işkence ekollerinin ortak hedefi oldu. En akla gelmez biçimlerde işkence gördüler. Adları bilinmiyor, onlar için kimse protestoda bulunmuyor. İşkenceye uğramaktan kurtulmuş olanların adları biliniyor, elbette bu Cuntanın iyiliğinden değil, pro-

---

(*) Atina'nın hemen dışındaki bir askeri kampın adı, Papadopoulos'un kardeşince yönetilen özel muhafızlar burada kalmaktadır. Daha önce Asphalia'da işkence yapılmış olan gençlerin, daha özel işkencelere tutulduğu bir merkezdir aynı zamanda.

testolar yükseldiğinde Cunta hemen tutuklamalara girişiyor ve onları işkencenin varolmadığını kanıtlamada kullanıyor. Bizim kuşağımızın karşılaştığı işkencelerin somut politik hedefi, uzun dönem içinde yok edilmemizi sağlamaktır, yani, İç Savaştan sonra büyüyen kuşağın yıkılması, boğazlanma deneyleri.

O sırada - 1967 - yirmi dört yıldan beri hapiste yatan siyasal tutuklular vardı. Tutuklandıklarında, genç insanlardı, şimdi ise saçları ağarmıştı. Hapishane eşrafı olmuşlardı. Bir kayanın üzerindeki yarıktan fışkıran ve bütün alana bakan büyük çam ağaçlarına benziyorlardı. Olağan yaşam üzerine son anıları direniş dönemine aitti. Size, «Yakalanmadan biraz önce, EAM'dan aldığım görevle Kalabaka'ya gitmiştim,» dediklerinde, garip bir eşzaman duygusuna kapılırdınız, 1967'de bulunmanıza şaşardınız. Kısa süren bir olağan yaşam döneminden sonra yeniden tutuklandıklarında, hapishaneden artık güçlükle kurtulurlardı. Yanlarında korkutucu ölüm deneyleri taşırlardı. Korfu hapishanelerinde İç Savaş sırasında yüzlerce direniş savaşçısı, dağlardaki gerilla eylemlerine misilleme olarak kurşuna dizilirdi. Siyasal dengenin uğursuz değişimi, her gün on-on beş kişinin katledilmesine yol açıyordu. Bunların haberi gazetelere küçük ilanlar gibi, ufacık puntolarla dizilmiş birkaç satırla geçiyordu. Korfu Adası'ndaki tutukluların çoğu boğazlandı. Tutuklulardan birkaçı kurtulabildi, kaçma şanslarını kullanmışlardı. Şimdi gene bizimle birlikte hapishanedeydiler.

R. Kefallonya'daki hapishanede kalmıştı, çocukluğum o yerlerde geçmişti. Bir süre orada yalnız ölüm cezası giymiş olanlar kaldı, her sabah Fanari'

de kurşuna dizerlerdi. O zamanlar yedi, sekiz yaşlarındaydım, her sabah okula gitmek üzere yola koyulurken kurşun sesleri işitirdik. Bize, ordu eğitimi derlerdi. Oyun zamanımız olan saat dokuzdan önce tutuklular öldürülmüş ve gömülmüş olurdu. S. beklenmeyen bir rastlantı sayesinde kurşuna dizilmekten kurtuldu. Bir gün ona ertesi sabah kurşuna dizileceksin dediler. Kitaplarını elinden aldılar, «Ölüm Hücresi»ne koydular. Kurşuna dizilecek olanları daha önce bu hücreye koydukları için bu ad takılmıştı, bir kez daha oraya alındıklarında artık ölmüş olurlardı. Bütün hazırlıklarını titizlikle yaptı. Eğer kurşuna dizilecekseniz, bunları ister istemez yaparsınız: yıkandı, tıraş oldu, en iyi giysisini giydi, kravat taktı ve bütün geceyi ateş taburunun gelip, sabah kurşuna dizmek üzere kendisini almalarını bekleyerek geçirdi. Onunla birlikte yedi kişi daha kurşuna dizilecekti.

Ama sabah denizde fırtına vardı, motorlu tekne kurşuna dizilme yeri olan Lazaretto'yu geçemedi. İnfaz savcısı gelmedi, kurşuna dizilme ertelendi. Hapishane kurşuna dizilmelerin geri bırakıldığı konusunda tek sözcük olsun bir haber yollamadı; böylece Bakanlık bu sekiz kişinin işi görüldü sandı. Kısacası, daha sonraki gün kurşuna dizilecek öteki kişiler hücreye alındı, S.'lerin grubu geri bırakıldı, çünkü ateş edecek yeterli sayıda insan yoktu. Bir karışıklık olmuş sıralarını kaçırmışlardı, sonunda sekiz kişiden ikisi kurtuldu. Biri işadamı oldu, şu sıralarda oldukça para yapmış olmalı. Öteki bizimle birlikteydi.

S. konuşurken suçlu gibi bakardı, ama suçluluk duygusu ister istemez bir sorumluluk duygusuna dönüşmüştü. Bizden çok fazla şey isterdi. «Hiç-

bir şey görmediniz daha,» derdi bize. «Hiçbir şey çekmediniz. Her şey bize düştü. En değerli yoldaşlarımızı yitirdik, komşu hücredekiler alınıp grup grup kurşuna dizilmeye yollanırken, biz onların diş fırçalarında, taraklarında takılı kaldık. Ben yaşadım. O gece yaşadım, binlercesi kurşuna dizildi. Yüreklerine nişan aldılar, biliyorum; atılan her kurşun, yüreğimizde yumruk büyüklüğünde bir oyuk açar. Ben kurtuldum. Sekiz kişiydik, altımızı yitirdik; işadamını da sayarsak yedimizi. Ben yaşadım. Mücadeleye devam etmem için beni zorlayan neydi? Bütün bu ağlayıp sızlayan aydınlar değil. Yüreğimdeki büyük oyuğa dönüşen o geceden kalma garip bir tutkuydu, 'Dünyayı tersine çevir, kardeşin bir yabancı olur, düşmanın ise insafsızca öldürülen kardeşindir.' Bunu öğrenmeli ve sevmelisin. Ne kadar çok seversen, o kadar çok verirsin. 'Öteki ülkelerdeki kardeşlerimiz kazandı, biliyorum. Temel amacımız kazanmak ve ölmemek. Ama kazanmak için ölmemiz gerek ve ölmek için de yaşamı sevmeliyiz. Anımsa, ölümlerini sırt çantalarında taşıdılar; alıştıkları çok önemsiz bir şey gibi, günlük tayınları gibi. Daha hiçbir şey görmediniz. Acı çekmediniz. Bizleri yıllar boyunca yok ettiler, karşılık vermedik. 'Lütfen gelin, öldürün bizi, biz Tanrının küçük melekleri olmak istiyoruz.' hepsi bu. Bunun bir sonu olacak, bunları anlamasanız bile, buna son verecek olan sizlersiniz. Hayır, daha hiçbir şey görmediniz. Acı çekmediniz.»

Hapishaneler dolmuştu, artık daha fazla tutuklu için yer yoktu. Aegina'ya alındığımızda yatak kalmamıştı. İki uzun tahta parçası ile iki battaniye vermişlerdi bize. Eskiler yakında bir af çıkarırlar diyordu, en azından gelişigüzel tutuklanmış olanları bırakmaları gerekiyordu. Af diyebileceğimiz bir şeyler gerçekten oldu, gelişigüzel tutuklanmış olanlar salındı, biz hapiste kaldık, gene de yeterli oda yoktu: üç ay sonra bizim gibi ilk kez içeri düşenleri tahliye ettiler.

Gülünç bir şey oldu. Tahliye kâğıtlarını imzalar imzalamaz yaptıkları ilk şey, elimize yine kelepçe vurmak, korkunç güvenlik önlemleri içinde ikişerli sıra halinde, ceplerimizde tahliye kâğıtları olduğu halde gerisin geri Asphalia'ya yollamak oldu. Bizi Aegina'dan Pire'ye taşıyan teknede birisi tahliye kâğıdını göğsüne iğneledi ve bağırmaya başladı; «Artık sizin kadar özgürüm, bir belgem de var, özgür olduğumu söylüyor. Sizin belgeniz var mı? Kelepçeliyim, pekala, ama aramızda fark yok, siz de kelepçelisiniz, yalnız sizinkileri göremiyorsunuz.» Muhafızlar seslerini çıkarmadılar.

Asphalia'da pişmanlık bildirisi imzalamamız istendi; hiçbirimiz imzalamadık. Kapatıldık, otuzu

aşkındık; uzun günler Asphalia'da tutulduk. Sonra haftada iki kez Asphalia'ya uğrayıp kendimizi göstermemiz koşuluyla salıverildik.

Gravaritis ve Karapanayotis ile son iki konuşmamız daha oldu. Gravaritis olup biteni geçmişte bırakmamı, unutmamı söyledi. Olan olmuştu, artık arkadaştık, suçu yoktu, ne yapabilirdi ki, sadece bir emir kuluydu, evde karısı ve iki çocuğu vardı. «Neyle geçineceğimi sanıyorsun? Fıstık bademle mi? Yirmi yıldır Teşkilâtta çalışıyorum, ikinci bir gömlek almaya bile gücüm yetmiyor. Ben de proletaryanın bir üyesiyim, ötekiler sömürüyor beni. Her işi ben yapıyorum, terfi alan Karapanayotis oluyor. Bütün bu işleri bırakıp, çekip gideyim dediğim anlar oluyor. Serseri olacağım, köprü altında kalacağım, çok daha iyi böylesi. Biliyorsun, senden sorumluydum; seni olduğun gibi kabul edebilirim. Emrindeyim, ne istiyorsan söyle, tek bir söz olsun söyle. Akşamları uğra, gör beni, bir fincan kahvemi iç. Karılarımızı alıp birlikte içmeye de gidebiliriz, birbirimizi ailece daha iyi tanıyabiliriz böylece.»

Karapanayotis'in uğurlayışı daha farklı oldu.

«Seni bıraktığıma pişman olacağıma eminim. Gördüğüm an hoşlanmadım senden. Bana bir şey yapabileceğini sanarak kendini aldatma. Her şeyi yapacak yetkim var.» - bana bir dosya gösterdi - «Yalnızca verilen emirleri yerine getiririm, politikayla ilgilenmem. İktidardaki hükümetin ne olduğu beni ilgilendirmez. Ben emirleri yerine getiririm. Seni enterne edeceğimi ve bir kahraman olma rolünü oynamana izin vereceğimi sanma. KKE hücrelerine adam sağlayacak kadar budala değilim. Beş yıl bile enterne edilmiş olarak kalsan, KKE'nin profesyonel militanı haline gelirsin. Şimdi özgür-

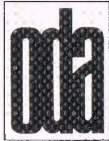
olduğunu sanma, hâlâ hapistesin, yalnız bu kez Avlu daha büyük. Kımıldarsan, görürsün gününü. Ye, yorul, istediğin gibi giyin, özgürsün bu hapiste. Şimdi git, tamgünlük bir iş bul da konuşalım. Göreceğiz, hiç politika yapmak için zamanın kalıyor mu o zaman? Haydi bakalım, birkaç öğüt daha. Tiyatroyu tümüyle bırak. Mesleğini değiştir, kâtip ol ya da başka bir şey ol, iyi bir aile yaşamına yönel, kendi halinde, sıradan bir insan ol. Kötü arkadaşlar edinme. Kendini kurtarmanın tek yolu bu. Bir daha içeri düşersen, ananı belleriz, bak, yemin ediyorum sana. Şimdi gidebilirsin, tamam mı? Haydi, bir dahaki sefere artık kurtulamayacaksın. Bu kez kurtuldun.»

Not :

Suskuları ve umursamazlıkları ile işkencelerin sürdürülmesine ve yayılmasına katkıda bulunan, dünyanın her yanındaki barışsever ve açıkfikirli insanlar olmasaydı, bu kitap hiç yazılmayacaktı.

Asphalia'daki çatı-katını bulamayan, Kızıl Haç Müfettişi M. Marti, ya da «tutuklularla yaptığı yüzlerce konuşma sonunda işkence ve şiddet iddialarının hayali ve açıkça uydurma olduğu sonucuna ulaşan» Amerikalı Senatör Pousisky, ya da Yunanistan'ı ziyaret eden İngiliz parlamenterleri ve çalışmaları **Sunday Times** tarafından incelenen Maurice Fraser gibi kişilerin adlarını da buraya ekleyebiliriz.

P. K.

YAYINLARI

SORGU

H. ALLEG / P. KOROVESSIS

Toplumsal gerçekleri görebilme yeteneği kazanmış insanlar, bir de üstelik namuslu iseler, iyiye güzele, haklılığa varmak için, çıkarcılarla, namussuzlarla, haksızlarla mücadeleye girerler.

Tüm insanlığa yararlı sonuçlar elde etme uğraşı, bazen ölüme kadar varan kayıplara malolur. Ama halkını ve mücadele arkadaşlarını sevenlerce ölümden daha büyük kayıplar vermek sözkonusudur. İnsanlık dışı işkenceye fiziksel olarak dayanamayıp, dostlarını ele vermek ve kavgaya zararlı olmak...

2. basım

Emperyalist Fransa'ya karşı bağımsız Cezayir'i savunan Henri Alleg ve çağdaş yunan faşizminin «Yurtseverler Cephesi» üyesi olmakla suçladığı tiyatro sanatçısı Pericles Korovessis büyük sınavlarını başarıyla atlatan iki kişi. SORGU'da sorgularını anlatıyorlar. İnançların güçlülüğü, zalimleri güçsüz kılıyor, arkalarında çağın en zorlu işkence araçları olsa bile.

90 lira

32

H. ALLEG / P. KOROVESSIS · SORGU